بررسی پیامدهای فرهنگی سوءاستفاده مالی اخیر

۱. ارزیابی و آسیب‌شناسی بازنمایی رسانه‌ای

کد موضوعی: ۲۷۰
شماره مسلسل: ۱۲۰۷۴
آذرماه ۱۳۹۰

دفتر: مطالعات فرهنگی

به‌نام خدا

فهرست مطالب

چکیده ۱
مقدمه ۲
۱. بازنمایی رسانه‌ای سوءاستفاده مالی اخیر ٤
فاز اول ـ بازنمایی سوءاستفاده مالی از اعلام تا واکنش دولت ۸
فاز دوم ـ بازنمایی سوءاستفاده مالی از واکنش دولت تا واکنش رهبری ۲۹
۲. گزارش نتایج بازنمایی خوشه‌های رسانه‌ای ٦۷
۳. گفتمان و انگاره‌های مرتبط با فساد مالی در ایران ۷۰
جمع‌بندی ۷٤
پیوست ۷۷
منابع و مآخذ ۷۸

بررسی پیامدهای فرهنگی سوءاستفاده مالی اخیر
۱. ارزیابی و آسیب‌شناسی بازنمایی رسانه‌ای

چکیده

ایده اصلی گزارش پیش‌رو، به تأسی از فرمایشات مقام معظم رهبری، انذار و هشدار دادن بر تفوق محیط رسانه‌ای بر فضای کنش مسئولان و مردم است که تلاش خواهد شد ذیل واکاوی ابعاد رسانه‌ای موضوع فساد اقتصادی بر اهمیت و چالشی بودن این امر تأکید شود. بر همین مبنا پیش‌فرض گزارش حاضر بر این نکته مبتنی است که نحوه بازنمایی رسانه‌ها از سوءاستفاده اخیر مالی تأثیر گسترده‌ای بر ادراک مردم و گروه‌های مختلف از فساد دارد و در وضعیتی که امکانی برای سنجش مستقیم ذهنیت مردم نسبت به موضوع فساد و شناسایی تبعات آن وجود ندارد، پرداختن به نحوه بازنمایی رسانه‌ها از فساد مالی اخیر می‌تواند در فهم تبعات و تأثیرات آن راهگشا باشد. گزارش پیش‌رو برمبنای «روش تحلیل کیفی مستندات ارتباطی» تلاش نموده است تا بازنمایی صورت گرفته از رسانه‌های مختلف را در دو فاز، از اعلام خبر سوءاستفاده مالی تا واکنش دولت و از واکنش دولت تا واکنش رهبری، تحلیل نموده و روایت‌های مرکزی برآمده از بازنمایی رسانه‌ها حول موضوع فساد مالی را شناسایی نماید. براساس یافته‌های گزارش، روایت‌های مرکزی بازنمایی فساد مالی اخیر عبارتند از:

۱. بازنمایی فساد مالی به‌مثابه امری تک‌سازمانی، فردی و مبتنی‌بر ضعف سیستم‌های نظارتی،

۲. بازنمایی فساد مالی به‌مثابه امری فراسازمانی، غیرفردی و ریشه‌دار در درون دولت،

۳. بازنمایی فساد مالی به‌مثابه گواهی بر فساد عمیق، ریشه‌دار و ساختاری در کل نظام.

با وجود اینکه هریک از روایت‌های مزبور توسط گروه‌بندی‌های سیاسی ـ اجتماعی خاصی پیگیری می‌شود، مجموع تصاویر بازنمایی شده توسط رسانه‌های مرتبط با این گروه‌بندی‌ها، مقوم گفتمان ویژه‌ای از فساد مالی می‌باشد که بر ریشه‌دار و نهادینه بودن فساد در ایران تأکید می‌نماید و به همان شدت گفتمان «مطالبه و مبارزه با فساد» را تضعیف می‌نماید.

بر این اساس این گزارش سعی دارد با آسیب‌شناسی و تحلیل روند بازنمایی شکل گرفته از مسئله سوءاستفاده مالی اخیر، در کنار نشان دادن اهمیت هشدار رهبری، اهمیت ابعاد رسانه‌ای پرونده فساد مالی اخیر را گوشزد نموده و بر لزوم شکل‌گیری مدیریت رسانه‌ای منسجم و هوشمندانه در قبال آن تأکید کند.

مقدمه

مقوله فساد مالی ـ اداری به‌مثابه یکی از پدیده‌های پایدار اجتماعی از زوایای مختلفی قابل بررسی است. با این حال شناخت، تحلیل و ارائه راهبردهای مناسب برای پیشگیری یا کاهش مفاسد در هر جامعه‌ای، مستلزم آشنایی با ساختارهای سیاسی، اقتصادی و فرهنگی خاص آن جامعه، نحوه برساخته شدن درک از فساد و انگاره‌های رایج در رابطه با آن می‌باشد. غفلت از شناخت مقولات مزبور، راهبردهای مقابله با فساد را به یکسری مباحث سطحی و مقطعی قضایی تقلیل می‌دهد.[۱]

انقلاب اسلامی با طرح اهداف و شعارهایی چون مبارزه با مفاسد اقتصادی و آرمان عدالت اجتماعی، از ابتدای پیروزی خود و شکل‌گیری جمهوری اسلامی ایران، مقوله فساد مالی و اقتصادی و لزوم مبارزه و ریشه‌کن کردن آن را به مقوله کانونی خود مبدل می‌نماید. ازسوی دیگر گفتمان انقلاب اسلامی با پیوند دین و سیاست به یکدیگر عملاً غیرذاتی بودن فساد در درون حکومت اسلامی را تصریح نموده و بر همین مبنا مبارزه با فساد سهم برجسته‌ای در ادبیات سیاسی جامعه ایران پساانقلابی به‌دست می‌آورد.

در این دوره گروه‌ها و نیروهای سیاسی مختلف با اعتنا به جو عمومی گسترده در برابر فساد مالی تلاش دارند که فساد مالی را به یک مسئله اجتماعی مبدل نموده و مردم را ذیل مبارزه با آن منسجم نمایند.

تأکیدات مکرر مقام معظم رهبری طی سال‌های اخیر بر لزوم مبارزه با مفاسد اقتصادی ازجمله اصلی‌ترین جریان‌های تأثیرگذار در مقوله مفاسد اقتصادی می‌باشد[۲] که موفق می‌شود به مطالبات عمومی در این زمینه دامن زده، آنها را هدایت نماید و به شکل‌گیری برخی از تشکل‌ها و نیروهای فعال در این راستا بیانجامد.[۳] در عین حال تأکیدات مکرر مقام معظم رهبری و عزم جدی ایشان برای مبارزه و ریشه‌کن کردن فساد مشروعیت ویژه‌ای به نیروهای مطالبه‌گر در رابطه با فساد می‌بخشد. در درون همین منطق و پس از تلاش‌های مکرر مقام معظم رهبری و در ادامه فضای

---

۱. هیوود، پل، فساد سیاسی، ترجمه محمد طاهری و میرقاسم بنی‌هاشمی، تهران، پژوهشکده مطالعات راهبردی، ۱۳۸۰.

۲. طرح «مبارزه با ثروت‌های بادآورده و فرمان هشت ماده‌ای مبارزه با مفاسد اقتصادی» که در اوایل دهه ۷۰ و دهه ۸۰ ازسوی مقام معظم رهبری مطرح می‌شود، ازجمله مهمترین و جریان‌سازترین اظهارات ایشان در زمینه مفاسد اقتصادی می‌باشد. با این‌حال مقایسه این دو مورد حاوی معانی قابل اعتنایی می‌باشد؛ اگر ثروت‌های بادآورده حاکی از زیاده‌خواهی عده‌ای قلیل داشت در مقابل عنوان مفاسد اقتصادی در بطن خود نشان از گسترده شدن فساد اقتصادی در سطح وسیعی بود. اشرافیت، ثروت‌های بادآورده، زرسالاران اقتدارطلب، مفاسد اقتصادی و... ازجمله واژگانی است که مقام معظم رهبری در خلال دو دهه گذشته تأکید ویژه‌ای برای وارد نمودن آنها به ادبیات سیاسی داشته‌اند.

۳. ازجمله جریان‌های منبعث از فرمایشات و تأکیدات مقام معظم رهبری در زمینه مبارزه با فساد اقتصادی، جنبش عدالت‌خواه دانشجویی است.

سیاسی ـ اجتماعی شکل گرفته حول دولت‌های نهم و دهم، مقوله مبارزه با مفاسد اقتصادی عملاً به یکی از شعارهای اصلی و سرمایه‌های گفتمانی نیروهای انقلاب مبدل می‌شود. در سال‌های اخیر مجموعه کردارهای سیاسی خاص در درون زمینه اجتماعی مشخصی موفق می‌گردد که بحث مبارزه با مفاسد اقتصادی را به ایده کانونی و محوری گفتمان انقلاب اسلامی مبدل نماید. بدون شک در دوره پس از انقلاب و چه بسا در کل تاریخ ایران این دوره شاهد بیشترین کاربرد واژگانی در رابطه با مبارزه با مفاسد اقتصادی بوده است. به‌صورت عینی هم شکل‌گیری موقعیت‌های اجرایی از قبیل ستاد مبارزه با مفاسد اقتصادی و فعالیت‌های انجام شده در این راستا موجب قدرتمندتر شدن گفتمان مبارزه با فساد گردیده است. مجموع عوامل یاد شده فضایی را در سال‌های اخیر ایجاد نموده که اساساً مسئله مبارزه با مفاسد اقتصادی را به یکی از شئون حکومتی مبدل کرده است. در چنین وضعیتی بر ملا شدن فساد بزرگ مالی اخیر و پوشش گسترده خبری آن توسط رسانه‌های مختلف، علاوه‌بر اینکه بار دیگر مقوله فساد اقتصادی را به یکی از موضوعات اساسی گروه‌های مختلف اجتماعی، سیاسی و اقتصادی مبدل نموده و واکنش‌های مختلفی را برانگیخته است، جدی‌ترین چالش را در برابر گفتمان مبارزه با فساد قرار داده و نحوه مدیریت آن را به آزمونی نفس‌گیر برای موجودیت بخش عمده‌ای از مشروعیت نظام سیاسی تبدیل کرده است.

فارغ از اینکه چه علت یا عللی باعث بروز این سوءاستفاده خاص گردیده است، مسئله اساسی که به‌لحاظ اجتماعی و فرهنگی اهمیت دارد تبعات و پیامدهای بر ملا شدن سوءاستفاده مالی اخیر می‌باشد. در رابطه با ارزیابی تبعات فساد مالی بر گروه‌های مختلف اجتماعی ضروری است که به تمایز موجود بین «واقعیت فساد» و «ادراک فساد» اشاره شود. واقعیت فساد ناظر به شاخص‌های موجود در رابطه با اندازه‌گیری فساد مالی است که براساس روش‌های مختلفی به‌دست می‌آید و ربط وثیقی با واقعیت دارد. در مقابل «ادراک فساد» مربوط به نظر مردم و گروه‌های مختلف درباره میزان فساد رایج در نهادها یا کل جامعه است.[۱] «ادراک فساد» به‌لحاظ ماهیت ذهنی خود، به‌شدت تحت تأثیر بازنمایی رسانه‌ها از مقوله فساد، جریانات اجتماعی و گفتمان‌های مرتبط با فساد در جامعه است. ادارک فساد و ذهنیت جامعه و گروه‌های مختلف درباره فساد و گستره آن با اینکه لزوماً منطبق با واقعیت فساد نیست، به‌لحاظ اجتماعی، سیاسی و فرهنگی تأثیرگذارترین عنصر در مقوله فساد می‌باشد. مؤسسات گوناگونی در رابطه با شاخص فساد در کشورهای مختلف هرساله گزارشاتی را منتشر می‌نمایند و جایگاه ایران نیز در آن متون قابل شناسایی است، با این‌حال

۱. حسین صادقی، عباس عصاری و وحید شقاقی شهری، اندازه‌گیری فساد مالی در ایران با استفاده از منطق فازی (رویکرد اقتصادی)، پژوهشنامه اقتصادی، سال دهم، شماره چهارم، زمستان، ۱۳۸۹، صص ۱۴۹، ۱۳۹ ـ ۱۷۴.

شاخص‌های فساد برای متن پیش‌رو از اهمیت ثانویه برخوردار بوده و آنچه برای آن اولویت دارد، سازوکارهایی است که به تلقی مردم از فساد و ذهنیت آنها شکل و جهت می‌دهد.

در وضعیت اجتماعی معاصر، عمده پدیده‌های اجتماعی و سیاسی از طریق انعکاس در رسانه‌ها، که در این گزارش از آن به بازنمایی تعبیر می‌شود وارد چرخه تأثیر و تأثر در گروه‌های مختلف اجتماعی می‌شوند. مسئله فساد مالی اخیر نیز از همین روند تبعیت می‌کند. ازاین‌رو برای بررسی تبعات فرهنگی ـ اجتماعی مسئله مذکور ضروری است که در وهله اول به الگوها و روایت‌های حاکم بر بازنمایی رسانه‌ها پرداخته شود و در ادامه برمبنای خوانشی که گروه‌های مختلف اجتماعی از روایت‌های یاد شده می‌توانند داشته باشند، تبعات و پیامدهای آنها در میان مردم ارزیابی گردد.

بر این اساس گزارش پیش‌رو به‌عنوان نخستین گام از ارزیابی فساد مالی اخیر به‌مثابه یک مقوله اجتماعی ـ فرهنگی تلاش خواهد کرد تا با محدود نمودن تحلیل خود به بررسی و واکاوی نحوه بازنمایی رسانه‌ای فساد مالی اخیر، مقدمات توصیفی و عینی واکاوی ابعاد عمیق‌تر سوءاستفاده مالی را در گزارشات بعدی مهیا کند و بر لزوم شکل‌گیری مدیریت رسانه‌ای پرونده فساد مالی اخیر تأکید نماید.

۱. بازنمایی رسانه‌ای سوءاستفاده مالی اخیر

«بازنمایی»، تولید معنا از طریق چارچوب‌های مفهومی و گفتمانی است. در مطالعات رسانه‌ای، بازنمایی روشی است که رسانه‌ها از طریق آن حوادث و واقعیت‌ها را نشان می‌دهند. بر همین مبنا مطالعات بازنمایی رسانه‌ای به‌جای سنجش شکاف میان خود واقعیت و بازنمایی صورت گرفته از آن، درصدد است که به این مسئله پاسخ دهد که معانی به چه نحوی از طریق رویه‌ها و صورت‌بندی‌های گفتمانی تولید می‌شوند.[1] نحوه برساخته شدن حوادث و واقعیت‌ها در عین اینکه به چگونگی رسانه‌ها و جهت‌گیری‌های گفتمانی آنها بستگی دارد، در عین حال متضمن معانی یا اثرات ضمنی سیاسی وسیعی می‌باشد که امر مزبور ضرورت مطالعات بازنمایی رسانه‌ای را بیشتر می‌نمایاند.

بازنمایی رسانه‌ای با بهره‌گیری از عناصر مختلفی چون انتخاب زاویه خاص، برجسته‌سازی، بهره‌گیری از واقعیت و استفاده از فرصت‌های ویژه، تصاویر و کلیشه‌های خاصی از امور را

1. Calvert & Levis .Ed (2002), television studies, the key concepts, Routledge publications, p.200.
سیدمحمد مهدی‌زاده. رسانه‌ها و بازنمایی، تهران، دفتر مطالعات و توسعه رسانه‌ها، ۱۳۸۷.

برمی‌سازد. عمل بازنمایی رسانه‌ای از طریق بازنمایاندن بعضی از فرض‌ها و تصاویر و به غیاب و حاشیه راندن برخی دیگر، قادر است که بر چگونگی شکل‌گیری تجارب گروه‌های مختلف و درک آنها از امور گوناگون تأثیرات ملموس و واقعی داشته باشد.[۱]

درخصوص نحوه بازنمایی از طریق زبان، سه رهیافت نظری وجود دارد که هریک از آنها تلاش دارند تا جایگاه معنا را در متن تعیین نمایند.

بازتابی:[۲] معنا در شیء، شخص، ایده و یا رویداد در جهان واقعی وجود دارد و زبان همچون آیینه‌ای معنا را به همانگونه‌ای که در عالم واقع است بازتاب می‌دهد.

تعمدی:[۳] مؤلف معنای منحصر به فرد خود را از طریق زبان تحمیل می‌کند.

ساخت‌گرا:[۴] در رویکرد سوم که بر ماهیت اجتماعی زبان تأکید دارد، معنا از طریق نظام‌های زبانی ـ بازنمایی ساخته می‌شوند؛ در این نگاه نه چیزها به خودی خود معنا دارند و نه مؤلفان به خودی خود می‌توانند معنایی را بر آنها افاده کنند بلکه معنا از طریق کاربست نظام‌های زبانی و مفهومی توسط بازیگران زبان ساخته می‌شود.[۵]

رهیافت ساخت‌گرا دارای دو رویکرد «نشانه‌شناختی» و «گفتمانی» است. درحالی که رویکرد نشانه‌شناختی توجه عمده خود را صرف نحوه تولید معنا از طریق بازنمایی می‌کند، «رویکرد گفتمانی به تأثیرات و پیامدهای بازنمایی یعنی سیاست‌های آن توجه دارد. این رویکرد گذشته از آنکه بررسی می‌کند زبان و بازنمایی چگونه معنا تولید می‌کنند به دانش یا معرفتی برآمده از یک گفتمان خاص، ارتباط گفتمان با قدرت، تنظیم عملکرد یا رفتار توسط گفتمان، شکل دادن به هویت‌ها و یا ذهنیت‌ها و... نیز می‌پردازد».[۶]

همانگونه که در ادامه بدان اشاره خواهد شد، بخش عمده‌ای از موجودیت ذهنی و «اجتماعی» سوءاستفاده مالی اخیر بر اثر اقدامات رسانه‌ای محقق شده است؛ رسانه‌ها براساس حضور چشمگیر خود توانسته‌اند براساس ارجاع به گفتمان‌های خاصی از فساد، مجموعه‌ای از انگاره‌ها و معانی در رابطه با موضوع فساد مالی تولید کنند که این معانی قادرند بخش قابل توجهی از ادراک و فهم مخاطبان را تحت تأثیر قرار دهند و چه بسا منحرف کنند. به‌عنوان نمونه وقتی که صحبت از

---

۱. استنفورد، گی و روی، بازنمایی رسانه‌ای، ترجمه زهره رجبی، به نقل از پایگاه اینترنتی مرکز آموزش و پژوهش مؤسسه همشهری به نشانی:

http://www.hamshahritraining.ir/news-3217.aspx

2. Reflective
3. Intentional
4. Constructionist
5. Hall, Stuart (2003), the work of the representation, in Stuart Hall (Ed) representation: cultural epresentation and signifying practices, London Sage publications, pp 24 & 25.
6. Ibid p 42.

بازنمایی سوءاستفاده مالی اخیر می‌شود معمولاً اولین چیزی که به ذهن می‌رسد واژه «اختلاس» است. این مفهوم در حالی‌که در رابطه با خود واقعیت فساد مالی اخیر قابل مناقشه است در اثر نحوه بازنمایی رسانه‌ها به یکی از واژگان کلیدی موضوع فساد مالی اخیر مبدل شده و به‌خاطر ماهیت خاص این مفهوم دلالت‌های متمایزی را ایجاب می‌کند. بر این اساس نحوه بازنمایی رسانه از فساد مالی اخیر، از حیث تأثیرگذاری در فهم و ادراک مخاطبان تأثیرات گسترده عملی می‌تواند داشته باشد.

با توجه به این امر که ما کماکان در درون موضوع سوءاستفاده مالی اخیر به‌سر می‌بریم و درحال حاضر فاصله‌گیری و ارزیابی دقیق تبعات آن در میان گروه‌های مختلف اجتماعی ممکن نیست، تنها چیزی که در عمل امکان‌پذیر است بررسی مقایسه‌ای و نشان دادن رویه و روندهایی است که هر رسانه با پیش‌فرض‌های مختلف، ذیل آنها معنایی خاص را به گروه مخاطبان هدفِ خود منتقل می‌نماید. بر این اساس در ادامه تلاش خواهد شد که با مطالعه روزنامه‌ها و خبرگزاری‌ها و سایت‌های مختلف، جهت‌گیری‌های آنها در قبال افراد درگیر در مسئله و خود ماجرای اتفاق افتاده و نحوه برساخته شدن افکار عمومی و فهم گروه‌های مختلف از موضوع فساد مالی واکاوی شود.

در متن پیش‌رو بازنمایی رسانه‌ها در رابطه با موضوع فساد مالی برمبنای «روش تحلیل کیفی مستندات ارتباطی» بررسی شده است. براساس این روش فرآیند تحقیق در پنج مرحله پیگیری شده است:

الف) دسترسی به مستندات

در این مرحله تلاش شد تا به‌صورت اکتشافی با رسانه‌های مختلف انعکاس‌دهنده موضوع تحلیل، جهت‌گیری‌ها، فرآیندهای تولید و بافت منابع آنها اطلاعاتی به‌دست آورده شود. برمبنای این شناخت ابتدایی رسانه‌های موجود از جهت وابستگی سیاسی ـ اجتماعی در چهار خوشه رسانه‌ای طبقه‌بندی شده‌اند:

خوشه ۱ ـ رسانه‌های طرفدار دولت شامل ایران، وطن امروز، برنانیوز و ایرنا.

خوشه ۲ ـ رسانه‌های اصولگرا شامل رسانه‌های کیهان، رجانیوز، جهان‌نیوز، فارس، همشهری، تهران امروز.

خوشه ۳ ـ رسانه‌های اصلاح‌طلب شامل رسانه‌های شرق، اعتماد، مردم‌سالاری، آرمان، روابط عمومی.

خوشه ٤ ـ رسانه‌های بیگانه و طرفدار اپوزیسیون شامل رسانه‌های بی‌بی‌سی فارسی، رادیو فردا، جرس.

به‌خاطر تنوع مطالب رسانه‌ها واحد تحلیل انتخاب شده برای این کار متغیر می‌باشد؛ برای نمونه تیترها، جمله یا عبارتی که تیتر را می‌سازد، در یادداشت‌ها و مقالات مرتبط کل مطلب در گزارش اخبار، پاراگراف و... .

ب) ایجاد پروتکل و جمع‌آوری داده‌ها

در این مرحله براساس مطالعه ابتدایی مستندات موضوع مورد مطالعه، فهرستی از مؤلفه‌ها، طبقات و متغیرهایی که راهنمای روند جمع‌آوری داده‌ها بوده‌اند جمع‌آوری شده است. این عناصر که در ارتباط متقابل با یکدیگر قرار دارند مبنای طراحی پروتکلی[۱] می‌گردند که براساس آن مسئله تحقیق، یعنی نحوه بازنمایی رسانه‌ای خوشه‌های مختلف، پوشش داده شده است.

از این حیث که هرکدام از خوشه‌های رسانه‌ای در مطالعات اکتشافی، سیر حرکتی مشخص و متمایزی را از خود نشان داده‌اند، نمونه‌گیری بر روی آنها به‌صورت هدفمند برای یک تحلیل کیفی جوابگو خواهد بود و در درون متن، معمولاً زمانی که مطلبی از یکی از خوشه‌ها به‌عنوان گواه ذکر می‌شود از کل‌شماری و ذکر بقیه رسانه‌های هم‌خوشه با آن به‌دلیل محدودیت وقت و زمان و هزینه پرهیز شده است. اگرچه توجه شده است که در هنگام ارجاع دادن به رسانه‌ها تنوع حفظ شود.

ج) کددهی و طبقه‌بندی آنها

در این مرحله برمبنای پروتکل طراحی شده و نیز اهداف تحقیق، داده‌ها گردآوری شده و ذیل کدها و طبقات تعریف شده قرار گرفته‌اند.

د) تحلیل داده‌ها

تحلیل داده‌ها برمبنای پالایش مفهومی طبقات، «شناسایی تفاوت‌های کلیدی» و «نقاط اوج و فرود» در درون طبقات، ذیل مقایسه خوشه‌های رسانه‌ای محقق گردیده است.

هـ) گزارش نتایج

نتایج نهایی شامل جمع‌بندی و ترکیب یادداشت‌های کوتاه و مجمل از تحلیل طبقات و عناصر پروتکل در مراحل قبلی است.

تقسیم فرآیند بازنمایی به دو فاز اول (از اعلام خبر سوءاستفاده مالی تا واکنش رئیس‌جمهور) و فاز دوم (واکنش رئیس‌جمهور تا واکنش مقام معظم رهبری) براساس این منطق شکل گرفته است که ورود رهبران فکری و سیاسی به موضوعاتی این‌چنینی علاوه‌بر اینکه از نیاز فضای پیام‌رسانی نشئت می‌گیرد، عملاً ناظر به آن می‌باشد. آنچنان که در واکنش رئیس‌جمهور و مقام معظم رهبری

---

۱. ن.ک. به پیوست.

به موضوع فساد مالی اخیر آشکار است بخش قابل توجهی از اظهارات در پاسخ به فضای شکل گرفته به موضوع، به‌خصوص فضای رسانه‌ای، می‌باشد. بدین معنا تقسیم بازنمایی رسانه‌ای به دو فاز مجزا براساس واکنش رهبری و رئیس‌جمهور به معنای در نظر گرفتن این دو واکنش متفاوت به‌مثابه نقاط عطف فرآیند بازنمایی رسانه‌ای می‌باشد.

فاز اول ـ بازنمایی سوءاستفاده مالی از اعلام تا واکنش دولت

الف) ۱۴ و ۱۵ شهریور ۱۳۹۰

برای اولین بار در تاریخ دوشنبه ١٤ شهریور ۱۳۹۰ وقتی در مصاحبه مطبوعاتی سخنگوی قوه قضائیه مسئله سوءاستفاده مالی سه هزار میلیاردی پیش کشیده شد، این داستان این قدر دور از ذهن بود که بسیاری از مطبوعات به‌جای پرداختن به آن در تیترهای خود، بیشتر به غیرمجرمانه بودن «آب بازی» از دید محسنی اژه‌ای پرداختند.

خوشه ۱ـ با وجود مصاحبه مطبوعاتی سخنگوی قوه قضائیه و در عین تصریح وزیر اقتصاد به مسئله فساد مالی بزرگ در حاشیه بیست‌ودومین همایش بانکداری اسلامی، برخی از رسانه‌های دولتی به‌صورت معناداری از پرداختن به این خبر خودداری می‌کنند. شاهد چنین مدعایی نحوه پوشش خبری خبرگزاری ایرنا[۱] و پورتال رسمی وزارت امور اقتصاد و دارایی[۲] از بیست‌ودومین همایش بانکداری اسلامی می‌باشد که در آن کمترین اشاره‌ای به اظهارات بهمنی و حسینی در رابطه با فساد مالی نمی‌شود. البته خبرگزاری برنانیوز با پوشش قرار دادن مصاحبه مطبوعات محسنی اژه‌ای و با برجسته کردن غیرمجرمانه بودن آب بازی به اظهارات وی در مورد «اختلاس میلیاری بانک صادرات» اشاره می‌نماید.

خوشه ۲ ـ با وجود اینکه برخلاف رسانه‌های نزدیک به دولت اخبار مربوط به اختلاس در روزهای ١٤ و ۱۵ شهریور در رسانه‌های این خوشه حضور دارد با این‌حال این اخبار به تیتر اصلی تبدیل نمی‌شود و صرفاً در حد اخبار عادی مورد پوشش قرار می‌گیرد .[۳] [٤٣]

خبرگزاری فارس در روز دوشنبه ١٤ شهریور در صفحه اصلی خود به پوشش اظهارات حجةالاسلام طائب (فرمانده قرارگاه عمار) در همایش نهضت روشنگری در مصلای شهید بهشتی تنکابن می‌پردازد. «جریان انحرافی برای دستیابی به کرسی‌های حکومتی پول‌های کلانی خرج

---

۱. نگاه کنید به: ایرنا، ١٣٩٠/٦/١٤، مطلب به‌روز شده در ١٤:٤٥ دقیقه.

۲. نگاه کنید به: پورتال رسمی وزارت امور اقتصادی و دارایی، ١٣٩٠/٦/١٤، نشانی: http://tamarkoz.mefa.gov.ir

۳. نگاه کنید به: جهان‌نیوز، ١٣٩٠/٦/١٤، مطلب به‌روز شده در ساعت ١٧:٠٤ و نیز فارس‌نیوز، ١٣٩٠/٦/١٤ مطلب به‌روز شده در ساعت ١٦:٥

٤. نگاه کنید به: تهران امروز، ١٣٩٠/٦/١٥، صفحه اقتصاد کلان، اظهارنظر وزیر اقتصاد درباره اختلاس میلیاردی اخیر.

می‌کند». به‌مثابه عنوان انتخابی این خبرگزاری برای این پوشش خبری در شرایطی که هیچ‌گونه خبری مبتنی‌بر حمایت «جریان انحرافی» در موضوع فساد مالی اخیر وجود ندارد، پیشاپیش استراتژی خبری- تحلیلی خبرگزاری فارس را برای روزها و هفته‌های آتی مشخص می‌کند.[۱]

«کیفرخواست اختلاس سه هزار میلیارد تومانی از بانک صادرات هنوز صادر نشده است» عنوان پوشش خبری هجدهمین نشست خبری سخنگوی قوه قضائیه است که در این روز، دوشنبه ۱۴ شهریور، در صفحه فرعی خبرگزاری فارس، گروه اجتماعی، آمده است. این امر حاکی از این مسئله می‌باشد که حتی خوشه ۲ رسانه‌ای که در روزهای آتی بیشتری فعالیت را در رابطه با موضوع فساد مالی اخیر از خود بروز می‌دهد در روزهای اول حساسیت معتدلی به آن دارد.[۲]

خبرگزاری فارس در روز ۱۵ شهریور در صفحه اقتصادی خود تنها یک یادداشت با محوریت انتقاد از بانک مرکزی منتشر کرده است. «تنش‌های حوزه بانکی کشور ریشه در کجا دارد؟» یادداشت مزبور با اشاره به «انتشار پی در پی اخبار و گزارش‌هایی از اختلاس، تخلف و قانون‌شکنی های اشخاص حقیقی و حقوقی در حوزه بانکی کشور طی روزهای اخیر» مسئولیت این امور را برعهده بانک مرکزی به‌عنوان نهاد ناظر بر حوزه بانکی و مرجع قانونی نظارت بر عملکرد نظام بانکی کشور می‌گذارد.[۳]

در کیهان هیچ ردپایی از اختلاس و کنفرانس مطبوعاتی اژه‌ای نه در ۱۴ و نیز نه در ۱۵ شهریور نیست.

خوشه ۳ ـ با وجود اینکه برخلاف رسانه‌های نزدیک به دولت اخبار مربوط به اختلاس در روزهای ۱۴ و ۱۵ شهریور در رسانه‌های این خوشه حضور دارد، با این‌حال اخبار مزبور تبدیل به تیتر اصلی نشده و صرفاً در حد اخبار عادی پوشش داده می‌شود. روزنامه شرق در روز سه‌شنبه ۱۵ شهریور، صفحه اول، ذیل مطلب کوتاهی با عنوان «با سه‌هزار میلیارد تومان چه‌ها که نمی‌شود کرد»[۴] به قلم علی دهقان، عملاً موضع‌گیری و استراتژی رسانه‌ای خود را برای هفته‌های آتی ترسیم می‌نماید. نویسنده در این مطلب تلاش دارد تا با نسبت دادن «اختلاس سه هزار میلیارد تومانی» به ناکارآمدی دولت بر غیرواقعی بودن شعارهای عدالت‌طلبی تأکید نماید. این نوشته آنچنان‌که از عنوان آن برمی‌آید در تلاش برای قابل فهم کردن رقم بزرگ «اختلاس»، مثال‌های مختلفی را از قبیل تعداد آپارتمان، ماشین، حقوق کارگران، شغل و مواردی از این قبیل که با مبلغ مذکور می‌توان تأمین نمود، پیش می‌کشد. روزنامه مردم‌سالاری نیز در پوشش مصاحبه مطبوعاتی سخنگوی قوه

---

۱. نگاه کنید به: خبرگزاری فارس، ۱۳۹۰/۶/۱۴، گروه استان‌ها، حوزه مازندران.

۲. نگاه کنید به: خبرگزاری فارس، ۱۳۹۰/۶/۱۴ گروه اجتماعی، حوزه انتظامی و قضایی.

۳. نگاه کنید به: خبرگزاری فارس، ۱۳۹۰/۶/۱۵ گروه اقتصادی، حوزه بانک و بیمه.

۴. نگاه کنید به: روزنامه شرق، ۱۳۹۰/۶/۱۵، ص ۱.

قضائیه با تیتر «حصر خانگی به معنای بازداشت نیست» ترجیح می‌دهد که دغدغه‌های سیاسی خود را پیگیری نماید. نکته جالب و تأمل‌برانگیز این پوشش خبری عدم اشاره به ماجرای فساد مالی اخیر با وجود صراحت اظهارات محسنی اژه‌ای در این رابطه است.[۱]

خوشه ۴ ـ درحالی که در روزها و هفته‌های قبل برخی اخبار و تحلیل‌ها ازسوی رسانه‌های این خوشه درباره «اختلاس بزرگ مالی» منتشر شده بود،[۲] و رسانه‌ای چون بی‌بی‌سی فارسی صرفاً در بررسی روزنامه‌های صبح تهران، سه‌شنبه ۱۳۹۰/۶/۱۳، به پوشش «جزئیات دو اختلاس بزرگ» در روزنامه ابتکار اشاره نموده بود.[۳] رسانه‌های این خوشه، به‌صورت معناداری در چند روز ابتدایی اعلام رسمی خبر فساد مالی تحرکی از خود نشان نمی‌دهند. جرس در تاریخ ۱۷ شهریور[٤] بدون تحلیل اشاراتی به اظهارات پورمحمدی در مورد پرونده فساد مالی می‌کند.

ب) ۱۶ تا ۱۹ شهریور ۱۳۹۰

خوشه ۱ ـ تا تاریخ ۱۸ شهریورماه هیچ انعکاسی از مسائل مربوط به سوءاستفاده مالی در رسانه‌های نزدیک به دولت دیده نمی‌شود. اولین بازنمایی‌ها در تاریخ ۱۹ شهریور تحت تأثیر مصاحبه مطبوعاتی جهرمی مدیر مستعفی بانک صادرات شکل می‌گیرد.

۱۹ شهریور، اولین واکنش‌ها از خبرگزاری‌های نزدیک به دولت در این تاریخ شکل می‌گیرد؛ پوشش مصاحبه جهرمی بدون ارجاع و توجه به مصاحبه پورمحمدی رئیس سازمان بازرسی کشور. روزنامه ایران تنها یک خبر در نیم‌صفحه دوم یکی از صفحات میانی با این تیتر منتشر می‌کند: «پشت پرده اختلاس ۳۰۰۰ میلیارد تومانی».[٥] روزنامه وطن امروز نیز در یکی از صفحات میانی خبر را با این تیتر در یک صفحه کامل کار کرد: «جزئیات اختلاس ۳۰۰۰ میلیارد تومانی».[٦] در خبرگزاری برنا ردپایی از مصاحبه مطبوعاتی جهرمی دیده نمی‌شود و در ایرنا نیز روندی مشابه شاهد هستیم.

خوشه ۲ ـ در تاریخ ۱۸ شهریور، رسانه‌های اصولگرا اخبار مربوط به مصاحبه جهرمی را، درحالی که از همین اخبار در خبرگزاری‌های نزدیک به دولت خبری نیست، پوشش می‌دهند. جهان‌نیوز

---

۱. نگاه کنید به: روزنامه مردم‌سالاری، ۱۳۹۰/۶/۱۵، صفحه نخست و صفحه سیاسی.

۲. نگاه کنید به: جرس، ۱۳۹۰/۵/۲۹، «اختلاس ۳۰۰۰ میلیارد تومانی یکی از نزدیکان مقامات ارشد دولت»، مطلب به‌روز شده در ساعت ۱۵:۲۶. **همان**، ۱۳۹۰/۶/۱۰، «کشف اختلاس‌های کلان از سیستم بانکی کشور» مطلب به‌روز شده در ساعت ۱٦:۲٤.

۳. نگاه کنید به: بی‌بی‌سی فارسی، ۱۳۹۰/٦/۱۳، به‌روز شده در ساعت ٤:۲ به وقت گرینویچ.

٤. نگاه کنید به: جرس، ۱۳۹۰/٦/۱۷، مطلب به‌روز شده در ساعت ۱٤:٤۹.

٥. نگاه کنید به: روزنامه ایران، ۱۳۹۰/٦/۱۹، ص ۸.

٦. نگاه کنید به: روزنامه وطن امروز، ۱۳۹۰/٦/۱۸، ص ۱۲.

مصاحبه جهرمی را این‌چنین به نقل از فارس پوشش می‌دهد: «پشت پرده اختلاس ۳ هزار میلیارد تومانی؛ توپ در زمین ۷ بانک دیگر ـ درحالی که از یک ماه گذشته اخباری مبنی‌بر اختلاس ۳ هزار میلیارد تومانی از بانک صادرات مطرح می‌شد مدیرعامل این بانک به تشریح این ماجرا پرداخت و گفت: با همکاری ۷ بانک این گروه توانسته با جعل اسناد بانک صادرات ۲ هزار و ۸۰۰ میلیارد تومان اختلاس کند»[۱]. نکته قابل توجه در این بازنمایی فقدان نام و عنوان دقیق و مشخص متخلفین است. تنها متهم قابل شناسایی برای مخاطب نزدیکان دولت هستند. در همین روز جهان‌نیوز با پوشش مصاحبه یک نماینده مجلس این‌چنین تیتر می‌زند: «برخی عزل‌ونصب‌ها در دولت دهم، جریان انحرافی را تقویت کرد که این مسئله زمینه را برای کم‌تحرکی و مانع‌تراشی در برخورد با مفاسد اقتصادی فراهم آورد».[۲]

۱۹ شهریور؛ اولین اخبار از مصاحبه جهرمی و پورمحمدی در ۱۸ شهریورماه منتشر می‌شود، اما به‌خاطر تعطیلات انتهای هفته، روزنامه‌ها در روز بعدی به این اخبار می‌پردازند. تهران امروز با رویکردی انتقادی خبر مصاحبه جهرمی را به نقل از فارس منتشر کرده و در کنار همان خبر، از گفتگوی پورمحمدی خبر می‌دهد. خبر دیگر این روزنامه مربوط به اظهارات یکی از نمایندگان می‌باشد؛ «روایت عضو هیئت رئیسه مجلس از فاصله شعارهای دولت تا عمل: قوه‌مجریه متهمان به فساد اقتصادی را برکنار کند». تأکید این روزنامه بر حجم بالا و بی‌سابقه مسئله سوءاستفاده بانکی است و ازسوی دیگر پنهان و آشکار دولت را به رویکرد شعاری و تبلیغاتی در پیگیری وعده‌های اقتصادی و سیاسی خود متهم می‌نماید.[۳]

روزنامه کیهان در همین روز به‌جای پوشش مصاحبه جهرمی، مصاحبه پورمحمدی را در صفحه اول خود قرار داده است. در ستون گفت‌وشنود نیز حسین شریعتمداری، در ضمن ملموس‌سازی مبلغ «اختلاس»، به تصویر ارتباط جریان نزدیک به دولت و نیروهای ماورایی و نیز به ضعف دستگاه‌های نظارتی اشاره می‌کند. ازسوی دیگر در سرویس سیاسی نیز به نوعی به رابطه جریان مذکور و فساد اقتصادی پرداخته می‌شود؛ «سرویس سیاسی ـ شماری از صاحبنظران با اشاره به اظهارات اخیر رئیس قوه قضائیه مبنی‌بر مانع‌تراشی برخی دستگاه‌ها در برخورد با مفسدان اقتصادی، جریان انحرافی را حاشیه امن این مفسدان معرفی کردند».[٤]

---

۱. نگاه کنید به: وب‌سایت جهان‌نیوز، ۱۳۹۰/٦/۱۸، صفحه سیاسی.

۲. **همان**، صفحه اقتصادی.

۳. نگاه کنید به: روزنامه تهران امروز، ۱۳۹۰/٦/۱۹، ص ۱، ۳، ٦، ۷ و ۲۰.

٤. نگاه کنید به: روزنامه کیهان، ۱۳۹۰/٦/۱۸، ص ۱و ۲.

خوشه ۳ ـ روزنامه مردم‌سالاری در پی گفتگوی رئیس قوه قضائیه با مطبوعات در روز چهارشنبه ۱۶ شهریور، ضمن تشریح مصاحبه، تعبیر «اختلاس اخیر بانک صادرات» را برای درج اظهارات وی در رابطه با پرونده سوءاستفاده مالی برمی‌گزیند.[۱]

روز بعد از اظهارات رئیس بازرسی کل کشور و مدیر عامل بانک صادرات درباره «ابعاد تازه اختلاس ۳ هزار میلیارد تومانی از بانک صادرات» روزنامه‌های اعتماد و شرق به پوشش این اظهارات می‌پردازند. روزنامه اعتماد در گزارشی با تیتر «جهرمی از اختلاس ۳۰۰۰ میلیاردی می‌گوید»، نوشته است که «سرانجام مسئولان دولتی، نظارتی و قضایی کشور پس از گذشت یک ماه از انتشار خبر سوءاستفاده مالی بانک صادرات موسوم به «اختلاس ۳ هزار میلیارد تومانی» بخشی از جزئیات این پرونده را فاش کردند. در روزهای اخیر هریک از مقامات به‌ترتیب در مواجهه با رسانه‌ها از ابعاد مختلف درباره پرونده مشهور به اختلاس سه هزار میلیاردی سخن گفتند و ظاهراً از حقایق ماجرای پرونده مذکور- البته نه به‌طور کامل بلکه تا قسمتی- پرده برداشتند».[۲] روزنامه شرق در صفحه اصلی «واکنش بازرسی کل کشور به سه‌برابر شدن یارانه» را به‌عنوان تیتر اصلی خود انتخاب نموده و مشروح گفته‌های وی را به صفحات میانی اختصاص داده است. با این‌حال در یکی از تیترهای فرعی، «جهرمی تشریح کرد؛ ۷ بانک، درگیر اختلاس ۲ هزار و ۸۰۰ میلیارد تومانی»، توجه خود را به مسئله فساد مالی نشان می‌دهد.[۳] شرق با اختصاص صفحه اقتصاد خود به اظهارات پورمحمدی و جهرمی، در تلاش برای بی‌توجه نشان دادن برخی از مدیران اقتصادی نسبت به مسئله فساد مالی اخیر، در تشریح اظهارات جهرمی سعی می‌کند که بر اختلافات وی با مسئولین بانک مرکزی تأکید نماید.[٤]

خوشه ۴ ـ تلاش اصلی رسانه‌های بیگانه نظیر بی‌بی‌سی و رادیو فردا در زمان مذکور بر این امر متمرکز است که خود را مطلع‌تر از بقیه نشان بدهند و البته مسئله فساد را با بهره‌گیری از سخنان خود مسئولین به کل بدنه حاکمیت نسبت دهند. چنانکه بی‌بی‌سی در هنگام پوشش خبری مصاحبه جهرمی او را وزیر کار دولت اول احمدی‌نژاد معرفی می‌نماید.[٥] بی‌بی‌سی در ۱۹ شهریور صرفاً در بخش مرور روزنامه‌های صبح تهران ذیل عنوان «بزرگ‌ترین اختلاس‌ها بدون مسئول و مؤاخذه و استعفا» اخبار و تحلیل‌های پوشش داده شده ازسوی روزنامه‌های مختلف، را واگویه می‌کند.[٦]

---

۱. نگاه کنید به: روزنامه مردم‌سالاری، ۱۳۹۰/٦/۱۷، ص ۱ و ۲.

۲. نگاه کنید به: روزنامه اعتماد، ۱۳۹۰/٦/۱۹، ص ۱.

۳. نگاه کنید به: روزنامه شرق، ۱۳۹۰/٦/۱۹، ص ۱.

٤. **همان**، ص ٤.

٥. نگاه کنید به: وب‌سایت بی‌بی‌سی فارسی، ۱۳۹۰/٦/۱۸، مطلب به‌روز شده در ۱٦:٦ دقیقه به وقت گرینویچ.

٦. نگاه کنید به: وب‌سایت بی‌بی‌سی فارسی، ۱۳۹۰/٦/۱۹، مطلب به‌روز شده در ۹:۲ گرینویچ.

ج) ۲۰ شهریور ۱۳۹۰

خبر اصلی کار شده توسط اکثر روزنامه‌ها در روز ۲۰ شهریور، نه دعوای لفظی بین رؤسای بانک‌ها بلکه وارد شدن مجلس شورای اسلامی به مسئله و احضار دو عضو کابینه یعنی وزیر اقتصاد و رئیس بانک مرکزی به صحن مجلس برای ایراد توضیحات است.[۱] اما از آنجایی که خوراک خبری لازم هنوز ازسوی مسئولین تا آن تاریخ داده نشده و جزئیات ماجرا اعم از اسم عامل اصلی (که به‌عنوان آقای ایکس یا اسامی اختصاری از وی نامبرده می‌شد) تا روند کلی انجام کارهای وی و رابطه‌اش با مسئولان دولتی هنوز در ابهام قرار دارد، چیزی که رسانه‌ها می‌توانستند منتشر کنند بیشتر از خبر، تفاسیر خودشان از مجموعه اطلاعات داده شده است.

خوشه ۱ ـ روزنامه‌های طرفدار دولت ـ ایران و وطن امروز ـ در تاریخ ۱۳۹۰/۶/۲۰، درحالی که رسانه‌های اصولگرا به‌شدت و حدت در مورد «اختلاس» اظهارنظر می‌کنند، سکوت اختیار می‌کنند و اخبار مربوط به کارآمدی و یا صحت سخنان رئیس‌جمهور در مورد امکان ۳ برابر شدن یارانه‌های نقدی را پوشش می‌دهند. در این روز، در خبرگزاری برنا ردپایی از «اختلاس» دیده نمی‌شود، اما ایرنا دو عنوان خبری را به آن اختصاص داده است: «فرصت‌های شغلی که از دست می‌رود. درحالی که دولت دهم در صدد است در سال جاری ۲/۵ میلیون فرصت شغلی در کشور ایجاد کند، اختلاس در یکی از بانک‌های کشور نشان از بر باد رفتن صدها هزار فرصت شغلی دارد» و «وزیر اطلاعات گفت: پول‌ها و مجموعه دارایی‌های فرد اختلاس‌کننده از یک شعبه بانک صادرات، بلوکه شده است».[۲] به این ترتیب درحالی که ایرنا سعی می‌کند تصویری از اشراف دولت بر مسئله ایجاد کند با متمایز کردن دولت از مسئله فساد، فساد موجود بانکی را یکی از عوامل اخلال در شعارهای دولت معرفی می‌کند.

خوشه ۲ ـ روزنامه تهران امروز در این تاریخ، تیتر یک خود را به مسئله اختلاس اختصاص داده است. این روزنامه در تشریح گفتگویی که با مدیر عامل اسبق بانک صادرات انجام داده است این‌چنین بیان می‌کند: «مدیرعامل اسبق بانک صادرات از وجود یک باند بزرگ و پیچیده در اختلاس اخیر سخن گفت؛ سؤالات بی‌پاسخ اختلاس بزرگ؛ احمد حاتمی‌یزد ریشه این اختلاس را پیچیده‌تر از آنچه ازسوی جهرمی اعلام شد، دانست و اعلام کرد که سه هزار میلیارد تومان اختلاس با جعل سند امکانپذیر نیست». به این ترتیب تهران امروز سعی داشت تصویری از یک تخلف مالی سازمانی، متشکل و وابسته به قدرت ارائه دهد.[۳] حسین شریعتمداری در سرمقاله امروز کیهان با اشاره به

---

۱. نگاه کنید به: روزنامه همشهری، ۱۳۹۰/۶/۲۰، گروه اقتصادی صفحه پول و بانک.

۲. نگاه کنید به: خبرگزاری ایرنا، ۱۳۹۰/۶/۲۰، صفحه اقتصادی.

۳. نگاه کنید به: روزنامه تهران امروز، ۱۳۹۰/۶/۲۰، ص ۱.

سرمقاله خردادماه خود با عنوان علف‌های هرز، تصریح کرده بود: «... برخلاف ادعای برخی از مسئولان، کشف اولیه ماجرا، اواسط مردادماه امسال نبوده است و کیهان در تاریخ ۲۵ خردادماه سال جاری ـ نزدیک به ۲ ماه قبل از تاریخ مورد اشاره ـ طی یادداشتی با عنوان «علف‌های هرز» و با ارائه چند نمونه مستند نسبت به سوءاستفاده‌های مالی کلان و نجومی که در پوشش تأسیس بانک‌های خصوصی در حال وقوع است هشدار داده ...». در ضمن سرمقاله امروز کیهان به‌صراحت نام بانک‌های خصوصی متخلف را ذکر کرده و در ادامه با تلویحی که کم از آشکاری نداشت، به مقامات بلندپایه‌ای که به‌زعم او در این تخلف ریشه‌دار و گسترده دست داشته‌اند اشاره می‌نماید.[۱]

جهان‌نیوز در این روز دست‌کم ٦ مطلب در مورد اختلاس کار می‌کند که محور ۳ مطلب آن ارتباط دولت و «جریان انحرافی» با «اختلاس» است. این وب‌سایت در مطلبی دیگر مصاحبه احمد توکلی را با این تیتر پوشش می‌دهد: «توکلی: مفسدان با تعلل دولت جری‌تر شده‌اند».[۲]

نکته قابل توجه در مورد رسانه‌های اصولگرا تأکید بر گسترده بودن جریان فساد، دست داشتن برخی از مهمترین مقامات دولتی در آن و نیز تعلل و اهمال دولت در برخورد با آن است.

این مسئله در رسانه‌ها با ایجاد کردن تقاضا برای استعفا در ذهن مخاطب همراه بود؛ بدین شکل که حداقل کاری که باید صورت بگیرد این است که یک نفر از افراد دخیل عذرخواهی کرده و یا استعفا بدهد. خبرنگاران در مصاحبه‌های خود از احتمال استعفای افراد سؤال می‌کردند. دامنه این تقاضا برای استعفا حتی به افراد رده‌پایین‌تر نیز کشیده شد چنانکه مدیرعامل باشگاه سپاهان نیز در جمع خبرنگاران مجبور شد دو مسئله را تکذیب کند اول اینکه استعفا نکرده است و دوم اینکه اختلاس به او مربوط نیست.[۳]

موضوع بعدی که در این موقع برای دسته‌ای از رسانه‌ها اهمیت دارد ملموس کردن ابعاد واقعه است. در شرایط عادی این مسئله می‌بایست از طریق دادن اخبار مربوط به جزئیات داستان ازسوی مسئولین صورت بگیرد اما زمانی که اطلاعات بیشتری وجود ندارد و مخاطبان هنوز تقاضا برای اطلاعات دارند چیزی که در عمل انجام می‌شود حرکت به سمت مقایسه است. سؤال اصلی که این رسانه‌ها برای مخاطبان خود سعی در توضیح دادنش دارند، این امر است که رقم بزرگ به چه معنا می‌باشد؟ برهمین مبنا خبرگزاری رسمی فارس مبلغ سه هزار میلیارد را با چیزی ملموس برای

---

۱. نگاه کنید به: روزنامه کیهان، ۱۳۹۰/٦/۲۰، ص ۲.

۲. نگاه کنید به: وب‌سایت جهان‌نیوز، ۱۳۹۰/٦/۲۰، صفحه سیاسی.

۳. نگاه کنید به: خبرگزاری فارس، ۱۳۹۰/٦/۲۰، صفحه ورزشی.

مخاطبان خود مقایسه می‌کنند؛ امر ملموس میزان یارانه‌ای است که آنها در ماه می‌گیرند و این رقم را معادل یارانه ۷۰ میلیون نفر ایرانی در هر ماه می‌داند.[۱]

در این برهه مسئله خصوصی‌سازی نیز ازجمله گزینه‌هایی است که برای دسته‌ای از رسانه‌ها خصوصاً رسانه‌های داخلی اصولگرای منتقد دولت، از اهمیت بالایی برخوردار است؛ پیش از این و قبل از شروع سال جدید در تاریخ ٦ دی ۱۳۸۹ خورشیدی، مجلس شورای اسلامی اعلام کرده و هشدار داده بود که «تنها سیزده‌ونیم درصد روند خصوصی‌سازی از سال ۱۳۸٤ تاکنون حقیقی بوده است». همچنین در گزارشات مربوط به این مسئله به نقل از رئیس کمیسیون اصل چهل‌وچهارم قانون اساسی (حمیدرضا فولادگر) گفته شده بود که سازمان بازرسی کل کشور این رقم را حتی تنها ۸ درصد می‌داند.[۲] ماجرای واگذاری شرکت‌هایی نظیر تراورس می‌توانست یکی از مثال‌های خوب برای تأیید صحت این آمارها و واگذاری شرکت به افراد نااهل باشد. به همین منظور سرویس‌های اقتصادی خبرگزاری‌هایی نظیر جهان و فارس در ۱۳۹۰/٦/۲۰ در دیدار با رئیس سابق سازمان خصوصی‌سازی ایران از چگونگی احراز اهلیت فرد سوءاستفاده‌کننده، سؤال می‌کنند.[۳]

سازمان خصوصی‌سازی ایران پیش از این با تصویب دستورالعمل انتخاب مشتریان استراتژیک و احراز اهلیت برای شرکت در خصوصی‌سازی‌های کلان و مهم، محدوده انتخاب مشتری‌ها را بسیار کوچک‌تر کرده بود.[٤] اکنون سؤال این بود که چطور چنین فردی که به گفته مسئولین به‌تازگی و در مدت زمان فعالیت دولت جدید وارد عرصه معاملات کلان اقتصادی کشور شده، توانسته باشد از این غربال عبور کند. با این‌حال رئیس سابق سازمان خصوصی‌سازی در قبال این پرسش، از ناتوانی ارگان متبوع خودش برای بررسی اهلیت این فرد سخن می‌گوید و عنوان می‌دارد که ما امکان بررسی اهلیت وی را نداشتیم، اما او تا آن تاریخ جزو کارخانه‌داران فعال کشور بوده است.[٥]

---

۱. نگاه کنید به: خبرگزاری فارس، ۱۳۹۰/٦/۲۰، بخش مربوط به اقتصاد کلان و بودجه.

این درحالی است که در رسانه‌های غیررسمی نظیر فیس‌بوک و گوگل‌ریدر این ملموس‌سازی از طریق ایجاد لطیفه صورت می‌گیرد. نکته مهم در مورد نوع مقایسه رسانه‌های غیررسمی و بازنمایی خود کاربران این رسانه‌ها از این رقم این است که همیشه در آن عناصر ناسیونالیستی به چشم می‌خورد. مثلاً کوروش یا دوره هخامنشی و همچنین موضوعات منطقه‌ای که جنبه ملی پیدا کرده‌اند نظیر مسئله دریاچه ارومیه، از عناصر به‌کار گرفته شده برای ملموس‌سازی رقم سوءاستفاده مالی است. ملموس‌سازی رقم فساد مالی، آنچنان‌که در مورد سایر رسانه‌ها قید خواهد شد، ازجمله عناصر اصلی بازنمایی رسانه‌ای فساد مالی اخیر در رسانه‌های منتقد دولت می‌باشد.

۲. اصل خبر را می‌توانید از خبرگزاری رسمی مجلس به آدرس زیر بگیرید:
http://www.icana.ir/newspage.aspx?Newsid=174059

۳. نگاه کنید به: خبرگزاری فارس، ۱۳۹۰/٦/۲۰، دو صفحه بورس و اقتصاد.

٤. متن کامل این دستورالعمل را می‌توانید در وبگاه رسمی سازمان خصوصی‌سازی در آدرس زیر بیابید:
http://www.ipo.ir/index.aspx?siteid=1&pageid=729

٥. نگاه کنید به: خبرگزاری فارس، ۱۳۹۰/٦/۲۰، دو صفحه بورس و اقتصاد.

خوشه ۳ ـ در این روز، یک‌شنبه ۲۰ شهریور، شرق درحالی تیتر «نشست سران سه قوه در سکوت خبری»[۱] را برای خود انتخاب نموده که در گزارش اصلی آن می‌نویسد: «این جلسه با ثبت رکورد بزرگ‌ترین اختلاس بانکی در کشور با رقمی به میزان سه‌هزار میلیارد تومان همزمان شده است».[۲] روزنامه شرق که در میان تیترهای صفحه نخست خود «اسناد فساد اقتصادی برخی از نمایندگان را به شورای نگهبان می‌دهم» را به نقل از توکلی درج نموده است، در لابه‌لای یادداشتی به قلم محمود جامساز، «رونق اقتصادی رباخواران»، ذیل نقد سیاست‌های اقتصادی و بانکی در حد چند جمله، اشاره‌ای کوتاه به موضوع فساد مالی اخیر می‌کند.[۳]

گزارش اصلی روزنامه مردم‌سالاری که به «بزرگنمایی در راه‌اندازی نیروگاه اتمی بوشهر» اختصاص دارد و در عناوین و مطالب اصلی آن بحثی از فساد مالی اخیر به چشم نمی‌خورد، در ستون اخبار کوتاه، به نقل از «سیدناصر موسوی لارگانی» عضو کمیسیون اقتصادی مجلس به موضوع «تأثیر اختلاس از بانک صادرات» می‌پردازد.[٤]

خوشه ۴ ـ در این روز ضمن اینکه، با توجه به در صدر بودن اخبار فساد مالی در روزنامه‌های داخلی، بی‌بی‌سی در بخش بررسی روزنامه‌های صبح تهران مانند روز قبلی با انتخاب عنوان ویژه‌ای، «اختلاس بزرگ بانکی و داستان حمایت قدرتمندان از مفسدان»، بحث «اختلاس» را به میان می‌کشد[٥] گزارش مفصلی را نیز به نخستین واکنش رسانه‌ای بهمنی در رابطه با پرونده فساد مالی اختصاص می‌دهد. تمرکز بی‌بی‌سی در هنگام پوشش خبری مصاحبه بهمنی که دو روز بعد از انتشار اولین موج خبرها انجام می‌شود، بر این جمله وی است که: «ممکن است تخلفاتی در بانک‌ها وجود داشته باشد این تخلفات بسیار کمتر از بسیاری از دیگر دستگاه‌هاست». بی‌بی‌سی که این جمله را در لید خبر خود آورده است مجدداً در ادامه مطلب نیز ذکر می‌کند که به گفته بهمنی نسبت تخلفات در این سیستم، پایین‌تر از بسیاری از دستگاه‌های دیگر است.[٦] سایت جرس نیز در این روز به پوشش اظهارات احمد توکلی در مورد پرونده فساد پرداخته و به نقل از وی می‌نویسد: «تعلل قوه مجریه در برخورد با فساد عامل اصلی اختلاس سه میلیارد تومانی است».[۷]

---

۱. نگاه کنید به: روزنامه شرق، ۱۳۹۰/٦/۲۰، ص ۱.

۲. **همان**، ص ۲.

۳. نگاه کنید به: روزنامه شرق، ۱۳۹۰/٦/۲۰، ص ۱ و ٤.

٤. نگاه کنید به: روزنامه مردم‌سالاری، ۱۳۹۰/٦/۲۰.

٥. نگاه کنید به: وب‌سایت بی‌بی‌سی فارسی، ۱۳۹۰/٦/۲۰، مطلب به‌روز شده در ساعت ۲:٤۳ دقیقه به وقت گرینویچ.

٦. نگاه کنید به: وب‌سایت بی‌بی‌سی فارسی، ۱۳۹۰/٦/۲۰، خبر به‌روز شده در ساعت ۱۱:۱۲ دقیقه به وقت گرینویچ.

۷. نگاه کنید به: وب‌سایت جرس، ۱۳۹۰/٦/۲۰، مطلب به‌روز شده در ساعت ۱۱:۲۸.

چنانچه هویداست این خوشه خبری برمبنای بسط جزء به کل تلاش دارد تا فساد مالی اخیر در سیستم بانکی را به کل نظام بسط دهد. بسط مجاز جزء به کل نیز به این شکل ایجاد می‌شود که مدیران بانک‌ها خصوصاً **جهرمی** به‌عنوان مجازی از کل مسئولین تلقی شده و در ادامه اخبار به‌جای جهرمی، خود محمود احمدی‌نژاد به‌عنوان مجازی از کل مسئولین قرار می‌گیرد و مشخصاً مقامات دولتی به‌طور عام به‌عنوان نماد عدم همکاری (و از این لحاظ حمایت ناخواسته از خاطیان) معرفی می‌شوند. چنانکه نقل قول بالا از بهمنی نیز بر این مطلب صحه می‌گذارد. اما سکوت رسانه‌های بیگانه را نمی‌توان در این مورد بی‌معنا دانست. درواقع می‌توان جرقه این داستان را در نوع پوشش خبری آنها جستجو کرد که برای مثال در موج اول خبرها هرجا که از جهرمی صحبت می‌شد بلافاصله یک بدل هم داخل گیومه برایش می‌آمد، بدین مضمون که جهرمی وزیر سابق کار در دولت احمدی‌نژاد.[۱]

د) ۲۱ شهریور ۱۳۹۰

خوشه ۱ ـ روزنامه ایران در سرمقاله امروز خود با عنوان «دولت مدعی است نه متهم» این‌چنین مطرح کرده است: «چگونگی کشف اسامی عوامل مؤثر در این پرونده، مراحل تحقیقات و برگزاری جلسات دادگاه، ازجمله مسائلی است که افکار عمومی انتظار دارد به‌صورت شفاف درباره آنها اطلاع‌رسانی شود، اما نکته تأسف‌آور، شروع دور جدیدی از بداخلاقی رسانه‌ای با هدف تخریب دولت است ... پس از درهم کوبیده شدن شبکه‌های فساد در سطح اول، اینک نوبت به پله‌ای بالاتر و جراحی عمیق‌تر رسیده است. ورود به این عرصه، رئیس‌جمهور را در برابر شبکه‌های کلان و به‌هم پیوسته فساد قرار داده و این سطح از برخورد دارای مرارت و مشقت‌های حادتری است. به‌طور مثال با شروع طرح تحول اقتصادی به‌عنوان بزرگ‌ترین حرکت اصلاحی دولت در اجرای عدالت، شاهد کارشکنی‌های عجیب و غریب در حوزه‌های مختلف هستیم و با هرچه عمیق‌تر کردن سطح منازعه، شدت و گستردگی شبکه‌های متنفذ و البته فاسد نیز بیشتر می‌شود...». روزنامه رسمی خبرگزاری جمهوری اسلامی ایران با این سرمقاله رسماً عملکرد رسانه‌های منتقد را به زیر سؤال می‌برد و در ادامه با فرافکنی اتهامی که دولت در معرض آن قرار دارد، دولت را در مقام مدعی قرار می‌دهد.[۲]

در مقابل وطن امروز تیتر اول صفحه یک خود را به مصاحبه بهمنی اختصاص داده بود: «پاسخ بهمنی به جهرمی؛ از اول هم به بانک آریا مشکوک بودم» و در صفحه ۱۲ در زیرعنوانی برای اشاره به گزیده برتر سخنان بهمنی به هشدار وی به مؤسسه قوامین [وابسته به نیروی

۱. نگاه کنید به: وب‌سایت بی‌بی‌سی فارسی، ۱۳۹۰/۶/۱۸، مطلب به‌روز شده در ۱۶:۶ دقیقه به وقت گرینویچ.
۲. نگاه کنید به: روزنامه ایران، ۱۳۹۰/۶/۲۰، ص ۱ و آخر.

انتظامی] پرداخته است و به این ترتیب نه تنها بر اشراف دولت به مسئله تخلف بانکی تأکید کرده است، بلکه به نحوی در دو سطح به فرافکنی دست زده است. در یک سطح ـ با توجه به تصویر گرافیکی صفحه اول ـ فرافکنی به شبکه پشت پرده شبه‌ماسونی و در سطح دیگر فرافکنی به تخلفات بانکی وابسته به دیگر قوای مسئول در نظام.[۱] خبرگزاری ایرنا هم مصاحبه شمس‌الدین حسینی وزیر اقتصاد و سخنگوی اقتصادی دولت را پوشش داده است: «سخنگوی اقتصادی دولت گفت: تمام ۲ هزار و ۸۰۰ میلیارد تومان اختلاس صورت گرفته بدون وثیقه نبوده و حدود هزار میلیارد تومان آن دارای وثیقه بوده که سریعاً مسدود شده است»[۲] و به این ترتیب در تصویر رایج شده از رقم و اندازه «اختلاس» تشکیک می‌کند.

خوشه ۲ ـ روزنامه کیهان صفحه اول خود را با این تیتر بزرگ به رخ می‌کشد: «گزارش اختصاصی **کیهان**؛ دست‌های پنهان در اختلاس ۳۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰ تومانی». در متنی که در آن بیش از ۵۵ بار از واژه «اختلاس» استفاده شده است، کیهان به بررسی جزئیات پرونده می‌پردازد. بررسی‌ای که به‌نظر می‌رسید تا این تاریخ از جزئی‌ترین و پرداده‌ترین بررسی‌های مطبوعاتی درباره سوءاستفاده مالی اخیر باشد. کماکان کیهان به حضور و نقش جریان «انحرافی» منتسب به دولت در این پرونده تأکید دارد.[۳]

خبرگزاری فارس در گفتگو با جهرمی به «دخالت بر جریان‌های سیاسی دولتی در اختلاس» تصریح می‌کند.[٤] گفتگوی مدیر کل دفتر امور بانکی وزارت اقتصاد با فارس نیز تقویت‌کننده تصویر فراسازمانی و تشکیلاتی فساد مالی اخیر است؛ «ارتباط مستقیم با موضوع اختلاس نداریم؛ این حجم فساد مالی کار تشکیلاتی می‌خواهد».[٥]

خبرگزاری فارس گرچه در این روز باز هم بر ارتباط جریان دولتی با پرونده «اختلاس» تأکید می‌کند، اما با نقل قول‌هایی از رئیس کل بانک مرکزی[٦] و معاون سابق سازمان خصوصی‌سازی[۷] سعی دارد تصویر دولت ناکارآمد در پیشگیری و مبارزه با فساد را تعدیل نماید.

همشهری در همین روز در بازنمایی خود از اخبار «اختلاس» علاوه‌بر تأکید لطمات اختلاس بر بورس تحت عنوان: «پس‌لرزه‌های اختلاس ۳ هزار میلیاردی، در بورس» با ترفندهایی نظیر استفاده

---

۱. نگاه کنید به: وطن امروز مورخ ۱۳۹۰/٦/۲۱، ص ۱ و ۱۲.

۲. نگاه کنید به: خبرگزاری ایرنا، ۱۳۹۰/٦/۲۱، صفحه اصلی.

۳. نگاه کنید به: روزنامه کیهان، ۱۳۹۰/٦/۲۱، ص ۱ و ۲.

٤. نگاه کنید به: خبرگزاری فارس، ۱۳۹۰/٦/۲۱، صفحه گروه اقتصادی، حوزه اقتصاد کلان و بودجه.

٥. **همان**.

٦. **همان**.

۷. **همان**.

از جملاتی که محمود احمدی‌نژاد در مناظره‌های انتخاباتی خود به‌کار گرفته بود ـ استفاده از تیترهایی نظیر «سندش هم موجود است» ـ به نوعی سعی دارد تصویری از بداخلاقی و تخلف از پیش موجود و از پیش معلوم دولت ارائه دهد.[۱]

در این روز باز هم خبرگزاری‌ها به انعکاس حرف‌های جهرمی می‌پردازند که بانک متبوع خود را نه خاطی، بلکه شاکی این **پرونده** خوانده بود.[۲]

در اینجا باز هم دو دیدگاه در مورد بازنمایی از هم جدا می‌شود، دیدگاه رسانه‌های همسو با دولت و افراد حاضر در دولت که بیشتر بر جنبه فردی تخلف (و یا تک‌سازمانی بودن تخلف) تأکید دارند و دیدگاه دوم یعنی دیدگاه رسانه‌های غیر همسو و یا منتقد دولت که بر گروهی بودن و میان‌سازمانی بودن تخلفات تأکید دارند و از این مسئله تخلف صورت گرفته چیزی نیست که صرفاً به حوزه بانکداری محدود شود و به همین دلیل است که در مصاحبه‌های خود به سراغ افراد شاغل در مناصب غیربانکی نظیر بورس و سازمان خصوصی‌سازی نیز می‌روند و البته به این موضوع جنبه سیاسی تخلف از طریق ارجاعات رسانه‌ای به افراد نزدیک به رئیس‌جمهور را نیز باید اضافه کرد.

خوشه ۳ ـ «ورود مجلس به پرونده اختلاس سه هزار میلیاردی» تیتر بزرگ اعتماد در روز ۲۱ شهریور است؛[۳] «اختلاس سه هزار میلیارد تومانی بیانگر فساد وحشتناک در بانک‌هاست. ردپای برخی ارتباطات سیاسی در اختلاس سه هزار میلیارد تومانی پیدا شده و باعث ظهور رانت‌خواری و سوءاستفاده از **بیت‌المال** شده است». اعتماد در صفحه اول خود با نقل جملاتی این‌چنینی از نمایندگان مجلس، پیرامون مسئله «اختلاس نجومی» پیش آمده در بانک صادرات، تلاش می‌کند که بر ابعاد گسترده‌تر فساد مالی تأکید نماید.

در این روز نیز شرق با عنوان اصلی «ردپای سیاست در اختلاس بزرگ»[٤] ذیل سوتیترِ «عضو کمیسیون اصل ۹۰ از بررسی اولویت‌دار ارتباط جریان انحرافی با پرونده سه هزار میلیارد تومانی خبر داد»، تلاش می‌کند همسو با خوشه خبری خود، مسئله فساد مالی را بهانه‌ای برای پرداختن به مسائل سیاسی قرار دهد. شرق در گزارش اصلی خود با اشاره به این نکته که «رقم آنقدر بزرگ است که نمی‌توان برایش گمانه‌زنی نکرد و راه‌های مختلفی را برای تکمیل کردن قطعات مبهم پازلش نرفت»،[٥] تلاش دارد تا با ایده گرفتن از نمایندگان مجلس بر شائبه سیاسی بودن پرونده تأکید نماید.

---

۱. نگاه کنید به: همشهری آنلاین، ۱۳۹۰/٦/۲۱، صفحه بورس.

۲. نگاه کنید به: خبرگزاری فارس، ۱۳۹۰/٦/۲۱، صفحه اقتصاد کلان و بودجه.

۳. نگاه کنید به: روزنامه اعتماد، ۱۳۹۰/٦/۲۱، ص ۱.

٤. نگاه کنید به: روزنامه شرق، ۱۳۹۰/٦/۲۱، ص ۱.

٥. **همان**، ص ٤.

نویسنده با تأکید بر این نکته که مسئولان در رابطه با مسئله مذکور صرفاً به اطلاعات جسته‌وگریخته‌ای اکتفا نموده‌اند، تردیدها و گمانه‌زنی‌ها در رابطه با نقش مسئولان در این پرونده را پررنگ می‌کند. «بسیاری زیر ذره‌بین رفته‌اند، از مدیران میانی گرفته تا مدیران رده بالاتر، اما هنوز خبر موثق و دقیقی از این اختلاس و گروهی که قطعاً در جریان آن همکاری کرده‌اند، مطرح نشده است».[۱]

آرمان روابط عمومی نیز که با تیتر فرعی «ردپای سیاسی در اختلاس ۳۰۰۰ میلیارد تومانی»[۲] همسو با رسانه‌های این خوشه بر سیاسی بودن فساد مالی انگشت می‌گذارد، در مقاله‌ای تحلیلی به قلم سعید لیلاز فساد اقتصادی را محصول طبیعی دخالت دولت در اقتصاد معرفی می‌کند.[۳]

خوشه ۴ ـ رسانه‌های بیگانه پس از موج اول خبر سکوت اختیار کرده بودند. درحالی که روزنامه‌های داخلی با مراجعه به افراد مختلف سعی در سریع‌تر تحلیل کردن داده‌ها دارند. بسیار جالب است که مشاهده می‌کنیم رسانه‌های خارجی هنوز هم سکوت اختیار کرده‌اند و به‌جای ارائه تحلیل به مرور روزنامه‌های داخلی بسنده کرده‌اند. رادیو فردا[٤] در روزهای ۱۹، ۲۰، ۲۱ و ۲۲ شهریور و بی‌بی‌سی[٥] طی ۲۱ و ۲۲ شهریور، صرفاً به بررسی تیترهای مطبوعات ایران در این مدت بسنده کرده بود و مسئله سوءاستفاده از صفحه اول اخبار مربوط به خاورمیانه یاهو نیز خارج شده بود. با این‌حال جرس که بر ملا شدن فساد مالی را فرصتی برای بهره‌برداری‌های سیاسی خود قلمداد می‌کند با مرور اخبار مرتبط با فساد مالی در ماه‌های اخیر، بر پردامنه و ریشه‌دار بودن فساد مالی در کشور تأکید می‌کند؛ «گفتنی است اخیراً کارشناسان پولی کشور اعلام کرده‌اند که «امسال سال پرده‌برداری از اختلاس‌های بانکی است» و خبرهایی با عناوین «پرده‌برداری از جزئیات اختلاس در پنج بانک بزرگ کشور توسط مجتمع امور اقتصادی»، «برگزاری دادگاه رئیس سابق بانک تجارت شعبه میدان انقلاب به اتهام اختلاس»، «مدیرعامل بانک توسعه صادرات از اختلاس در شعبه بانک ایران و ونزوئلا پرده برداشت»، «کشف اختلاس میلیاردی رئیس یک بانک»، «دستگیری عامل اختلاس هشت میلیاردی بانک ملی»، «تحصیل ۱۹٦ میلیارد ریال مال نامشروع از بانک سپه»، «تأیید اختلاس در بانک سپه»، «اثبات مجرمیت پنج متهم به کلاهبرداری میلیاردی از بانک‌های ملی و ملت»، «یک کارمند زن ۲۷ میلیارد از بانک تجارت اختلاس کرد»، «اختلاس ۱۳۹

---

۱. **همان**.

۲. نگاه کنید به: روزنامه آرمان روابط عمومی، ۱۳۹۰/٦/۲۱، ص ۱.

۳. **همان**.

٤. نگاه کنید به: وب‌سایت رادیو فردا، ۱۳۹۰/٦/۱۹، ۱۳۹۰/٦/۲۰ و ۱۳۹۰/٦/۲۱.

٥. نگاه کنید به: وب‌سایت بی‌بی‌سی فارسی، ۱۳۹۰/٦/۲۱، مطلب به‌روز شده در ٥:۳۷ دقیقه به ساعت گرینویچ. همچنین نگاه کنید به: **همان**، ۱۳۹۰/٦/۲۲، مطلب به‌روز شده در ٤:٤۹ دقیقه به ساعت گرینویچ.

میلیارد تومانی در بانک ملی بندرعباس» و اخیراً «اختلاس سه هزار میلیارد تومانی به‌عنوان بزرگ‌ترین پرونده مفاسد اقتصادی تاریخ کشور»، از عمق واقعیتی پرده برمی‌دارد که طی چند سال اخیر رخ داده و کشف نیز شده بود ولی «بنا به دلایلی» خبری از آن درج و منتشر نگردید».[۱]

هـ) ۲۲ شهریور ۱۳۹۰

سایت اعتماد در صبح روز ۲۲ شهریور به انتشار نامه اسفندیار رحیم‌مشایی به دو وزیر برای واگذاری شرکت فولاد خوزستان به امیرمنصور آریا مبادرت می‌نماید.[۲]

خوشه ۱ ـ وطن امروز در این روز تیتر یک صفحه اول خود را به دستگیری متهم اول اختصاص داده بود؛ «وزیر اطلاعات با اشاره به دستگیری عوامل اختلاس ۳۰۰۰ میلیارد تومانی اعلام کرد: توقیف اموال **رکورددار** اختلاس». تصویر منتخب برای این تیتر در صفحه اول نشان از اقتدار نیروهای نظارتی و انتظامی داشت. تصویری از ندامت و بدعاقبتی مجرمی با دست‌های بسته. این روزنامه در صفحه اقتصادی در گزیده‌ای که به تشریح ماجرا اختصاص داده بود، به اشراف بانک مرکزی بر پرونده تأکید کرده بود؛ «سرنخ در دست بانک مرکزی...» و در ضمن به انتقادی از مجلس به مناسبت فراخواندن او و وزیر اقتصاد به مجلس از زبان رئیس بانک مرکزی اشاره کرده بود. به این ترتیب سعی بر این بود که تصویری از اشراف دولت بر ماجرا ارائه شود.

اما در خبرگزاری برنا هیچ ردپایی از «اختلاس» دیده نمی‌شود. خبرگزاری ایرنا نیز کنفرانس خبری رئیس کل گمرک را این‌گونه انعکاس داده است؛ «رئیس کل گمرک ایران: اختلاس بانکی اخیر در گمرک پرونده ندارد. رئیس کل گمرک ایران گفت: برای اختلاس بانکی اخیر پرونده‌ای در گمرک تشکیل نشده، اما اگر دستگاه‌ها درخصوص صادرات و واردات این افراد اطلاعاتی را درخواست کنند در اختیارشان قرار می‌دهیم».[۳] گرچه محورهای اصلی این کنفرانس مواردی غیر از این بوده است.

خوشه ۲ ـ روزنامه کیهان در این روز تنها به انعکاس گفته‌های مصلحی درباره بلوکه شدن اموال فرد متخلف و کنفرانس خبری بهمنی و حسینی پرداخت.[٤] اما روزنامه تهران امروز تیتر یک خود را این‌گونه قرار داده بود: «**تهران امروز** ابعاد جدید اختلاس سه هزار میلیارد تومانی را فاش می‌کند؛ دو هزار میلیارد تومان از پول اختلاس از کشور خارج شده است». درحالی که در متن خبر یک نقل

---

۱. نگاه کنید به: وب‌سایت جرس، ۱۳۹۰/٦/۲۱، مطلب به‌روز شده در ساعت ۱۲:۸.

۲. نگاه کنید به: وب‌سایت مشرق، ۱۳۹۰/٦/۲۲، مطلب به‌روز شده در ساعت ۷:۵۳.

۳. نگاه کنید به: خبرگزاری ایرنا, ۱۳۹۰/٦/۲۲، صفحه اصلی.

٤. نگاه کنید به: روزنامه کیهان، ۱۳۹۰/٦/۲۲، صفحه دوم و صفحه اخبار اقتصادی.

قول مبهم و اجمالی از یک فرد ناشناس ـ و به‌زعم روزنامه یک مقام آگاه ـ ذکر شده است و باقی خبر در صفحه اقتصادی مربوط به سخنان حسینی و جهرمی و بهمنی است که در سایر رسانه‌ها نیز منتشر شده است. اما در همین صفحه اقتصادی دو خبر دیگر درباره واگذاری یک شرکت ترابری به فرد مختلس ـ که روزنامه تهران امروز مانند بسیاری دیگر از رسانه‌ها، از او به‌عنوان آقای «الف» نام می‌برد ـ منتشر شده است. علاوه‌بر این در صفحه اول روزنامه سرمقاله روز با این عنوان: «عادی رفتار کنید» به انتقاد از رفتار مدیران بانکی درگیر در جریان «اختلاس» می‌پردازد؛ «...این روزها و پس از فراگیر شدن قصه پرغصه اختلاس سه هزار میلیارد تومانی از بانک صادرات، مدیران بانکی کشور رفتار «عادی» از خود بروز نمی‌دهند. این مدیران به‌جای پذیرفتن قصور و تقصیر خود و به عوض عذرخواهی از مردم به‌عنوان صاحبان اصلی سرمایه‌های کشور، هریک توپ را در زمین دیگری می‌اندازند و حتی با کمال تعجب خواستار دریافت جایزه هم می‌شوند!» در صفحه اول یادداشت دیگری نیز درباره لزوم برخورد سریع و قاطع قوه قضائیه با «رانت‌خواران اقتصادی» در رابطه با مسئله سوءاستفاده مالی اخیر منتشر شده است.[۱]

در کنار این موارد سایت جهان‌نیوز با ۱۰ مطلب درباره «اختلاس اخیر» به‌شدت فعال است؛ «زلزله در نظام بانکی آغاز شد»، «اشد مجازات برای متخلفان اختلاس بزرگ»، «سند سفارش مشایی به دو وزیر درباره شرکت مرتبط با اختلاس تاریخی»، «چشم فتنه اقتصادی باید کور شود»، «سکوت معنادار بانک‌هایی که نامشان در اختلاس وجود دارد»، «بازداشت یکی از استانداران دولت هاشمی در ارتباط با اختلاس ۳۰۰۰ میلیاردی»، «دخالت جریان انحرافی در اختلاس جنجالی»، «مدیران سیستم بانکی استعفا دهید»، «سازمان بازرسی: دولت اجازه نداد بهمنی در تلویزیون، اختلاس ۳ هزار میلیاردی را توضیح دهد».[۲] محور بازنمایی این سایت از پرونده اختلاس بر ارتباط جریان نزدیک به دولت با «اختلاس» و درخواست مجازات متخلفین بود. البته جهان‌نیوز با ذکر خبری درباره دست داشتن یکی از مدیران باشگاهی فوتبال در اختلاس که سابقاً یکی از مدیران استانی دولت هاشمی بوده است، به نحوی سعی داشت میان «جریان انحرافی» و «باند هاشمی» در مسئله سوءاستفاده‌های مالی نوعی هم‌ذات‌پنداری ایجاد کند، گرچه این خبر بعدها تکذیب شد. مهمترین خبر صادره از جهان‌نیوز، انتشار نامه از رئیس دفتر دولت درباره فرد متهم به سوءاستفاده مالی است.

---

۱. نگاه کنید به: روزنامه تهران امروز، ۱۳۹۰/۶/۲۲، صفحه اول و صفحه اقتصادی.

۲. نگاه کنید به: وب‌سایت جهان‌نیوز، ۱۳۹۰/۶/۲۲، صفحات سیاسی، اقتصادی و ورزشی.

نکته محوری در بازنمایی خوشه دوم از مسئله اختلاس، اولاً نقش جریان نزدیک به دولت در این مسئله و ثانیاً پمپاژ تقاضا برای مجازات عاملین مستقیم و غیرمستقیم است. چنانچه در چندین نوبت توصیه و تأکید رسانه‌های این خوشه را برای استعفای مسئولین بانکی شاهد هستیم.

خوشه ۳ ـ رسانه‌های این خوشه که ترجیح داده‌اند به‌عنوان تیتر اصلی اظهارات رئیس دیوان محاسبات را پوشش دهند، ذیل برخی اخبار و یادداشت‌ها پرونده کماکان به بسط و طرح روایت خود از فساد مالی اخیر می‌پردازند. روزنامه اعتماد که برای شماره این روز خود عنوان «برداشت ۵۰ هزار میلیارد ریال برای یارانه‌ها» را برای نشان دادن بدهی دولت به بانک مرکزی انتخاب نموده است در صفحه نخست ذیل یادداشتی به قلم عباس عبدی، نعل وارونه چرا؟[۱] موضوع «اختلاس ۳ هزار میلیارد تومانی» را بهترین فرصت برای تسویه‌حساب سیاسی با جناح رقیب، اصولگرایان، قرار می‌دهد. نویسنده در این یادداشت ضمن تلاش برای بزرگ نشان دادن رقم «اختلاس» تلاش اصولگرایان برای مرتبط نمودن جریان انحرافی با فساد مالی اخیر را علاوه‌بر اینکه برای حذف رقیب سیاسی ارزیابی می‌کند، آن را توجیهی برای پنهان نمودن نقش آنها در زمینه‌سازی بروز چنین فسادهایی قلمداد می‌کند. نویسنده با یادآوری شعارهای مبارزه با رانت و فساد ازسوی اصولگرایان، عملکرد آنها در مدت ٦ سال اخیر را عامل اصلی فساد مالی می‌داند؛ «مسئله اصلی این است که بیشترین شعار سیاسی انتخاباتی اصولگرایان، در اصلاح بانک‌ها و توزیع عادلانه اعتبارات و مبارزه با فساد متمرکز شده بود و اکنون نتیجه حاصل از پیگیری ٦ ساله این شعار، چنین است که می‌بینیم».[۲] روزنامه شرق نیز با عنوان اصلی «دولت ۱۲ میلیارد دلار به خزانه واریز نکرده است» همسو با روزنامه اعتماد بر عدم انجام تعهدات دولت متمرکز شده است. با این حال این رسانه با پوشش دادن اظهارات جداگانه روز قبل بهمنی و جهرمی بر اختلاف موجود در میان مسئولان بر سر پرونده فساد مالی و ابعاد سیاسی آن تأکید می‌کند.[۳] این روزنامه با انتخاب این جمله از بهمنی «فروردین‌ماه نامه دادم بدهی‌های این فرد تسویه شود» که در پاسخ به اتهامات وارده به بانک مرکزی ایراد شده بود، به نوعی تلاش دارد که به‌صورت غیرمستقیم بر حمایت برخی نیروها از فرد مذکور در این مدت تأکید نماید.

خوشه ۴ ـ درحالی که رسانه‌های بیگانه‌ای چون بی‌بی‌سی و رادیو فردا در این روز سکوت کرده‌اند، سایت جرس با درج سه مطلب تحلیلی سعی دارد تا با رسانه‌های داخلی جهت پوشش دادن ابعاد مختلف پرونده رقابت کند.

---

۱. نگاه کنید به: روزنامه اعتماد، ۱۳۹۰/٦/۲۲، ص ۱.

۲. **همان**، ص ۲.

۳. نگاه کنید به: روزنامه شرق، ۱۳۹۰/٦/۲۲، ص ۱ و ٤.

جرس در مقاله مفصلی به قلم حمیدرضا ظریفی‌نیا «بزرگ‌ترین اختلاس در سایه فاسدترین دولت»[۱] ضمن اشاره به نقش اسفندیار رحیم‌مشایی در حمایت از گروه سوءاستفاده‌کننده مالی، احتمالات آتی برای پرونده فساد مالی را ذیل سه سناریو: ۱. قربانی شدن مدیران میانی، ۲. گروه‌کشی جناحی و سکوت طرفین و ۳. بحران در دولت، مطرح می‌کند. نویسنده تلاش دارد تا با بازخوانی پرونده‌های قبلی فساد وقوع چنین تخلفاتی را به «غیرشفاف و فاسد بودن سیستم» نسبت دهد.

این رسانه در مطلب دیگری با درج اظهارات ترکان وزیر سابق راه و ترابری، ذیل تیترِ «ترکان: قطعاً دولت در **اختلاس** سه هزار میلیارد تومانی همکاری کرده است» کماکان بر فراسازمانی و گسترده بودن پرونده فساد مالی تأکید دارد.[۲]

و) ۲۳ و ۲۴ شهریور ۱۳۹۰

خوشه ۱ ـ روزنامه وطن امروز مورخ ۱۳۹۰/٦/۲۳ در صفحه اقتصاد خود به بررسی مسئله سوءاستفاده مالی با این تیتر می‌پردازد؛ «بررسی حقوقی جرائم علیه اموال دولتی با تأکید بر پرونده جنجالی اخیر؛ ۳۰۰۰ میلیارد تومان کلاهبرداری یا اختلاس؟» و درواقع سعی دارد به نحوی در تصویر اختلاس به‌مثابه یک سوءاستفاده دولتی تشکیک کند. در همین حال این روزنامه در صفحه سیاست خود مطلبی با این تیتر منتشر می‌کند: «مجمع تشخیص اقدام نمی‌کند؛ سکوت رفسنجانی در قبال دارایی مسئولان»![۳] و سعی دارد به نحوی اتهام به دولت در نقش داشتن در مسئله را فرافکنی کند.

خبرگزاری ایرنا در روز پنجشنبه، ۱۳۹۰/٦/۳٤، نامه جوابیه مرکز ارتباطات، اطلاعات و تبلیغات دفتر **رئیس‌جمهور** را منتشر می‌نماید که در آن دولت به اتهامات مطرح شده درخصوص اسفندیار رحیم‌مشایی پاسخ گفته است. خبرگزاری‌های دیگر همسو با دولت نظیر برنا این بار ضمن درج جوابیه، انگشت اتهام را به سمت دو روزنامه و دو خبرگزاری می‌گیرند و اهداف آنها را در جهت تخریب دولت خدمتگزار توصیف می‌کنند. این چهار رسانه به‌ترتیب عبارتند از: مشرق، فارس‌نیوز، کیهان و تهران امروز. رسانه‌های نزدیک به دولت اینها را روزنامه‌ها و سایت‌هایی زنجیره‌ای،

---

۱. نگاه کنید به: وب‌سایت جرس، ۱۳۹۰/٦/۲۲، مطلب به‌روز شده در ساعت ۱۵:۵۷.

۲. نگاه کنید به: وب‌سایت جرس، ۱۳۹۰/٦/۲۲، مطلب به‌روز شده در ساعت ۱٦:۹.

۳. نگاه کنید به: روزنامه وطن امروز، ۱۳۹۰/٦/۲۳، صفحه اقتصاد و صفحه سیاست.

دروغ‌پرداز و تهمت‌زن می‌دانند که دولت در مورد آنها حق پیگیری قضایی از جهت نشر اکاذیب و تشویش اذهان عمومی را داراست.[۱]

خوشه ۲ ـ خبرگزاری فارس با خروجی‌های متعددی در این روز در بازنمایی مسئله سوءاستفاده مالی به‌شدت فعال است. «گزارش اختلاس ۳ هزار میلیاردی در هیئت تحقیق مجلس» عنوان گزارشی است که این خبرگزاری به روی شبکه می‌فرستد؛ درحالی که در متن گزارش علی‌اصغر یوسف‌نژاد عضو کمیسیون تحقیق و تفحص از نظام بانکی، مسئله محوری نحوه عملکرد نظام بانکی در قبال اهداف برنامه توسعه چهارم است، این نماینده در پایان مصاحبه خود با این خبرگزاری تنها اشاره کرده بود که «بخشی از مفاد اختلاس این بانک (بانک صادرات) در این گزارش وجود دارد».[۲]

در این میان نکته جالب توجه اختلاف در بیان ارقامی است که این خبرگزاری از رقم سوءاستفاده مالی منتشر می‌کند. در این روز در سه مصاحبه از ٤ مصاحبه‌ای که این خبرگزاری منتشر کرده است، بر عدد ۳۰۰۰ میلیارد تأکید شده و در یکی از مصاحبه‌ها به نقل از یکی از اعضای کمیسیون اصل ۹۰ مجلس عدد ۲۸۰۰ میلیارد آمده است![۳]

خبرگزاری فارس در مطلبی با تیتر «پرونده اختلاس ۳ هزار میلیارد تومانی «سخنگو» پیدا می‌کند» ادعا کرد: «همزمان با انتشار گزارش دیروز فارس مبنی‌بر بزرگ‌ترین اختلاس بانکی و روزه سکوت مسئولان از بانک مرکزی خبر رسیده که قرار است سخنگویی برای این پرونده انتخاب شود تا موضوعات به‌طور شفاف تبیین شود».[٤]

خوشه ۳ ـ پس از انتشار نامه مشایی توسط سایت مشرق درحالی که روزنامه‌ها و رسانه‌های خوشه ۲ از قبیل روزنامه‌های جمهوری اسلامی، کیهان و تهران امروز با یک روز تأخیر به‌صورت گسترده‌ای به این موضوع و ارتباط آن با پرونده «اختلاس ۳ هزار میلیاد تومانی» می‌پردازند و در شماره چهارشنبه خود متن نامه اسفندیار رحیم‌مشایی خطاب به دو وزیر را به‌عنوان سند دخالت مقامات دولتی و ردپای جریان انحرافی در اختلاس سه هزار میلیارد تومانی منتشر کرد، رسانه‌های این خوشه بدون اشاره صریح به دست داشتن مشایی در این پرونده ترجیح می‌دهند که به‌جای سهیم شدن در روایت رسانه‌های اصولگرا در نسبت دادن جریان انحرافی به پرونده، دولت و اصولگرایان را به یک میزان در رابطه با مقوله مزبور متهم نمایند.

در ۱۳۹۰/٦/۲۳ روزنامه آرمان که تحت تأثیر جریان آزادی دو تبعه آمریکایی، «جاسوسان آمریکایی آزاد می‌شوند» را تیتر اصلی خود قرار داده است، ذیل چند مقاله و یادداشت مختلف تلاش

---

۱. نگاه کنید به: خبرگزاری برنا، ۱۳۹۰/٦/۲٤، مطلب به‌روز شده در ساعت ۱۰:۳۷ دقیقه.

۲. نگاه کنید به: خبرگزاری فارس، ۱۳۹۰/٦/۲۳، بخش سیاسی.

۳. نگاه کنید به: خبرگزاری فارس، ۱۳۹۰/٦/۲۳، مصاحبه با قاضی‌زاده عضو کمیسیون اصل نودم قانون اساسی مجلس.

٤. نگاه کنید به: خبرگزاری فارس، ۱۳۹۰/٦/۲۳، گروه اقتصادی، بانک و بیمه.

دارد که به تحلیل و قابل فهم کردن پرونده فساد مالی بپردازد. حسین راغفر در سرمقاله این شماره با عنوان «قربانی اصلی اختلاس‌های مالی» با مسئول دانستن بانک مرکزی در این پرونده به‌خاطر ضعف نظارتی، «بروز یک پدیده مثل سه هزار میلیارد تومان اختلاس از نظام بانکی» را نشان‌دهنده گسترده‌تر شدن فساد در مناسبات اداری، مالی و سیاسی در کشور می‌داند.[۱] در این مطلب تأکید شده بود که پدیده‌هایی نظیر سوءاستفاده مالی اخیر پیش از این هم به کرات اتفاق افتاده و رقم بالای تخلف اخیر موجب از پرده برون افتادن این ضعف نظارتی شده است. این روزنامه در راستای تلاش‌های قبلی این خوشه خبری برای قابل فهم کردن میزان بزرگی رقم بالای «اختلاس»، در یکی از ستون‌های صفحه نخست به نقل از تریبون مستضعفین به این پرسش پاسخ می‌دهد که «با سه هزار میلیارد تومان چه کارهایی می‌شود کرد؟»[۲] صفحه ۲ روزنامه آرمان روابط عمومی با مطالب مختلف به مسئله «اختلاس» اشاره مستقیم و غیرمستقیم دارد. اولین مطلب، خبری است دربارهٔ عدم حضور بهمنی رئیس کل بانک مرکزی در گفتگوی ویژه خبری شبکه ۲، که به‌خاطر آن برنامه مربوطه لغو شده است. در عنوان این خبر این‌چنین نقل شد: «سازمان بازرسی کل کشور اعلام کرد: پورمحمدی زوایای پنهان اختلاس را فاش می‌کند». اما در مطلبی دیگر در خبری از سخنرانی محسن غرویان این تیتر آمده است: «دروغ اعتماد را از بین می‌برد». این روزنامه در مطلبی دیگر با عنوان «نامه لاریجانی به هاشمی رفسنجانی» به ارجاع طرح رسیدگی به اموال کارگزاران به مجمع تشخیص اشاره می‌کند. خبری که روزنامه وطن امروز در تیتری معکوس آن را بازنمایی کرده بود. به این ترتیب این روزنامه سعی دارد در عین اینکه بر فساد ریشه گرفته در دولت تأکید کند «پاکدستی» نیروهای به حاشیه رانده شده سیاسی را برجسته سازد. یکی دیگر از مطالب متعدد این روزنامه خبری کوتاه در قالب «خبر ویژه» است که نامه سفارش مشایی در مورد گروه امیرمنصور آریا را شرح می‌دهد.[۳]

روزنامه اعتماد هم که ترجیح می‌دهد حرف‌های جدی خود در روز چهارشنبه را در ستون طنز خود بیاورد؛ «ما طنزنویس و طنزنویسی را از بیخ محکوم می‌کنیم. این دروغ است که در کشور اختلاس صورت گرفته، کدام بانک، کدام سه هزار میلیارد تومان؟ کدام اختلاس در استانداری؟ کدام تورم؟ کدام خشک شدن دریاچه ارومیه؟ کدام جابه‌جایی ۱۴۸ هزار میلیاردی دولت؟ کدام... اصلاً چه کسی گفته بعد از تابستان، پاییز می‌آید، دولت اعلام کند، زمستان خواهد آمد، یا اصلاً تابستان

---

۱. نگاه کنید به: روزنامه آرمان روابط عمومی، ۱۳۹۰/۶/۲۳، ص ۲.

۲. **همان**، ص ۱.

۳. نگاه کنید به: روزنامه روابط عمومی، ۱۳۹۰/۶/۲۳، ص ۱ و ۲.

را تمدید کنند یا یارانه تابستان را سه برابر کنند».[۱] در روز پنج‌شنبه صحبت‌های رئیس‌جمهور در روز قبل را بهانه‌ای برای پرداختن مجدد به موضوع «اختلاس بزرگ» قرار می‌دهد؛ در این روز اعتماد در صفحه نخست با دو تیتر «تهدید درباره اختلاس بزرگ؛ احمدی‌نژاد: سکوتم طولانی نخواهد بود» و «از جنجال‌سازی واگذاری‌ها تا جلسه ویژه وزیر اقتصاد؛ تنور داغ شایعات اختلاس ۳ هزار میلیاردی»[۲] ضمن پوشش کامل صحبت‌های رئیس‌جمهور در میان مردم اردبیل، به مرور گمانه‌زنی‌ها در رابطه با دخیل بودن جریان موسوم به انحرافی در «پرونده جنجالی اختلاس سه هزار میلیارد تومانی» می‌پردازد.[۳]

خوشه ۴ ـ رسانه‌های خارجی در روز چهارشنبه، ۱۳۹۰/٦/۲۳، سکوت چندروزه خود در مورد پرونده فساد مالی را با نقل اظهارات محمود احمدی‌نژاد می‌شکنند. رادیو فردا ضمن مخابره صحبت‌های رئیس‌جمهور در میان مردم اردبیل، برای صفحه‌ای که هر روز به مرور روزنامه‌های صبح تهران می‌پردازد، تیترِ «ردپای مشایی و احمدی‌نژاد در اختلاس سه هزار میلیارد تومانی»[٤] را انتخاب می‌کند. بدین ترتیب درحالی که نامه منتشر شده صرفاً به مشایی اختصاص یافته بود، این سایت با مجاز جزء به کل، پای رئیس‌جمهور را نیز به این پرونده می‌گشاید و سعی در تعمیم فساد به کل بدنه دولت و حاکمیت دارد.

خبرگزاری‌های بیگانه که پس از سکوتی معنادار، حالا دوباره به مسئله وارد شده بودند بیشتر از آنکه در خبرهای خود تخلفات رؤسای سیستم بانکی را برجسته کنند، به حمایت‌های رئیس‌جمهور از رئیس دفتر خود تأکید می‌کنند و در ادامه به زمینه‌های اختلاف داخلی مجلس و دولت می‌پردازند. به نحوی که بی‌بی‌سی فارسی در گزارشی که در پنج‌شنبه ۱۳۹۰/٦/۲٤ از حوادث مربوط به سوءاستفاده مالی در روزهای قبل تهیه کرده بود، به یک‌باره ـ و البته ناظر بر اقدام رسانه‌ای نماینده عضو فراکسیون اصولگرایان ـ در میانه خبر خود عکسی از حیدر مصلحی در کنار مقام معظم رهبری را قرار می‌دهد و به ماجرای برکناری و ابقای مجدد وی با نظر رهبر انقلاب برمی‌گردد.[٥] در همین راستا نامه جوابیه مرکز ارتباطات، اطلاعات و تبلیغات دفتر رئیس‌جمهور نیز بلافاصله ازسوی رسانه‌های بیگانه مخابره شده و از طریق آن سعی می‌شود که به بخشی از اختلافات درونی مسئولین نظام اشاره شود.[٦]

---

۱. نگاه کنید به: روزنامه اعتماد، ۱۳۹۰/٦/۲۳، ص ۲.

۲. نگاه کنید به: روزنامه اعتماد، ۱۳۹۰/٦/۲٤، ص ۱.

۳. **همان**، ص ٥.

٤. نگاه کنید به: وب‌سایت رادیو فردا، ۱۳۹۰/٦/۲۳.

٥. نگاه کنید به: وب‌سایت بی‌بی‌سی فارسی، ۱۳۹۰/٦/۲٤، مطلب به‌روز شده در ساعت ۹:٥٤ دقیقه به وقت گرینویچ.

٦. نگاه کنید به: وب‌سایت بی‌بی‌سی فارسی، ۱۳۹۰/٦/۲٤، مطلب به‌روز شده در ساعت ۹:٥٤ دقیقه به وقت گرینویچ.

ویژگی‌های بازنمایی سوءاستفاده مالی در فاز اول

همانگونه که در مقدمه گزارش اشاره شد ذیل روزشمار فاز اول بازنمایی در این مرحله تلاش شد تا برمبنای پروتکل طراحی شده، طبقات و مؤلفه‌های مدنظر در درون هریک از خوشه‌های رسانه‌ای شناسایی شوند. به‌عنوان تحلیل نتایج این بخش، در ادامه بر ویژگی‌های بازنمایی تخلف مالی در درون خوشه‌های رسانه‌ای مختلف متمرکز خواهد شد.

۱. اولین ویژگی بازنمایی در فاز اول، عدم حساسیت رسانه‌های خوشه‌های مختلف بر مسئله اختلاس است. با اینکه محسنی اژه‌ای در ١٤ شهریورماه مسئله سوءاستفاده مالی را پیش کشیده بود، اما عملاً تا ۱۸ و ۱۹ شهریور واکنش خاصی را از رسانه‌های مختلف شاهد نیستیم. پس از مصاحبه مطبوعاتی جهرمی و گفتگوی خبری پورمحمدی است که رسانه‌های مختلف خصوصاً خوشه‌های غیرطرفدار دولت نسبت به مسئله سوءاستفاده مالی اخیر واکنش‌های پرحجم و دامنه‌ای نشان می‌دهد. ویژگی نهفته در این زمان پیش آمدن احتمال دخالت نیروهای دولتی در مسئله «اختلاس» است. این تفاوت معنادار در بازنمایی‌های قبل و بعد از ۱۸ شهریور، نشان می‌دهد که تا چه حد بازنمایی از مسئله سوءاستفاده مالی تحت تأثیر سویه‌های سیاسی است.

۲. پس از تاریخ مذکور که استراتژی خوشه‌های مختلف رسانه‌ای به‌تدریج شکل شفاف‌تری به‌خود می‌گیرد به این نحو که خوشه اول سعی دارد تصویری فردی و غیرسازمانی از سوءاستفاده مالی ارائه دهد و در مقوله‌بندی رایج از آن ذیل عنوان «اختلاس» و حتی رقم آن تشکیک کند. خوشه دوم تلاش دارد بر ارتباط گسترده و برنامه‌ریزی شده عناصر دولتی با سوءاستفاده مالی تأکید کند. خوشه سوم به نحوی کل بدنه اصولگرایان و به‌عبارتی گفتمان مبارزه با فساد را مورد اتهام قرار می‌دهد و خوشه چهارم سعی دارد مسئله فساد را به کل حاکمیت تسری دهد.

۳. ابهام در ماجرا، فقدان اطلاعات شفاف و پیش گرفتن تحلیل‌ها و گمانه‌زنی‌ها بر ارائه خبر ـ در این فاز اسامی، تصویر و جزئیات واقعه برای عموم مخاطبان رسانه‌ها عمدتاً نامشخص می‌باشد.

٤. سکوت رسانه‌های بیگانه پس از موج اول انعکاس اخبار در این مورد و سپس ورود مجدد آنها به داستان از طریق انعکاس اخبار مربوط به اختلاف طرفداران و مخالفین دولت قابل توجه است. به نظر می‌رسد دلیل عمده این سکوت و مانور این رسانه‌ها بر اختلافات و انتقادات به دولت، فقدان اطلاعات دقیق و موثق از پرونده باشد.

۵. توسیع و دامنه‌دار شدن ابعاد سوءاستفاده مالی به موضوعات و افراد مختلف در اثر عدم دسترسی به اطلاعات روشن و دقیق از ابعاد فساد مالی.

٦. شکل‌گیری تصویری اغراق شده از طریق تکرار واژه اختلاس و رقم ۳۰۰۰ میلیارد ازسوی تمام رسانه‌های پوشش‌دهنده موضوع به نحوی که در فاز دوم همان‌طور که خواهیم دید توضیحات ارائه شده برای تصحیح واژه و رقم، به‌جایی نمی‌رسد و بازنمایی به‌صورت ارائه همین تصویر اغراق شده ادامه می‌یابد.

۷. پراکندگی اشخاص مورد مراجعه و مصاحبه شده در خبرگزاری‌های مختلف صرفاً به این دلیل که شاید به موضوع ربط داشته باشند.

۸. مطرح شدن استراتژی برخورد و ایجاد تقاضا برای مجازات در رسانه‌های داخلی.

فاز دوم ـ بازنمایی سوءاستفاده مالی از واکنش دولت تا واکنش رهبری

الف) ۲۵ شهریور ۱۳۹۰

خوشه ۱ ـ در این روز رسانه‌های نزدیک به دولت تقریباً روند سکوت را پیگیری کرده و به‌جای ارائه اطلاعات جدید تنها به نقل چند اظهارنظر بسنده می‌کنند. به‌طوری که تنها خبر مرتبط خبرگزاری برنانیوز با موضوع پرونده فساد مالی به مصاحبه علی صالح‌آبادی رئیس سازمان بورس و اوراق بهادار مربوط می‌شود که اظهار داشته بود: گروه اختلاس‌کننده شبکه بانکی شرکتی در بورس نداشته و سهامی را از بورس خریداری نکرده‌اند.[۱] ازسوی دیگر خبرگزاری ایرنا نیز غیر از خبر مربوط به رئیس سازمان بورس و اوراق بهادار، به دو خطبه از ائمه جمعه که به موضوع «اختلاس» پرداخته بودند اکتفا می‌کند.

خوشه ۲ ـ رسانه‌های اصولگرای منتقد دولت همچنان با تأکید بر برچسب «اختلاس» به‌عنوان چارچوبی برای تصویر سوءاستفاده مالی، در این روز حجم بالایی از مطالب مرتبط با پرونده را منتشر می‌کنند. به‌عنوان مثال، سایت خبری جهان‌نیوز که دست‌کم در ۷ مطلب در مورد اختلاس اظهارنظر کرده است، در یکی از این مطالب در خبری که از رئیس سازمان بورس و اوراق بهادار منتشر شده است (ر.ک: خوشه رسانه‌ای ۱ در همین روز)، تشکیک می‌کند و عنوان مطلب خود را این‌چنین قرار می‌دهد: «آقای معاون، حقیقت را بگو!». ازسوی دیگر این رسانه مانند دیگر رسانه‌های اصولگرای منتقد، با مقوله‌بندی تلویحی سوءاستفاده مالی به‌مثابه یک تخلف دولتی، متقاضی برخورد قاطع و شجاعانه با مقامات دولتی درگیر در پرونده می‌شود. به‌عنوان مثال به مطالبی نظیر این می‌توان اشاره کرد: «پشت صحنه اختلاس چه مقاماتی هستند؟»، «عامل اختلاس ۱۲۳ میلیاردی که اعدام شد»، «درس‌هایی از پرونده اختلاس ۱۲۳ میلیاردی».

---

۱. نگاه کنید به: خبرگزاری برنا، ۱۳۹۰/٦/۲۵، مطلب به‌روز شده در ساعت ۱۱:۲۰.

فارس‌نیوز نیز در مصاحبه با یکی از اعضای شورای مرکزی ایثارگران بر لزوم برخورد با عوامل فساد مالی به‌عنوان راهکاری برای خارج کردن فرمان هشت ماده‌ای رهبری از انزوا تأکید می‌کند.[۱] البته این خبرگزاری همچنین، در واکنش به اقدام دفتر رئیس‌جمهوری در نقد عملکرد رسانه‌های منتقد درباره سوءاستفاده اخیر، از پوشش خبر تأیید مجلس از کار خود در مورد پرونده اخیر فروگذار نکرده و در چندین قسمت از سایت خود از قول دو عضو کمیسیون قضایی و حقوقی و نیز کمیسیون امنیت ملی و سیاست خارجی مجلس بر این نکته تأکید می‌کند که نقش رسانه‌های اصولگرا ازجمله فارس، مشرق و کیهان در افشای توطئه‌ها و به‌ویژه پرونده اختلاس سه هزار میلیاردی قابل تقدیر است و نیز این رسانه‌های افشاگر اختلاس اخیر به‌خاطر خدا فحش‌ها را تحمل می‌کنند و دعای مردم پشت سر آنان خواهد بود.[۲]

خوشه ۳ ـ روز ۲۵ شهریور جمعه می‌باشد و روزنامه‌های این خوشه در این روز منتشر نمی‌شود.

خوشه ۴ ـ در روز جمعه ۲۵ شهریور وب‌سایت بی‌بی‌سی فارسی به پوشش مصاحبه محمود بهمنی رئیس بانک مرکزی با خبرگزاری فارس در همان روز می‌پردازد[۳] و وب‌سایت جرس نیز ذیل گفتگویی با محمدحسین رفیعی[٤] بر نهادینه و ساختاری بودن فساد تأکید می‌کند؛ «وی فساد نهادینه شده در اقتصاد ایران را چنان عمیق و گسترده می‌داند که تأکید می‌کند از شنیدن خبر اختلاس ۳۰۰۰ میلیاردی متعجب نشده؛ او می‌گوید انتظار چنین اختلاس‌ها و فسادهایی را داشته و دارد. این صاحبنظر اقتصادی راه‌حل ساختاری مبارزه با فساد مالی و اداری در ایران را در سه عامل خلاصه می‌کند: رسانه‌های آزاد و جستجوگر، قوه قضائیه مستقل و قدرتمند و بورکراسی شفاف و سیال؛ سه عنصری که به نظر وی در ایران وجود ندارد».[٥] از نظر مصاحبه‌شونده فاش شدن موضوع فساد مالی اخیر به درگیری‌های سیاسی و جناحی برمی‌گردد و ازاین‌رو روند بررسی و پیگیری آن ذیل این درگیری‌ها قرار داشته و امیدی به برخورد صحیح و عادلانه با موضوع وجود ندارد.

---

۱. نگاه کنید به: خبرگزاری فارس، ۱۳۹۰/٦/۲۵، بخش احزاب و تشکل‌ها.

۲. نگاه کنید به: خبرگزاری فارس نیوز، ۱۳۹۰/٦/۲۵، صفحه اخبار سیاسی، اخبار تشکل‌ها و صفحه اخبار دولت.

۳. نگاه کنید به: وب‌سایت بی‌بی‌سی فارسی، ۱۳۹۰/٦/۲۵، مطلب به‌روز شده در ساعت ۹:۵۸ به وقت گرینویچ.

٤. نگاه کنید به: وب‌سایت جرس، ۱۳۹۰/٦/۲۵، مطلب به‌روز شده در ساعت ۵۲: ۰۰ .

۵. **همان**.

ب) ۲۶ شهریور ۱۳۹۰

خوشه ۱ ـ وطن امروز در صفحه ۵ خبر کوتاهی در ستون روی خط خبر دارد با این عنوان: «اختلاس ۲ میلیارد دلاری این بار در سوئیس». خبر دیگر در صفحه سیاست مربوط می‌شود به دستور ویژه رئیس قوه قضائیه در مورد پرونده «اختلاس» که البته در ادبیات او به «کلاهبرداری» تعبیر شده بود.

در خبرگزاری ایرنا تنها خبر مربوط به «اختلاس»، خبر سفر دادستان کل کشور و مسئول نظارت بر رسیدگی به پرونده آن به اهواز است.[۱] در خبرگزاری برنا نیز ردپایی از «اختلاس» دیده نمی‌شود.

خوشه ۲ ـ در واکنش به اظهارنظر دفتر ریاست‌جمهوری و انتقاد شدیداللحن آن دفتر از رسانه‌ها، رسانه‌های اصولگرای منتقد امروز به دفاع از خود پرداخته بودند. تهران امروز همچنان در بازنمایی اخبار و حواشی «اختلاس» فعال است. تیتر اول و ٤ مطلب از ۵ مطلب صفحه اول این روزنامه به «اختلاس» اختصاص دارد. تهران امروز غیر از پوشش به اخبار مربوط به دستور آیت‌الله آملی لاریجانی، سعی دارد با مطالب و یادداشت‌ها و همچنین استفاده از اظهارنظر شخصیت‌های سیاسی به آنچه «جوسازی علیه رسانه‌ها» می‌نامد واکنش نشان دهد.[۲] روزنامه کیهان نیز در سرویس سیاسی خود روند مشابهی را در پیش گرفت.[۳] جهان‌نیوز با ۱۰ مطلب درباره «اختلاس» همچنان خود را نسبت به پیگیری اخبار و تحلیل‌ها علاقمند نشان می‌دهد. غیر از پوشش دادن به اظهارنظرهای رسمی سخنگوی دولت و یا قوه قضائیه، جهان‌نیوز با استفاده از نظر نمایندگان مجلس بر ابعاد سیاسی و دولتی و شبه‌دولتی «اختلاس» تأکید دارد. یک محور فرعی در تیترهای امروز جهان‌نیوز، نشان از کتمان و تلاش برای لاپوشانی برخی از نیروها و افراد درگیر نسبت به مسئله «اختلاس» دارد؛ «پیش‌دستی برای حذف اطلاعات متهمان اختلاس بزرگ»، «حذف اطلاعات متهمان اختلاس بزرگ»، «تکذیبیه‌ها همچنان ادامه دارد؛ اختلاس ۳۰۰۰ میلیارد تومانی به بورس هم کشیده شد» تیتر اخیر مربوط به مطلبی بود که سعی داشت نسبت به اظهارنظر رئیس سازمان بورس و اوراق بهادار در رابطه با عدم واگذاری هرگونه سهامی به گروه امیرمنصور آریا، تردید کند؛ «... به‌نظر می‌رسد از سازمان خصوصی‌سازی تا شرکت بورس در عدم بررسی صلاحیت این شرکت دخالت داشته[اند] و فرافکنی رئیس سازمان بورس و معاون وزیر اقتصاد در این‌باره راهگشا نباشد...».[٤]

---

۱. نگاه کنید به: خبرگزاری ایرنا، ۱۳۹۰/٦/۲٦، صفحه اصلی.

۲. نگاه کنید به: روزنامه تهران امروز، ۱۳۹۰/٦/۲٦، ص ۱ و ۲ و ۷.

۳. نگاه کنید به: روزنامه کیهان، ۱۳۹۰/٦/۲٦، سرویس سیاسی.

٤. نگاه کنید به: وب‌سایت جهان‌نیوز، ۱۳۹۰/٦/۲٦، صفحات اقتصادی و سیاسی.

خوشه ۳ ـ در پی دستور رئیس قوه قضائیه به دادستان کل کشور برای رسیدگی به پرونده فساد مالی اخیر، پنج‌شنبه ۱۳۹۰/٦/۲٤، روزنامه‌ها و رسانه‌های این خوشه خبری همسو با سایر روزنامه‌ها، در صدر اخبار و گزارش‌های خود به موضوع «اختلاس ۳ هزار میلیارد تومانی» پرداخته‌اند. روزنامه شرق که کماکان از موضوع فساد مالی به‌عنوان «اختلاس» یاد می‌کند، در این روز با تیتر اصلی، «رئیس قوه قضائیه درباره سه هزار میلیارد تومان جنجالی حکم داد؛ نظارت اژه‌ای بر پرونده اختلاس بزرگ»،[۱] در گزارش اصلی به اهمیت رسانه‌ای و سیاسی آن تأکید نموده و با مرور برخی اظهارنظرها درباره آن بر «ردپای برخی مسئولان در این پرونده» و گستردگی ابعاد آن تأکید می‌کند؛ «گفته می‌شود اگرچه رقم اختلاس این پرونده دو هزار و ۸۰۰ میلیارد تومان اعلام شده، اما این رقم تنها مربوط به بخشی از تخلفات «الف. خ» است و با ادامه تحقیقات، ابعاد این پرونده در بانک‌ها و موارد دیگر افزایش یافته است».[۲]

در تاریخ ۱۳۹۰/٦/۲٦ روزنامه آرمان روابط عمومی تیتر صفحه اول خود را به سپرده شدن مسئولیت رسیدگی پرونده به محسنی اژه‌ای اختصاص می‌دهد. اما مسئله اصلی در مورد این روزنامه عکس صفحه اول آن است که تصویری از آقای هاشمی رفسنجانی در حال نگاه کردن به بیرون از لای کرکره‌های افقی جلوی پنجره نشان می‌دهد و در بالای عکس و درست زیر تیتر اصلی که مربوط به «اختلاس» می‌شود جمله‌ای از وی نقل شده است به این مضمون که: «مردم، بازی دروغگویان را فهمیده‌اند». تصویر صفحه اول که به نوعی بیرون افتادن رازی از پرده را تداعی می‌کند در کنار زیر هم قرار گرفتن تیترهای دو خبر به نوعی نشانگر این است که آقای هاشمی در مورد مسئله «اختلاس» اخیر این جمله را گفته است، در صورتی که حرف‌های آقای هاشمی رفسنجانی درست به اندازه تنظیم صفحه اول این نشریه غیرمستقیم می‌باشد. هاشمی رفسنجانی در ادامه سخنانش در صفحه بعدی این روزنامه، که هیچ ربط مستقیمی به مسئله فساد مالی اخیر ندارد، عنوان می‌کند که «عده‌ای بیت‌المال را برای خرید چند رأی غارت می‌کنند این درحالی است که مردم حتی اگر پول آنها را بگیرند باز هم لعنتشان می‌کنند».[۳]

درواقع حرف‌های ساده بیان شده هاشمی رفسنجانی در آغازین روز دومین هفته از موج خبررسانی در مورد تخلف مالی اخیر، شروعی بود برای هفته‌ای سرشار از ساده‌سازی ابعاد گوناگون مسائل مربوط به تخلف. برای مثال همین روزنامه آرمان روابط عمومی در مطلب دیگری با عنوان «بهارستان در انتظار پاسخگویی پاستور» سعی خود را بر توضیح چرایی وجود اختلاف

---

۱. نگاه کنید به: روزنامه شرق، ۱۳۹۰/٦/۲٦، ص ۱.

۲. **همان**، ص ۱ و ۲.

۳. نگاه کنید به: روزنامه آرمان روابط عمومی، ۱۳۹۰/٦/۲٦، ص ۲، نیم‌صفحه پائینی.

بین دولت و مجلس گذاشته و در ذیل یکی از میان‌تیترهای خود با عنوان «آرایش تهاجمی پاستور»، شرح مفصلی از وقایعی را ارائه می‌دهد که علل اصلی ایجاد اختلاف از مدتی قبل بوده‌اند.[۱]

خوشه ۴ ـ رسانه‌های بیگانه در این روز تحرک خاصی را نشان نمی‌دهند. به‌عنوان مثال بی‌بی‌سی فارسی که ترجیح می‌دهد نظاره‌گر تحلیل‌های مختلف در محافل رسانه‌ای و سیاسی شود با اکتفا نمودن به درج خبر «جلسه رسیدگی به اختلاس بانکی در مجلس ایران برگزار می‌شود»[۲] به نقل از محمدرضا خباز مخبر کمیسیون اقتصادی مجلس، در صفحه بررسی روزنامه‌های صبح تهران کماکان تلاش دارد که با استفاده از تعابیری چون «موضوع اختلاس ۳ هزار میلیارد تومانی در بانک صادرات و بدنه دولت»[۳] تصویری دولتی و فراسازمانی از اختلاس ارائه دهد.

ج) ۲۷ شهریور ۱۳۹۰

خوشه ۱ ـ روزنامه وطن امروز به سفر اژه‌ای به اهواز و سخنان او قبل از سفر پرداخته است. جالب آنکه در تیتر این گزارش چنین آمده است: «مجلس هم به بررسی‌کنندگان کلاهبرداری بزرگ پیوست؛ سفر دادستان به خوزستان» و در متن گزارش چنین ذکر شده است: «از زمان اوج صحبت‌ها و درگیری‌ها درباره این کلاهبرداری ۳ هزار میلیارد تومانی، مجلس شورای اسلامی در تعطیلات تابستانی بود و عملاً برگزاری جلسات مختلف با مسئولان و رسیدگی به این مسئله امکانپذیر نبود...». نکته جالب دیگر در این میان چرخش شناختی وطن امروز درباره ماهیت سوءاستفاده اخیر است که تا چندی پیش از آن به «اختلاس» تعبیر می‌کرد، اما اکنون از عنوان «کلاهبرداری» که تا حدود زیادی تصویر مسئله را فردی و غیردولتی می‌کند، استفاده می‌نماید.

کلیه اخبار ایرنا در امروز در مورد اختلاس، از زبان مسئولین در سطوح مختلف بیان شده است. وزیر اطلاعات از مجموع سرمایه ۳۰۰۰ میلیاردی اختلاس‌کنندگان و منع این افراد از حق تصرف در آن گفته است. دادستان کل کشور در اهواز از دستگیری ۱۹ نفر در رابطه با اختلاس خبر داده است. وزیر اقتصاد به دستگیری متهم اصلی اشاره و اضافه کرده است: عدم ثبت اسناد گشایش اعتبار (ال سی) در بانک جامع اطلاعات مشتریان، امکان اختلاس از شبکه بانکی را فراهم کرد. این خبر حسینی را ایرنا این‌چنین تیتر کرده است: «جزئیات جدیدی از اختلاس شبکه بانکی اعلام شد». ازسوی دیگر ایرنا به نقل از توکلی این‌چنین تیتر می‌زند: «رسانه‌ها مسائل مربوط به پرونده اختلاس بانکی را سیاسی نکنند چراکه هرگونه بهره‌برداری سیاسی به ضرر ملت خواهد

---

۱. **همان**، نیم‌صفحه بالایی.

۲. نگاه کنید به: وب‌سایت بی‌بی‌سی فارسی، ۱۳۹۰/۶/۲۶، مطلب به‌روز شده در ساعت۱۱:۱۱ به وقت گرینویچ.

۳. نگاه کنید به: وب‌سایت بی‌بی‌سی فارسی، ۱۳۹۰/۶/۲۶، مطلب به‌روز شده در ساعت ۱۰:۲۷ به وقت گرینویچ.

بود». رئیس کمیسیون اصل نودم قانون اساسی مجلس از تشکیل کارگروه رسیدگی به اختلاس سه هزار میلیاردی در مجلس خبر می‌دهد و رئیس اتاق بازرگانی و صنایع و معادن ایران خواهان به حداقل رسیدن آسیب‌های وارد شده به اعتماد عمومی با اطلاع‌رسانی شفاف درخصوص اختلاس اخیر می‌شود. ابوترابی فرد نماینده قزوین، از لزوم برخورد قاطع با عوامل این اختلاس بزرگ توسط دستگاه قضایی می‌گوید. در ضمن ایرنا از آغاز بررسی موضوع اختلاس سه هزار میلیارد تومانی در جلسه علنی مجلس خبر می‌دهد. اما رئیس کل بانک مرکزی با تأکید بر اینکه هیچ سرنخی از خروج سه هزار میلیارد تومان اختلاس به خارج از کشور وجود ندارد، می‌گوید: «بانک مرکزی این مفسدهٔ اقتصادی را پیش‌تر شناسایی کرده بود، اما آن را دیر اعلام کرد تا مفسدان فرصت فرار و انتقال دارایی‌های خود را نداشته باشند». خبر دیگر ایرنا در امروز اصلاحیه خبری سازمان بورس و اوراق بهادار تهران بود؛ «روابط عمومی سازمان بورس و اوراق بهادار، در مورد بخشی از مصاحبه «علی صالح‌آبادی» رئیس این سازمان با عنوان «گروه اختلاس‌کننده شبکه بانکی، سهامی از بورس خریداری نکرده‌اند» که روز ۲۵ شهریور بر روی خروجی ایرنا قرار گرفت، اصلاحیه‌ای تنظیم نمود» و در متن خبر چنین آمده است: «بنابر اعلام پایگاه اطلاع‌رسانی بازار سرمایه (سنا) و به نقل از روابط عمومی و امور بین‌الملل سازمان بورس و اوراق بهادار، در بخشی از این خبر به نقل از ریاست سازمان بورس و اوراق بهادار، عنوان شده است: «سهام فولاد خوزستان پس از فروش به گروه آریا، با رأی دادگاه به دولت برگشت»، درحالی که صالح‌آبادی، در مصاحبه خود با خبرنگاران در مراسم افتتاحیه پنجمین نمایشگاه بورس، بانک، بیمه و خصوصی‌سازی این‌طور عنوان کرده بود: «۳۰ درصد از سهام فولاد خوزستان را سازمان خصوصی سازی در یک مقطع از طریق بورس به بخش خصوصی (گروه جابریان) فروخت، اما با رأی دادگاه، این سهام به دولت برگشت داده شد و در حال حاضر سهام فولاد خوزستان متعلق به دولت است و این موضوع هیچ ارتباطی به گروه آریا ندارد».

بدین ترتیب ایرنا تصویری از اشراف دولت و سایر قوا درباره پرونده «اختلاس» ـ که کماکان ماهیتی غیردولتی و فردی دارد ـ ارائه می‌دهد. تصویری که در ضمن نسبت به مضرات سیاسی شدن پرونده هشدار می‌دهد. تنها خبر برنا در این روز همان خبر دستگیری متهم اصلی اختلاس بزرگ از زبان وزیر اقتصاد است.

خوشه ۲ ـ خبرگزاری فارس در این روز ۲۸ مطلب خبری و دو کاریکاتور در مورد «اختلاس» منتشر کرده است. اولین این مطالب در ساعت ۸:۵ به روی سایت رفته است و آخرین آنها در ساعت ۲۱:۵۰. این تلاش شبانه‌روزی نشان‌دهنده سطح فعالیت این خبرگزاری در روز بیست‌وهشتم

شـهریورمـاه دربـاره مسـئله سوءاسـتفاده مـالی اخیـر اسـت. بخشـی از خبرهـای مـذکور درواقـع سخنرانی‌ها و کنفرانس‌های مطبوعاتی مسئولین درگیر در پرونده نظیر وزیر اطلاعات وزیر اقتصاد، رئیس کل بانک مرکزی، دادستان کل کشور یا رئـیس قـوه مقننـه اسـت. امـا بیشـتر خبرهـای دیگـر اظهارنظرهای نمایندگان درباره اختلاس است هنگـامی کـه خبرنگـار فـارس نظـر آنـان را در مـورد اختلاس پرسیده است. البته گاهی هم شنیده‌هایی از جلسات غیرعلنی مجلس و در یک مورد اظهارات «کارکنان خط و ابنیه فنی راه‌آهن آذربایجان» در مورد واگذاری شرکت خط و ابنیه راه‌آهن به گروه امیرمنصور آریا، به‌عنوان خبر منتشر شده است.[۱] در انعکاس اخبـار مربـوط بـه مجلـس سـه نکتـه برجسته است: ردپای جریان انحرافی، تأکید بر عزم مجلس برای پیگیری مسئله و درخواست استعفا از مسئولین مقصر. جهان‌نیوز در روندی مشابه با خبرگزاری فارس ۲۶ مطلب دربـاره اخـتلاس بـه روی تلکس خبری‌اش فرستاده است. روزنامه کیهان در این روز در مطلبی به نقل از محمـد کـوثری نایب رئیس کمیسیون امنیت ملی و سیاست خارجی مجلس، به اطلاعیه دفتر ریاسـت‌جمهـوری علیـه «رسانه‌های افشاکننده اختلاس سه هزار میلیاردی» واکـنش نشـان داده و ایـن سـخن کـوثری را در صفحه دوم خود تیتر کرده است: «اتهام‌افکنی جریان انحرافی علیه رسانه‌هـای اصـولگرا و نهادهـای نظام فرار به جلو است». بخش دیگر مطالب کیهان در مورد اخـتلاس، غیـر از اطـلاع‌رسـانی دربـاره اقدامات مجلس و قوه قضائیه در رابطـه بـا آن، انتشـار اظهارنظرهـای افـراد مختلـف دربـاره نقـش «جریان انحرافی» در اختلاس و لزوم برخورد قاطع با مسئله سوءاستفاده مالی مذکور است.[۲] تهران امروز نیز غیر از خبر حضـور سـه نفـر از اعضـای کابینـه در جلسـه سـه‌شـنبه آینـده در مجلـس، یادداشتی در صفحه اقتصادی خود مبنی‌بر امکانات ساختاری قابل تردید بانک مرکزی برای نظـارت بر بانک‌ها منتشر کرده است؛ «گزارش تهـران امـروز از چـارت بانـک مرکـزی و تناسـب تشـکیلات نظارتی این نهاد با تعداد بانک‌ها: نظارت بر ده‌ها هزار شعبه بانک با ۱۱۰ کارمند».[۳]

خوشه ۳ ـ روزنامه مردم‌سالاری در روز یکشنبه ۲۷ شهریور که تقریباً صفحه نخسـت خـود را بـه موضوع فساد مالی اختصاص داده است، این موضوع را بـه‌صـورت گسـترده‌ای پوشـش مـی‌دهـد. مطالب مزبور در عین اینکه کماکان تلاش دارند با ضمیمه کـردن اخبـار مربـوط بـه تخلفـات دولـت، پرونده فساد مالی اخیر را به دولت منتسب نمایند انتخاب محسنی اژه‌ای و سفر وی به خوزستان را بهانه‌ای برای شکل‌گیری استراتژی انتقام و مجازات قرار می‌دهند.[٤]

---

۱. نگاه کنید به: خبرگزاری فارس، ۱۳۹۰/٦/۲۷، عناوین کل اخبار.

۲. نگاه کنید به: روزنامه کیهان، ۱۳۹۰/٦/۲۷، ص ۲، ۳ و ١٤.

۳. نگاه کنید به: روزنامه تهران امروز، ۱۳۹۰/٦/۲۷، ص ۷.

٤. نگاه کنید به: روزنامه، مردم‌سالاری، ۱۳۹۰/٦/۲۷، ص ۱.

روزنامه شرق هم که ترجیح داده است در تیتر اصلی به موضوع سفر احمدی‌نژاد به نیویورک بپردازد ذیل دو مطلب، سرمقاله و یادداشت، در نبود اخبار روشن و شفاف بر مواضع قبلی خود در قبال پرونده فساد مالی، عدم پاسخگویی مسئولان و متهم بودن اصولگرایان و دولت در پرونده، تأکید می‌کند. صادق زیباکلام در سرمقاله[۱] این روزنامه با مقایسه نوع عملکرد مسئولان برزیل و ایران در قبال موضوع سوءاستفاده مالی واکنش مسئولان را «طلبکار بودن از مردم و گذاردن منت بر سر آنان که «ما» بودیم که کشف کردیم»، می‌داند. در عین حال در ادامه تأکیدات قبلی این خوشه خبری، تلاش اصولگرایان برای نسبت دادن اختلاس به جریان انحرافی را منحرف نمودن افکار عمومی قلمداد کرده و جریانات اصولگرا را به اندازه دولت در این پرونده متهم می‌داند. علی دهقان نیز در مطلبی با عنوان «کاش پاسخگو بودیم»،[۲] عدم پاسخگویی مسئولان در قبال پرونده فساد را دالی برای سیاست‌زدگی اقتصاد و درواقع دست داشتن سیاستمداران در فساد اقتصادی، می‌داند.

خوشه ۴ ـ در این روز رسانه‌های بیگانه همچنان مطالبی درباره اختلافات میان سه قوه منتشر می‌کنند.[۳] به‌عنوان نمونه در این روز بی‌بی‌سی که با ۸ مطلب، در مقایسه با عملکرد خود در روزهای قبل، بیشترین پوشش را نسبت به پرونده فساد مالی داشته است عمدتاً بر روی مخابره اخبار پرونده، دستگیری متهم و برگزاری جلسه غیرعلنی مجلس درخصوص موضوع فساد مالی، متمرکز شده و تلاش کرده است که بر اختلاف مجلس و دولت تأکید نماید.[٤]

نکته مهم در این مورد، این است که در مقایسه بین رسانه‌های داخلی و خارجی تفاوت واضحی در مورد انعکاس اخبار مربوط به اختلاس در سایر کشورها وجود دارد. به نحوی که اگر در شرایط عادی رسانه‌ای مثل بی‌بی‌سی ممکن بود اخبار مربوط به اختلاس را منتشر کند، در این شرایط دست به این کار نمی‌زند و درواقع دغدغه رسانه‌های بیگانه بیشتر بر روی پوشش خبری اختلافات داخلی متمرکز است. حجم مطالب نیز در زمان انعکاس خبر بسیار کوتاه است، اما در هنگام ارائه تحلیل این حجم زیاد شده و زبان ساده می‌شود. به‌عنوان نمونه می‌توانید خبر بی‌بی‌سی فارسی در تاریخ ۱۳۹۰/٦/۲۷ درباره تشکیل جلسه غیرعلنی مجلس با حضور نمایندگان دولت[٥] را مقایسه کنید با تحلیل این خبرگزاری از اختلافات دولت با سایر قوای نظام در همین تاریخ[٦] که اگر از لحاظ کمی هم نگاه کنیم اولی صرفاً شامل حدود ۲۰۰ کلمه و دومی بیش از ۱۵۰۰ کلمه است.

---

۱. نگاه کنید به: روزنامه شرق، ۱۳۹۰/٦/۲۷، ص ۱ و آخر.

۲. **همان**، ص ۱ و ٤.

۳. نگاه کنید به: وب‌سایت بی‌بی‌سی فارسی، ۱۳۹۰/٦/۲۷، مطلب به‌روز شده در ساعت ۸:۱٦ دقیقه به وقت گرینویچ.

٤. **همان**، مطلب به‌روز شده در ساعت ۱۱:٤۸ و ۱٦:٥٥ و... به وقت گرینویچ.

٥. نگاه کنید به: وب‌سایت بی‌بی‌سی فارسی، مطلب به‌روز شده در ساعت ٥:۱٥ به وقت گرینویچ.

٦. نگاه کنید به: وب‌سایت بی‌بی‌سی فارسی، ۱۳۹۰/٦/۲۷، مطلب به‌روز شده در ساعت ۱٤:۲۸ به وقت گرینویچ.

رسانه‌های همسو با دولت همچنین سعی کردند که در راه خارج کردن مخاطبان از خستگی خبرخوانی نیز پیشگام باشند. در روز یکشنبه ۲۷ شهریور در حالی‌که رسانه‌های بیگانه همچنان از اختلافات میان سه قوه مطلب منتشر می‌کردند،[۱] رسانه‌های همسو با دولت خبر دستگیری متهم اصلی پرونده اختلاس را با تیترهای درشت و از قول وزیر اقتصاد مخابره کردند.[۲]

د) ۲۸ شهریور ۱۳۹۰

خوشه ۱ ـ تنها اخباری که خبرگزاری برنا در این روز درباره «اختلاس» اخیر منتشر کرده است، یکی اظهارات اژه‌ای در حاشیه «آیین افتتاح همایش دادستان‌های عمومی و انقلاب مراکز استان‌ها در ساری» درباره اهمیت و حساسیت اطلاع‌رسانی درباره اختلاس و دیگری سخنان لاریجانی در نشست خبری خود با خبرنگاران است که در ضمن آن به مسئله اختلاس و ارتباط آن با افراد صاحب قدرت اشاره کرده است؛ «علی لاریجانی: دست‌های دیگری در اختلاس ۳ هزار میلیاردی در کار است».[۳]

روزنامه ایران در این روز در تیتر اصلی خود به نقل از «صاحبنظران اقتصادی»، **قوه قضائیه را مورد خطاب قرار می‌دهد**؛ «اجازه ندهید جنجال سیاسی، پرونده اختلاس را منحرف کند».[٤] «صاحبنظران اقتصادی» که درواقع شامل داود منظور، معاون برنامه‌ریزی معاونت نظارت رئیس‌جمهور، سیدمصطفی طباطبائی‌نژاد، عضو کمیسیون قضایی مجلس و اصغر ابوالحسنی، معاون بانک، بیمه و شرکت‌های دولتی وزیر اقتصاد می‌باشند، تأکید دارند تا با معرفی پرونده فساد مالی اخیر به‌مثابه موضوعی صرفاً اقتصادی و غیرسیاسی، قوه قضائیه را نسبت به تحت تأثیر قرار گرفتن از جنجال سیاسی تحذیر کنند. «معاون برنامه‌ریزی، معاونت برنامه‌ریزی و نظارت راهبردی رئیس‌جمهور نیز در این باره گفت: موضوع اختلاس ۳ هزار میلیارد تومانی کاملاً یک موضوع اقتصادی و مالی است و دلیل رخ دادن آن هم، تنها به نظارت‌های ضعیف بانکی بازمی‌گردد که رئیس‌جمهور هم بارها و در گذشته در سخنرانی‌هایشان در این باره هشدار داده بودند. دکتر داود منظور ادامه داد: اگر به شعارهای ابتدایی آقای احمدی‌نژاد در دوران رقابت‌های انتخاباتی ۱۳۸٤ و ۱۳۸۸ بازگردیم متوجه می‌شویم که توجه اصلی ایشان همواره به مبارزه با فساد اقتصادی بوده و به همین دلیل هم مردم و کسانی که در دو انتخابات گذشته به او رأی دادند احمدی‌نژاد را مظهر مبارزه با فساد می‌دانند. وی تصریح کرد: با نگاهی کارشناسی به اختلاس ۳ هزار میلیارد

---

۱. نگاه کنید به: وب‌سایت بی‌بی‌سی فارسی، ۱۳۹۰/٦/۲۷، مطلب به‌روز شده در ساعت ۸:۱٦ دقیقه به وقت گرینویچ.

۲. نگاه کنید به: خبرگزاری برنا، ۱۳۹۰/٦/۲۷، مطلب به‌روز شده در ساعت ۱۵:۰۰.

۳. نگاه کنید به: خبرگزاری برنا، ۱۳۹۰/٦/۲۸.

٤. نگاه کنید به: روزنامه ایران، ۱۳۹۰/٦/۲۸، ص ۱.

تومانی می‌توان به این نتیجه رسید که موضوع مذکور کاملاً یک موضوع اقتصادی است و کسانی که این اتفاق را می‌خواهند سیاسی جلوه دهند عملکردی برخلاف مصالح و منافع عمومی مردم دارند».[۱]

جوانفکر در یادداشتی در روزنامه ایران در این روز،[۲] ضمن اشاره به رسانه‌ای شدن موضوع فساد مالی اخیر و نقش اصلی دولت در کشف و احاله «پرونده اختلاس ۳ هزار میلیارد تومانی»، به بهره‌برداری سیاسی «افراد ذینفوذ، گروه‌ها، جناح‌ها، رسانه‌های زنجیره‌ای و حتی شخصیت‌های مؤثر سیاسی» از پرونده مزبور اشاره می‌کند. نویسنده در تلاش برای بزرگ جلوه دادن میزان فساد درج شده در «فهرست اسامی گروهی از مفسدان اقتصادی یا بدهکاران بزرگ نظام بانکی کشور» ارائه شده ازسوی رئیس‌جمهور به دستگاه قضایی در ابتدای سال جاری، به انتقاد از قوه قضائیه در برخورد با این گروه پرداخته و این سؤال را مطرح می‌کند که؛ «چرا در سطوح سیاسی و رسانه‌ای، شاهد واکنش‌ها و برخوردهای دوگانه‌ای هستیم؟ افراد و جریان‌های مشخصی بر فهرست اسامی سوءاستفاده‌کنندگان از بیت‌المال و شبکه بانکی کشور سرپوش می‌گذارند یا حتی آن را نفی می‌کنند و برای بی‌اعتبار کردن اتهامات، به توجیه‌گری می‌پردازند، اما در پرونده اختلاس سه هزار میلیارد تومانی، همان افراد و جریان‌های مشخص، رندانه و ناجوانمردانه در تلاش هستند تا گناه مفسدین را به پای دولت بنویسند و به زعم خویش، چهره پاک دولت آقای احمدی‌نژاد را مشوه سازند». بدین ترتیب نویسنده در زمینه فرافکنی فساد مالی به دیگر نیروها تلاش می‌کند که چهره‌ای پاک از دولت ترسیم نماید.

خوشه ۲ ـ خبرگزاری فارس در این روز ۱۸ مطلب مختلف به‌همراه دو کارتون درباره «اختلاس» منتشر می‌کند که بخش عمده‌ای از آنها مربوط به اظهارات نمایندگان مجلس در رابطه با موضوع فساد مالی می‌باشد.

«مسئول دفتر شورای نگهبان استان بوشهر مطرح کرد: وجود ردپای فتنه‌گران و جریان انحرافی در اختلاس ۳ هزار میلیاردی»،[۳] «عضو فراکسیون اصولگرایان مجلس: احتمال ارتباط اختلاس‌کنندگان با جریان انحرافی وجود دارد».[٤] خبرگزاری فارس که در فاز دوم به تثبیت استراتژی رسانه‌ای خود می‌پردازد کماکان تلاش دارد تا با طرح موضوعاتی این‌چنینی موضوع فساد مالی را در یک زمینه سیاسی و فراسازمانی به‌کار بندد. «در حاشیه اختلاس ۳۰۰۰ میلیاردی

---

۱. **همان**، ص ۸.

۲. نگاه کنید به: روزنامه ایران، ۱۳۹۰/٦/۲۸، ص ۱.

۳. نگاه کنید به: خبرگزاری فارس، ۱۳۹۰/٦/۲۸، مطلب به‌روز شده در ساعت ۱۸:۵۰.

٤. نگاه کنید به: خبرگزاری فارس، ۱۳۹۰/٦/۲۸، مطلب به‌روز شده در ساعت ۱٦:۲۰.

بانک صادرات؛ داستان گلوله‌های گچی و ضرورت چند استعفا!»[۱] عنوان یادداشتی تحلیلی از خبرگزاری فارس است که با به کارگیری تعبیر «بزرگ‌ترین اختلاس تاریخ مدرنیته» علاوه‌بر اینکه بر دولتی بودن فساد مالی تأکید دارد، به طرح موضوع استراتژی برخورد از نوع استعفای مسئولان ذیربط» می‌پردازد؛ «ساده‌ترین پاسخی که همه از برخی مسئولان این چالش غیرقابل تحمل خواستاراند، «نماندن»، «رفتن» و «استعفا» است».[۲]

روزنامه تهران امروز در این روز با تیتر اصلی «روز افشاگری درباره اختلاس بزرگ»[۳] به پوشش اخبار نشست غیرعلنی نمایندگان مجلس با حضور رئیس بازرسی کل کشور، وزیر اطلاعات وزیر اقتصاد و رئیس بانک مرکزی در روز قبل می‌پردازد. صفحه ۷ این روزنامه که به‌صورت اختصاصی به نشست غیرعلنی مجلس می‌پردازد، ذیل عناوین مختلف، اظهارات مسئولین ذیربط در این رابطه را پوشش می‌دهد. اظهاراتی که عمدتاً در مقابل همدیگر قرار دارند؛ اظهارات محمدرضا خباز عضو کمیسیون اقتصادی مجلس «یک هزار تا دو هزار میلیارد تومان از کشور خارج شده است» در مقابل اظهارنظر محمود بهمنی رئیس بانک مرکزی، «سرنخی از خروج پول به‌دست نیامده است».[٤] در گزارش اصلی خبر می‌خوانیم؛ «در روزهایی که اخبار مربوط به اختلاس بزرگ ازسوی مدیران بانکی و اقتصادی کشور به‌طور قطره‌چکانی اعلام می‌شود، توضیحات مسئولان نظارتی کشور در جلسه غیرعلنی کشور ابعاد تازه‌ای را از اختلاس ۳ هزار میلیارد تومانی فاش کرد. هرچند از جزئیات این جلسه اخبار رسمی منتشر نشده است، اما اظهارات پراکنده نمایندگان پس از این نشست مهم نشان از بروز اطلاعات جدید در این پرونده داشته است. رئیس سازمان بازرسی کل کشور در این جلسه غیرعلنی گزارش مفصلی از چگونگی این اختلاس ارائه داد و نام دولتمردانی را برای نمایندگان فاش کرد که برای گروه متهمان این پرونده توصیه‌نامه نگاشته بودند».[٥] بر این اساس در زمینه پوشش اظهارات متضاد و متناقض مسئولان کشور، تصویری که از موضوع فساد مالی مخابره می‌گردد حاکی از اختلاف مسئولان کشور، سکوت مقامات دولتی و دست داشتن آنها در پرونده فساد مالی است.

خوشه ۳ ـ روزنامه آرمان روابط عمومی در پی جلسه غیرعلنی مجلس تیتر اصلی خود را به جمله «صدای اختلاس در بهارستان پیچید» اختصاص داده بود به پوشش کامل این جلسه و حواشی آن

---

۱. نگاه کنید به: خبرگزاری فارس، ۱۳۹۰/٦/۲۸، مطلب به‌روز شده در ساعت ۱۵:۲۸.

۲. **همان**.

۳. نگاه کنید به: روزنامه تهران امروز، ۱۳۹۰/٦/۲۸، ص ۱.

٤. **همان**، ص ۷.

٥. **همان**.

می‌پردازد.[1] این روزنامه در نبود اطلاعات کافی به نسبت حجم و اهمیت پرونده، بخش عمده‌ای از مطالب خود را به مصاحبه‌ها و اظهارات نمایندگان مجلس در رابطه با فساد مالی اختصاص می‌دهد، اطلاعاتی که بعضاً بر شنیده‌ها و گفته‌ها متکی است؛ «گفته می‌شود مبلغی در حدود هزار تا دو هزار میلیارد تومان آن هم از کشور خارج شده است».[2] صفحه نخست این روزنامه با انتشار اظهارات چهار تن از شخصیت‌های پیگیر پرونده ذیل تصاویر آنها ـ «واکنش تند احمد توکلی: خودکشی پیشکش، استعفا دهید»، «حیدر مصلحی: اطلاعات اختلاس را به قوه قضائیه می‌دهم»، «علی لاریجانی: کمیته حقیقت‌یاب تشکیل شود» و در نهایت «حجت‌الاسلام اژه‌ای: دستگیری ۱۹ نفر در اختلاس» ـ در مرکز صفحه و اظهارات معاون اول رئیس‌جمهور در کنار تصویر وی ــ «به ما می‌گویند منحرف، کدام انحراف؟» ـ به‌صورت غیرمستقیم تصویری از فساد مالی می‌سازد که متهم آن دولت است.

خوشه ۴ ـ وب‌سایت بی‌بی‌سی در این روز، دوشنبه ۲۸ شهریور، ضمن اینکه با انتشار اخباری مبنی‌بر موضعگیری مقامات سیاسی در رابطه با پرونده فساد مالی بر دست داشتن برخی از مقامات در آن تأکید می‌نماید، با انتشار مطلب مفصلی به بررسی ابعاد سیاسی موضوع فساد سیاسی اخیر می‌پردازد.[3] همچنان استراتژی خود را بر این قرار داده است که بازنمایی اختلافات میان قوا اهمیت اول خود باشد. نویسنده با طرح این مدعا که «بزرگ‌ترین اختلاس تاریخ معاصر ایران از ابتدا پیوندی عمیق با سیاست داشته و متعلق به قلمرو اقتصاد سیاسی است»،[4] تأکید رسانه خود را برای تحدید پرونده فساد مالی به‌عنوان مقوله سیاسی، بر ملا می‌کند. نویسنده با بهانه قرار دادن موضوع فساد مالی اخیر برمبنای استراتژی مجاز جزء به کل تلاش دارد که در مورد پرونده سوءاستفاده مالی اخیر کل حاکمیت را متهم کند؛ «از زاویه‌ای نیز می‌توان گفت مبارزه با فساد اقتصادی مهم‌ترین سرمایه جریان اصولگرایان و نیروهای ولایت‌محور است. اما از نگاه منتقدان، اصولگرایان اینک و پس از شش سال سیطره تام و کمال بر عرصه‌های حکومتی و قرار دادن افراد خودی و معتمد بر کرسی‌های حساس نه تنها هیچ موفقیتی در این زمینه نداشته‌اند، بلکه رکورددار فساد اقتصادی هم شده‌اند».[5]

---

۱. نگاه کنید به: روزنامه آرمان روابط عمومی، ۱۳۹۰/٦/۲۸، ص ۱ و ۲ و ۳.

۲. **همان**، ص ۲.

۳. نگاه کنید به: وب‌سایت بی‌بی‌سی فارسی، ۱۳۹۰/٦/۲۸، مطلب به‌روز شده در ۱۵:۳٤ به وقت گرینویچ.

٤. **همان**.

۵. **همان**.

هـ) ۲۹ شهریور ۱۳۹۰

خوشه ۱ ـ روزنامه ایران که کماکان استراتژی رسانه‌ای خود را اجتناب از پرداختن مستقیم به موضوع فساد مالی قرار داده است، در روز سه‌شنبه ۲۹ شهریور، در مقام «واکنش به جوسازی‌های اخیر» و پاسخ به نیروها و رسانه‌ها که دولت را در پرونده فساد مالی دخیل می‌دانند با پنج عضو کابینه گفتگو می‌کند؛ «اکنون و با بروز تخلفی در یک بانک، برخی افراد برای رسیدن به مقاصد خود انگشت اتهام را به سمت دولت نشانه رفته‌اند و بدون سند و مدرک به اتهام‌زنی مشغولند. نکته آنجاست که چرا هنوز درحالی که ابعاد قضیه اختلاس بانکی روشن نشده و قوه قضائیه درحال پیگیری است، افرادی در هریک از نهادها، سازمان‌ها و... به‌خود اجازه می‌دهند بدون ارائه سند و مدرکی این‌چنین اتهام بزنند. آیا رئیس‌جمهور و دولت او منادی این نبودند که سیستم بانکی باید اصلاح شود؟ آیا در امر مبارزه با مفاسد اقتصادی در طول بیش از ٦ سال گذشته کسی دولت را یاری کرد؟».[1] بدین معنا گزارش تلاش دارد کما فی‌السابق تصویری فردی و غیردولتی از فساد ترسیم نماید که در آن فساد مالی اخیر در اثر مشکلات سیستم بانکی بروز کرده است و نیز از این حیث که سایر نیروها و قوا در مسیر مبارزه با فساد دولت را یاری ننموده‌اند، متهم اصلی آنها می‌باشند.

ایرنا با ۱۰ مطلب در این روز به نسبت یکی از روزهای پرخبر خود را سپری می‌کند. مطالب مرتبط با فساد مالی در این روز که سعی می‌کند نگاه کارشناسانه به آن داشته باشد به نقش و وظیفه قوه قضائیه در برخورد با عاملان فردی فساد، تصحیح سازوکارهای بانکی برای جلوگیری از فساد و اخبار مجلس اختصاص دارد. با توجه به پیگیری ویژه پرونده فساد مالی توسط نمایندگان مجلس، موضوع یکی از مطالب این روز به انتقاد دبیرکل حزب مؤتلفه اسلامی از تصمیم مجلس در پیگیری موضوع اختلاس اختصاص دارد؛ «دبیرکل حزب مؤتلفه اسلامی با انتقاد از تصمیم مجلس شورای اسلامی برای پیگیری موضوع اختلاس گفت: کمیسیون اصل ۹۰ مجلس و برخی کمیسیون‌ها که مأمور پیگیری و رسیدگی به این امر شده‌اند، طبق قانون اساسی وظیفه تعریف شده در این مورد ندارد».[2]

خوشه ۲ ـ در روز سه‌شنبه وب‌سایت جهان‌نیوز ذیل ۷ مطلب حساسیت خود به موضوع فساد مالی را نشان می‌دهد. یکی از مطالب این روز رسانه مزبور به انتشار «پیامکی که این روزها دست به دست می‌شود» اختصاص دارد؛ «اگر کوروش کبیر ماهی ۱۰۰ میلیون تومان پس‌انداز کرده بود،

---

۱. نگاه کنید به: روزنامه ایران، ۱۳۹۰/٦/۲۹، ص ۳.

۲. نگاه کنید به: خبرگزاری ایرنا، ۱۳۹۰/٦/۲۹، مطلب به‌روز شده در ساعت ۱۷:٤٦.

امروز بعد از ۲۵۰۰ سال، هنوز ۳ هزار میلیارد تومان پول نداشت»!![1] این متن که آشکارا با هدف ملموس‌سازی رقم بالای فساد مالی اخیر منتشر می‌شود به نظر می‌رسد که با به‌کارگیری تعبیر «کوروش کبیر» با جهت‌گیری ارزشی این رسانه همسو نباشد. جهان‌نیوز در مطلبی دیگر، استراتژی برخورد با عاملان فساد مالی را مطرح و ابعاد حقوقی آن را بررسی می‌کند؛ «عمده مردم ایران انتظار دارند اشد مجازات برای عاملان اختلاس ۳ هزار میلیارد تومانی اجرا شود، اما قانون در این‌باره چه می‌گوید؟».[2] یادداشت ذیل مطلب «براندازی اقتصادی در سال جهاد اقتصادی»[3] عملاً به دست داشتن برخی مسئولان در «اختلاس‌های میلیاردی» تصریح می‌نماید؛ «بیش از ۵ هزار روز از طرح «مبارزه با ثروت‌های بادآورده» و بیش از ۳۶۰۰ روز از فرمان هشت ماده‌ای «مبارزه با مفاسد اقتصادی» که در اوایل دهه ۷۰ و دهه ۸۰ ازسوی مقام معظم رهبری مطرح شده، می‌گذرد، اما در فضای سیاسی و اقتصادی کشور همچنان خبر اختلاس‌های میلیاردی برخی مسئولان به گوش می‌رسد».[4]

روزنامه کیهان که تیتر اصلی روز سه‌شنبه ۲۹ شهریور را به اتفاقات یمن اختصاص داده است؛ «آل سعود در یمن حمام خون به راه انداخت»، در یادداشت روز خود ذیل مطلب تحلیلی مفصل به موضوع فساد مالی اخیر می‌پردازد. نویسنده در یادداشت «آزمون بزرگ»[5] تلاش می‌کند با تأکید بر این نکته که «دستگاه قضایی در امر مبارزه با مفاسد اقتصادی به‌صورت تاریخی انتظارات آحاد ملت و دلسوزان نظام را در نقطه مطلوب به سرانجام نرسانده است»، نحوه مواجهه صحیح قوه قضائیه با پرونده فساد مالی اخیر را بررسی نماید. نویسنده با شناسایی قوه قضائیه به‌عنوان مسئول رسیدگی به موضوع پرونده و با تأکید بر بزرگی فساد مالی اخیر نظام قضایی را در برابر آزمونی بزرگ و تاریخی قرار می‌دهد؛ «آزمونی که در صورت ادامه رویه گذشته درخصوص مفسدان بزرگ اقتصادی این بار یک «تهدید» جبران‌ناپذیر را برای دستگاه قضایی در پی خواهد داشت و بالعکس موفقیت در این آزمون «فرصت» ویژه‌ای را نصیب قوه قضائیه و نظام می‌کند چراکه از یک‌سو اقتدار دستگاه قضا در این زمینه یک عامل بازدارندگی ایجاد می‌کند و برای فرداها در حکم پیشگیری از وقوع مفسده‌های بزرگ اقتصادی است و ازسوی دیگر، اعتماد مردم و افکار عمومی که بزرگ‌ترین سرمایه دستگاه قضایی است را به دنبال دارد که خود منشأ خیرات و

---

۱. نگاه کنید به: وب‌سایت جهان‌نیوز، ۱۳۹۰/۶/۲۹، مطلب به‌روز شده در ساعت ۱۰:۴۰.

۲. نگاه کنید به: وب‌سایت جهان‌نیوز، ۱۳۹۰/۶/۲۹، مطلب به‌روز شده در ساعت ۲۲:۲۳.

۳. نگاه کنید به: وب‌سایت جهان‌نیوز، ۱۳۹۰/۶/۲۹، مطلب به‌روز شده در ساعت ۱۰:۵۱.

۴. **همان**.

۵. نگاه کنید به: روزنامه کیهان، ۱۳۹۰/۶/۲۹، ص ۲.

برکات روزافزون خواهد بود».[۱] به‌زعم نویسنده پرونده فساد مالی اخیر از این حیث که جنبه ملی پیدا کرده است باید با قطعیت و بدون مصلحت‌اندیشی در رابطه با آن عمل شود، «به تعبیر دیگر؛ مشی لایتغیر دستگاه قضایی تا فرجام نهایی این پرونده باید این باشد که میان «مصلحت» و «عدالت» فاصله‌ای نگذارد».[۲] رو در رو قرار دادن مصلحت و عدالت در متن به‌صورت غیرمستقیم به نقد عملکرد قوه قضائیه در رابطه با برخورد با مفاسد اقتصادی، آنچنان که در متن مشهود است، اشاره می‌کند. اساساً طرح پیشنهادات و توصیه‌هایی ازسوی یک روزنامه به یک قوه در رابطه با یک موضوع تخصصی، به شکل تلویحی این ایده را به ذهن متبادر می‌کند که قوه مورد نظر عملکرد درستی از خود نشان نداده است.

خوشه ۳ ـ رسانه‌های اصلاح‌طلب در این روز، تحت تأثیر مصاحبه مطبوعاتی رئیس مجلس و سفر رئیس قوه مجریه به نیویورک، ترجیح می‌دهند که اخبار و یادداشت‌های مربوط به فساد مالی اخیر را در صفحات میانی و عناوین فرعی دنبال نمایند. نویسنده یادداشت روز سه‌شنبه ۲۹ شهریور روزنامه اعتماد،[۳] با اشاره به وعده اصلاح نظام بانکی ازسوی دولت، به موضوع «اختلاس» «که در ابواب جمعی دولت رخ داده است» می‌پردازد و آن را نشانه‌ای بر غیرواقعی بودن وعده‌های دولت مبنی‌بر مبارزه با فساد، برچیدن رانت و از بین رفتن اختلاف طبقاتی و اجرای عدالت می‌داند. نویسنده یادداشت «چرا با این عجله» با طرح این ایده که معمولاً درصد کمی از «اختلاس»ها و فسادها کشف می‌شود بر گسترده بودن ابعاد فساد مالی در ایران تأکید می‌کند. در درون زمینه اظهارات مقامات مختلف سیاسی و اقتصادی، این رسانه‌ها با بازنمایی اختلافات موجود در میان آنها تلاش می‌نمایند که بر فرافکنی و عدم پذیرش مسئولیت ازسوی مسئولان دولتی تأکید نماید. روزنامه مردم‌سالاری با تیتر فرعی «برخی مسئولان با فرافکنی، مسئولیت را متوجه دیگران می‌کنند»[٤] به نقل از رئیس دیوان عدالت اداری به تلاش برخی از مسئولان جهت فرافکنی مسئولیت خود در قبال «بزرگ‌ترین اختلاس در تاریخ اقتصاد ایران» اشاره می‌کند. در این بین برخی تلاش‌ها برای انتقام‌جویی سیاسی نیز از نیروهای رقیب دیده می‌شود؛ «خدا را شکر که اختلاس به گردن دولت هاشمی و خاتمی انداخته نشد»، عبارتی است که مردم‌سالاری آن را از زبان نصرالله ترابی، نماینده شهرکرد و عضو فراکسیون خط امام مجلس نقل می‌کند. محمدحسین روانبخش نیز در همان روزنامه در مطلب طنزی با عنوان «نان و پنیر اختلاس»[٥] با تکرار اظهارات رئیس بازرسی کل کشور

---

۱. همان.

۲. همان.

۳. نگاه کنید به: روزنامه اعتماد، ۱۳۹۰/٦/۲۹، ص ۱ و ۲.

٤. نگاه کنید به: روزنامه مردم‌سالاری، ۱۳۹۰/٦/۲۹، ص ۱.

٥. نگاه کنید به: روزنامه مردم‌سالاری، ۱۳۹۰/٦/۲۹، صفحه سیاسی.

در رابطه با حمایت دفتر رئیس‌جمهور از «اختلاس‌گران» شعارهای عدالت‌طلبانه و ساده‌زیستانه دولت را زیر سؤال می‌برد؛ «با این اوضاع و احوال، ما خیلی توقعی درباره توقف این مدل اختلاس‌ها نداریم، فقط درخواست داریم دیگر شعارهای ساده‌زیستی و عدالت‌محوری داده نشود تا حداقل مردم عذاب نکشند!».[۱]

خوشه ۴ ـ درحالی که در این روز رسانه‌ای چون رادیو فردا کنشی از خود نشان نمی‌دهد بی‌بی‌سی فارسی کماکان با ارائه تحلیل درصدد این است که خود را مطلع‌تر و آگاه‌تر از سایر رسانه‌ها نشان دهد. چنین دعوی حتی در انتخاب تصاویر مرتبط با موضع مورد بررسی نیز خود را نشان می‌دهد، یکی از دو تصویر درج شده در تحلیل کاوه امیدوار با عنوان «ردپای دولت در اختلاس سه میلیارد دلاری بانک صادرات»[۲] ناظر به تصویری است که از پشت سر دو عکاس را در حال تصویربرداری از صحن مجلس نشان می‌دهد. بدین معنا بی‌بی‌سی برای خود موقعیتی فراتر از منظرهای موجود به موضع فساد مالی ترسیم می‌کند و برمبنای ارائه تحلیل‌هایی از نوع «نگاه دیگر» تلاش دارد که «موقعیت برتر» خود را تثبیت کند.

و) ۳۰ شهریور تا ۲ مهر ۱۳۹۰

خوشه ۱ ـ تیتر اصلی روزنامه وطن امروز در روز چهارشنبه ۳۰ شهریور استراتژی برخورد این خوشه رسانه‌ای را تصریح می‌کند؛ «امیرمنصور اعدام می‌شود؟».[۳] گزارش اصلی ذیل این عنوان که به «گزارش تحلیلی وطن امروز از سرانجام کلاهبرداری ۳ هزار میلیارد تومانی»[٤] اختصاص دارد با تأکید بر عامل فردی، فساد مالی اخیر را به‌مثابه کلاهبرداری توصیف می‌نماید و در همین راستا استراتژی برخورد را به مجازات عامل یا عاملان فردی، اعدام، محدود می‌کند؛ «پذیرش مسئولیت پرونده ازسوی دادستان کل، اختلاس بزرگ سال ۱۳۷۳ ـ ۱۳۷٤ را در اذهان زنده کرد. در آن اختلاس متهم ردیف اول حکم اعدام خود را از محسنی اژه‌ای گرفت و پیش‌بینی می‌شود با ورود او به این پرونده اختلاس بزرگ و در پی تأکید رئیس قوه قضائیه مبنی‌بر درخواست اشد مجازات، این بار هم نه نخستین مجرم اقتصادی ایران که بزرگ‌ترین آنها حکم خویش را از دادستان کل کشور بگیرد».[٥]

---

۱. **همان**.

۲. نگاه کنید به: وب‌سایت بی‌بی‌سی فارسی، مطلب به‌روز شده در ساعت ۱۵:۳٤ به وقت گرینویچ.

۳. نگاه کنید به: روزنامه وطن امروز، ۱۳۹۰/٦/۳۰، ص ۱.

٤. **همان**، ص ۱۲.

٥. **همان**.

روزنامه ایران با حفظ نگاه حاشیه‌ای به موضوع فساد مالی اخیر در یکی از تیترهای فرعی روز پنج‌شنبه ۳۱ شهریور[۱] رقم و عنوان مکرر تکرار شده فساد مالی، «اختلاس ۳ هزار میلیارد تومانی»، را به چالش می‌کشد؛ این روزنامه با نقل اظهارات رئیس قوه قضائیه «رسانه‌ها عنوان اختلاس ۳ هزار میلیاردی را از کجا آورده‌اند؟!»[۲] از زبان وی نسبت به رسانه‌ای شدن و بزرگنمایی پرونده فساد مالی اخیر هشدار می‌دهد. ازسوی دیگر مرجع غیردولتی روزنامه مزبور برای تخفیف رقم فساد مالی حجت‌الاسلام محمدابراهیم نکونام، رئیس کمیسیون اصل ۹۰ مجلس است؛ «مبلغ ۳ هزار میلیارد تومانی مطرح شده در اختلاس صحیح نیست و مبلغی که به‌صورت غیرمجاز LC صادر شده یک هزار و ۷۳۰ میلیارد تومان است».[۳]

خبرگزاری ایرنا در طی این چهار روز با پنج خبر پوشش محدودی از موضوع فساد مالی اخیر به نمایش می‌گذارد. خبرگزاری مزبور در روز جمعه ۱ مهر با مخابره اظهارات روز گذشته وزیر ارشاد[٤] کماکان بر استراتژی رسانه‌ای خود تأکید می‌کند؛ ضعف نظارت به‌مثابه دلیل فساد مالی؛ «این مسئله، درسی است که باید نظارت و مراقبت خود را بیشتر و دقیق‌تر کنیم». غیردولتی بودن عامل فساد؛ «دولت از مدت‌ها قبل در پی کشف این اختلاس بوده است، گفت: وزارت اطلاعات، بانک مرکزی و... این امر را پیگیری می‌کردند»، مجازات عاملان به‌مثابه استراتژی برخورد؛ «افرادی که در این ماجرا دست داشته‌اند، شناسایی و مجازات می‌شوند و رئیس‌جمهوری نیز در اولین سفر از دور چهارم سفرهای استانی تأکید کردند که هرکس در این ماجرا دخیل است باید شناسایی و با او برخورد شود».[۵]

خبرگزاری برنا نیز که طی این چهار روز مشابه خبرگزاری ایرنا ذیل پنج مورد به موضوع فساد مالی پرداخته است در یکی از مطالب خود به نقل از یک «اقتصاددان» بر عدم دخالت دولت در پرونده فساد مالی تأکید می‌نماید و با اشاره به عدم نظارت کافی و قانونگذاری صحیح به‌عنوان دلایل این فساد مالی، مسئولیت این پرونده را متوجه سایر قوا می‌کند؛ «در اختلاس ۳ هزار میلیاردی نه دولت و نه مسئولان ارشد اقتصادی کشور متهم به اختلاس نیستند اما نمی‌توان ابراز بی‌اطلاعی آنها را قبول کرد، زیرا ابعاد این اختلاس بسیار بزرگ و بی‌سابقه است... . برای جلوگیری از اینگونه

---

۱. نگاه کنید به: روزنامه ایران، ۱۳۹۰/٦/۳۱، ص ۱.

۲. **همان**.

۳. **همان**.

٤. نگاه کنید به: خبرگزاری ایرنا، ۱۳۹۰/۷/۱، مطلب به‌روز شده در ساعت ۱۱:۲.

۵. **همان**.

اختلاس‌ها در آینده، باید قوه مقننه و قوه قضائیه قوی‌تر و پررنگ‌تر وارد عمل شوند و نظارت و قانونگذاری خود را تا جایی پیش ببرند که امکان باندبازی در بین مسئولان کشوری فراهم نشود».[۱]

خوشه ۲ ـ خبرگزاری فارس که طی این ٤ روز ذیل ٧٦ مطلب (با شمارش موارد تکراری) به موضوع فساد مالی پرداخته است کماکان پرکارترین رسانه در پوشش موضوع مزبور می‌باشد. مطالب منتشر شده که همچون روزهای قبلی به نقل از نمایندگان مجلس، مسئولان قوه قضائیه، قوه مجریه و سایر سازمان‌ها می‌باشد در کنار مواردی چون متهم دانستن جریان انحرافی بر موضوعاتی چون شناسایی دلایل بروز فساد مالی اخیر تمرکز دارد؛ «آنچه در قالب یک اختلاس میلیاردی در بین بانک‌های کشور نقل محافل شده چیزی جز پیامد دردآور مسامحه در برخورد جدی با جریان‌های سیاسی و همچنین چشم‌پوشی از وصول مطالبات معوق از فاسدان اقتصادی کشور نیست».[۲]

خبرگزاری فارس که در مقام یک خبرگزاری بیشتر اخبار مربوط به موضوع فساد مالی را از طریق مصاحبه با مسئولان، کارشناسان و افراد مرتبط با پرونده به‌دست می‌آورد در اقدامی تأمل‌برانگیز سراغ شاعران و نویسندگان می‌رود تا نظر منظوم و منثور آنها را در این‌باره جویا شود؛ «می‌کنم با طیب خاطر اختلاسات کلان/ در میان «قوّه»ها دارم مگر کم آشنا؟!، بانک‌ها را یک به یک گشتم، رئیسان آمدند، شکر ایزد جملگی بودند از دم، آشنا!، اختلاس فنی ما بوده کلاً ترتمیز، بنده با پیچ‌وخم این کار هستم آشنا!، من یلی نام‌آورم هم‌کوچه اسفندیار، نیز با همسایه داماد رستم، آشنا!».[۳] آنچنان که متن در توسیع و دامنه‌دار کردن موضوع گام برمی‌دارد، به‌صورت آشکاری گویای بخش عمده‌ای از استراتژی رسانه‌ای این خبرگزاری می‌باشد.

روزنامه تهران امروز تیتر اصلی روز پنج‌شنبه ۳۱ شهریور را اظهارات مدیر عامل سابق بانک صادرات قرار داده است؛ «جهرمی ادعا کرد: فرار مدیرعامل بزرگ‌ترین بانک دولتی».[٤] سوتیترهای ذیل این تیتر عبارتند از: «مدیر عامل سابق بانک صادرات: به مردم آدرس غلط ندهید»، «دادستان کل کشور: به نفع خاوری است که برگردد»، «رئیس بانک مرکزی: برکناری مدیران بانک‌های خصوصی در دستور کار است»، «رئیس قوه قضائیه در واکنش به رسانه جریان انحرافی: وقاحت حدی دارد».[٥] تیتر اصلی این شماره که درواقع به موضوع عدم بازگشت خاوری رئیس سابق بانک

---

۱. نگاه کنید به: خبرگزاری برنا، ۱۳۹۰/۷/۲، مطلب به‌روز شده در ساعت ۱۲:۲۷.

۲. نگاه کنید به: خبرگزاری فارس، ۱۳۹۰/٦/۳۰، مطلب به‌روز شده در ساعت ۱۰:۱۹.

۳. نگاه کنید به: خبرگزاری فارس، ۱۳۹۰/٦/۳۰، مطلب به‌روز شده در ساعت ۱۱:٤٤.

٤. نگاه کنید به: روزنامه تهران امروز، ۱۳۹۰/٦/۳۱، ص ۱.

٥. **همان**.

ملی از سفر خارج ارتباط دارد بر تثبیت تصویری دولتی از فساد مالی تأکید دارد، «بـه مـردم آدرس غلط ندهید» هم که حاکی از نوعی فریب مردم توسط مسئولان است تصـریح دولتـی (فـراسـازمانی) بودن فساد مالی اخیر را تشدید می‌کند، سوتیتر سوم هم که به نقل از محمود بهمنی آمـده اسـت بـر گسترده بودن ابعاد فساد، بانک‌های دولتی و خصوصی، متمرکز است و در نهایت سوتیتر پایانی بـه رودررویی قوه قضائیه و بخشی از قوه مجریه (جریان انحرافی) اشاره می‌کند.

استراتژی برخورد که در روزهای قبلی ازسوی این خوشه رسانه‌ای طرح شده بود در این چند روز از زبان مسئولان تکرار می‌شود؛ «رئیس سـازمان بازرسـی کـل کشـور: عـاملان اخـتلاس بـه دیگران اتهام می‌زنند/ نظام قاطعانه برخورد خواهد کرد»،[1] «لاهوتی [نماینده مردم لامرد در مجلـس] در گفتگو با فارس مطرح کرد؛ نحوه برخورد با عاملان اختلاس بزرگ بایـد در شـأن نظـام باشـد»[2] «حجت‌الاسلام صدیقی در خطبه‌های نماز جمعه تهران برخـورد قـاطع بـا مجرمـان اخـتلاس بـزرگ درس عبرتی برای دیگران است».[3] نکته قابل توجه در این اظهارات کـه بـه نـوعی رسـانه نیـز در آن سهیم می‌باشد قرار دادن نظام در مقابل «عاملان اختلاس بزرگ» است. بـه‌عبـارت دیگـر بـه‌صـورت تلویحی پرونده فساد مالی آنچنان گسـترده و دامنـه‌دار شـده اسـت کـه ایـن بـار نـه در مقابـل یـک سازمان، نهاد یا قوه بلکه در مقابل تمامیت نظام ایستاده است و آن را تهدید مـی‌نمایـد. ازایـن‌رو در این وضعیت مسئولیت برخورد با عاملان فساد برعهده خود نظام گذاشته می‌شود.

خوشه ۳ ـ هفته آخر تابستان در حالی به پایان خـود نزدیـک مـی‌شـود کـه موضـوع «اخـتلاس» در برخی از رسانه‌های اصلاح‌طلب تحت تأثیر موضوعات دیگری چون بازداشت مستندسازان متهم بـه جاسوسی برای بی‌بی‌سی، آزادی دو جاسوس آمریکایی، سفر رئیس‌جمهور به نیویـورک و ... قـرار گرفته است. به‌عنوان نمونه روزنامه اعتماد[4] در روزهای سی‌ام و سی‌ویکم شهریور، اقبـال کمـی بـه موضوع فساد مالی نشان داده و سعی کرده است که به مواردی که در بالا اشاره گردیـد بپـردازد و در صفحه نخست در سؤالاتی ضمن گفتگو با علی مطهری به موضوع «اختلاس» بپـردازد. در مقابـل روزنامه‌های شرق و مردم‌سالاری با حفظ حساسیت خود به این موضوع تیترهای اصلی خود را به «اختلاس» اختصاص می‌دهند. مـردم‌سـالاری بـا پوشـش دادن اظهـارات آیـت‌ا... صـافی گلپایگـانی، «اختلاس نقص بزرگی برای دولت است»[5] از اعتبـار مرجعیـت شـیعه بـرای مـتهم نمـودن دولـت در پرونده فساد مالی استفاده می‌کند. تیتر روز بعـد ایـن روزنامـه در عـین اینکـه از زبـان رئـیس قـوه

---

۱. نگاه کنید به: خبرگزاری فارس، ۱۳۹۰/۷/۱، مطلب به‌روز شده در ساعت ۱٤:٤٥.

۲. نگاه کنید به: خبرگزاری فارس، ۱۳۹۰/۷/۲، مطلب به‌روز شده در ساعت ۱۱:۲۱.

۳. نگاه کنید به: خبرگزاری فارس، ۱۳۹۰/۷/۲، مطلب به‌روز شده در ساعت ۱۰:۰۰.

٤. نگاه کنید به: روزنامه اعتماد، ۱۳۹۰/٦/۳۰ و ۱۳۹۰/٦/۳۱.

٥. نگاه کنید به: روزنامه مردم‌سالاری، ۱۳۹۰/٦/۳۰، ص ۱.

قضائیه به بخش متفاوتی از پرونده فساد مالی، نقد فضای کنش رسانه‌ای ـ «انتقاد قاضی‌القضات از رسانه‌ها» ـ پرداخته است با سوتیتر «آملی لاریجانی: مردم بدانند در پرونده اختلاس کوتاه نمی‌آییم»[۱] بر تصویر دولتی از فساد مالی و جبهه‌گیری قوا در برابر یکدیگر تأکید می‌نماید. روزنامه شرق نیز در روز ۳۰ شهریور،[۲] با طرح این سؤال «درحالی که وزارت اقتصاد و بانک مرکزی با انتشار اسنادی مدعی هستند بانک‌ها را از پرداخت وام به گروه آریا منع کرده‌اند سؤال اینجاست که متخلفان با چه پشتوانه‌ای باز هم وام‌های میلیاردی گرفته‌اند؟» ذیل تیتر «گره اختلاس بزرگ کورتر شد» کماکان بر گسترده بودن و دست داشتن برخی دست‌های پنهان قدرتمند در پرونده فساد مالی تأکید دارد. ایده محوری گزارش اصلی شرق بر این امر مبتنی است که اقتصاد ایران در وضعیتی به سر می‌برد که تخلف و فساد اقتصادی در آن چنان «ساده» و سهل‌الوصول شده است که با وجود آگاهی و اشراف سازمان‌های اقتصادی نسبت به وقوع آن، قابلیت تحقق دارد و به نوعی نهادینه شده است. این مطلب در یادداشت روز این روزنامه نیز به وضوح به چشم می‌خورد، هنگامی که محمود جامساز می‌نویسد؛ «در کشور ما رشا، ارتشا، اختلاس و رابطه‌بازی، تبارسالاری انگار فقط در ادبیات و کتب اخلاقی و شرعی نهی و مذموم شده ولی در سطح اجتماع تا جایی رسوخ کرده که گاهی ارتکاب این اعمال غیرانسانی از کثرت تکرار، اموری عادی جلوه می‌کنند زیرا مجموعه اقتصاد دولتی، به سبب انسداد ساختاری، تولیدکننده فساد است. در این مجموعه، یک سلسله قوانین و مقررات نرماتیو و بیگانه با بافت جامعه از بالا به پایین با شیوه‌های متفاوت به مردم تحمیل می‌شود. ولی افراد وابسته به کانون‌های قدرت و اطلاعات به‌سادگی این قوانین و مقررات را دور زده و جریان ثروت را به نفع خود و باند و گروه ذینفع تغییر می‌دهند».[۳]

روزنامه شرق در روز بعد برمبنای پیرنگی از مصاحبه مطبوعاتی رئیس کمیسیون اصل نودم قانون اساسی تصویری روبه زوال و فراموشی از «اختلاس بزرگ» ترسیم می‌کند؛ گزارش ذیل تیتر این شماره، «تخلف بزرگ مالی آب رفت»،[۴] به ادعای ابراهیم نکونام در رابطه با ناصحیح بودن رقم و عنوان «اختلاس ۳۰۰۰ میلیارد تومانی» پرداخته، با بهره‌گیری از تعابیری چون «آب رفتن» علاوه‌بر غیرواقعی بودن این اظهارات، عدم پیگیری قاطع و ثمربخش پرونده را نیز تلقین می‌کند. نویسنده با این نتیجه‌گیری از اظهارات نکونام که مجلس از هشت ماه قبل نسبت به این مسئله آگاه بوده، رئیس‌جمهور از مدت‌ها قبل هشدار داده بود و قوه قضائیه نیز به افشای پرونده مبادرت نموده

---

۱. نگاه کنید به: روزنامه مردم‌سالاری، ۱۳۹۰/۶/۳۱، ص ۱.

۲. نگاه کنید به: روزنامه شرق، ۱۳۹۰/۶/۳۰، ص ۱.

۳. **همان**.

۴. نگاه کنید به: روزنامه شرق، ۱۳۹۰/۶/۳۱، ص ۱.

است، عملاً به‌صورت غیرمستقیم، مشابه رسانه‌های دیگر این خوشه بر اشراف، آگاهی و تقصیر مسئولان همه قوا تأکید می‌نماید. ۱ و ۲ مهرماه تعطیل می‌باشد.

خوشه ۴ ـ بی‌بی‌سی در روز چهارشنبه، ۱۳۹۰/٦/۳۰، که با پوشش اظهارات رئیس کمیسیون اصل نودم قانون اساسی[۱] و مخابره نامه تشکر نمایندگان از رئیس قوه قضائیه[۲] به‌خاطر انتخاب محسنی اژه‌ای برای رسیدگی به «اختلاس بانکی» پرونده فساد مالی را پیگیری می‌کند در روز بعد نسبت به آن بی‌تفاوت می‌شود. بی‌بی‌سی که تأکید ویژه‌ای بر استفاده از واژه «اختلاس بزرگ» دارد کماکان موضع خود برای تحلیل و گزارش اخبار مربوط به فساد مالی اخیر را بر تحلیل سیاسی از آن و به تصویر کشیدن اختلاف قوا قرار داده است؛ «این پرونده که از لحاظ مبلغ اختلاس در ایران بی‌سابقه توصیف شده است، به‌سرعت به موضوعی در درگیری بین جناح‌های رقیب حکومتی در جمهوری اسلامی مبدل شده و به‌خصوص ازسوی رسانه‌های اصولگرای منتقد محمود احمدی‌نژاد برای حمله به اطرافیان او و به‌خصوص اسفندیار رحیم‌مشایی به‌کار می‌گیرند».[۳] در مقابل رادیو فردا نیز که تلاش نموده تا حدودی سیاست‌های رسانه‌ای بی‌بی‌سی مبنی‌بر پوشش کم خبری در مقابل تأکید بر وجوه تحلیلی پرونده را پیگیری نماید در روز پنج‌شنبه ۳۱ شهریور در یک مطلب تحلیلی تند، تمامی تلاش خود را به‌کار بسته است که برمبنای مجاز جزء به کل فساد مالی صورت گرفته در شعبه خوزستان بانک صادرات و چند شعبه دیگر بانک‌ها را به کل حاکمیت نسبت دهد و ماجرای بر ملا شدن آن را به تنازعات سیاسی ربط دهد؛ «اختلاس حیرت‌انگیز ۲/۸٦ هزار میلیارد تومانی فراتر از فساد نهادینه شده در دستگاه‌های دولتی و حکومتی جمهوری اسلامی بیانگر ویژگی‌های ساختاری دولت (قوه مجریه) و حکومت (دستگاه رهبری و زیرمجموعه‌های آن) در ایران است».[٤] نویسنده برمبنای این پیش‌فرض عملاً هر نوع اقدام قضایی را بلاموضوع می‌کند و متهمانی را که در آینده مجازات خواهند شد به‌عنوان قربانی در نظر می‌گیرد؛ «تعقیب قضایی متهمان اختلاس در جمهوری اسلامی تا حد صدور حکم برای همه دست‌اندرکاران غیرممکن است. آنچه در ایران در رسانه‌ها و جلسات غیرعلنی مجلس شنیده می‌شود یک نمایش سیاسی است که در نهایت با یک یا چند قربانی برای حفظ اعتبار ولایت فقیه به پایان می‌رسد (اعدام فاضل خداداد یا احتمالاً اعدام امیرمنصور آریا). علت غیرممکن بودن تعقیب قضایی همه متهمان چنین پرونده‌هایی آن است که تنها افراد

---

۱. نگاه کنید به: وب‌سایت بی‌بی‌سی فارسی، ۱۳۹۰/٦/۳۰، مطلب به‌روز شده در ساعت ۱٦:۱۰ به وقت گرینویچ.

۲. نگاه کنید به: وب‌سایت بی‌بی‌سی فارسی، ۱۳۹۰/٦/۳۰، مطلب به‌روز شده در ساعت ۹:۵۹ به وقت گرینویچ.

۳ نگاه کنید به: وب‌سایت بی‌بی‌سی فارسی، ۱۳۹۰/٦/۳۰، مطلب به‌روز شده در ساعت ۱٦:۱۰ به وقت گرینویچ.

٤ نگاه کنید به: وب‌سایت رادیو فردا، ۱۳۹۰/٦/۳۱.

نزدیک به یک گروه یا جناح سیاسی از منابع عمومی برخوردار نمی‌شوند بلکه این موضوع شایع و گسترده است و تعقیب یک گروه خطر افشاگری در باب گروه‌های دیگر را در بر دارد».[۱]

ابهام جواب داده شده با تشکیک چیزی نبود که رسانه‌های بیگانه در مورد آن بی‌تفاوت بمانند به شکلی که کمی بعد ـ همان‌طور که قبلاً نیز اشاره کردیم ـ بی‌بی‌سی فارسی در مطلبی به قلم فرج سرکوهی با عنوان «اختلاس بزرگ، تبدیل خبر به ابزار بی‌خبر نگه داشتن مردم» به این مسئله اشاره کرد که «مقامات سیاسی و قضایی با اظهارنظرهای متفاوت وانمود می‌کنند که واقعیت‌ها را درباره یکی از بزرگ‌ترین اختلاس‌های تاریخ ایران با مردم در میان می‌گذارند و حجم متونی که درباره این اختلاس در رسانه‌های ایرانی منتشر شده، از خبر و گزارش تا متن مصاحبه و سخنرانی، به صدها صفحه می‌رسد، اما اگر خبرنگاری حرفه‌ای بخواهد خبری روشن، دقیق، مستند و براساس اطلاعات و داده‌های موثق و معتبر درباره این ماجرا بنویسد و آن را در رسانه‌ای جدی و حرفه‌ای منتشر کند، ناکام خواهد شد چراکه در انبوه متن‌های منتشر شده، میزان داده‌های موثق و روشن از یکی دو سطر تجاوز نکرده و داده‌ها، اطلاعات و اسناد منتشر شده چندان مبهم، نادقیق و پرسش برانگیزند، که متن خبرنگار حرفه‌ای اعتبار و ارزش خبری خود را از دست داده و کمتر سردبیر یا رسانه جدی آن را منتشر خواهد کرد».

این خبرگزاری همچنین به این مسئله اشاره کرد که متهم تاکنون در هیچ رسانه یا محفلی ظاهر نشده، هیچ رسانه‌ای به نقل از متهم یا وکیل او هیچ جمله‌ای نقل نکرده و عکس متهم نیز منتشر نشده است و برخورد مقامات رسمی و رسانه‌های دولتی و نیمه‌دولتی ایران با متهم چنان است که او در عمل به شبحی بدل شده که حتی می‌توان در واقعی بودن او شک کرد. شیوه اختلاس و متن مناسبات متهم با دولتمردان قدرتمند، نام، نشان و سمت اشخاص یا نهادهایی که با متهم مفروض در این اختلاس همکاری کرده‌اند نیز منتشر نشده است.

خلاصه بازنمایی رسانه‌ای موضوع از دید بی‌بی‌سی تا این مرحله متنی شبیه به این می‌توانست باشد: «کسی که برخی رسانه‌ها، بدون ذکر منبع، از او به نام امیرمنصور آریا نام می‌برند اما مقامات انتظامی و قضایی تاکنون رسماً از او نام نبرده و او یا وکیل او نیز تاکنون در هیچ جا ظاهر نشده‌اند، مبلغی کلان، که گاه سه میلیارد تومان و گاه بسیار کمتر گزارش می‌شود، با کمک کسانی در دولت و نظام بانکی، که هنوز اسامی، سمت و نحوه همکاری آنان با متهم معلوم نیست، به شیوه‌ای که «وام غیرقانونی» خوانده شده، اما هیچ اطلاعاتی درباره آن در دست نیست، از چند بانک که فقط نام دوتای آنها اعلام شده است، اختلاس کرده است» به گفته این خبرگزاری چنین خبری

---

۱ همان.

بیش از آن که متنی مبتنی‌بر داده‌های موثق، دقیق، روشن و مستند بوده و تصویری روشن به مخاطبان منتقل کند، متنی است که بر ابهامات، مجهولات، پرسش‌ها و تردیدها بنا شده و به سایه روشنی شبیه است که اصل آن را در غباری از اتهامات، تفسیرها، کلیات و تحلیل‌های مبهم پوشانده‌اند.[۱]

ز) ۳ تا ۸ مهر ۱۳۹۰

خوشه ۱ ـ طی روزهای ۳ تا ۸ مهر خبرگزاری ایرنا با پوشش ۱۰ مورد از اخبار مرتبط با موضوع فساد مالی، که بخش عمده آنها به اظهارات مقامات قضایی اختصاص دارد، از دعاوی مستقیم در رابطه با پرونده خودداری و استراتژی رسانه‌ای خود را در نحوه پوشش اخبار مذکور پیگیری می‌کند. رویکرد بازنمایی این خبرگزاری کماکان تلاش برای به کار بردن موضوع پرونده در یک بافت اقتصادی و غیرسیاسی و کمرنگ کردن نقش دولت در بروز این فساد مالی و متوجه ساختن مسئولیت ارتکاب آن به سایر قوا می‌باشد. این امر حتی در نحوه پوشش اظهارات مصطفی کواکبیان، که کوتاه آمدن مجلس از حقوق نظارتی خود را یکی از دلایل بروز این فساد مالی برشمرده است، مشهود است. فحوای صحبت‌های کواکبیان که ناظر به نقش مستقیم نهادهای دولتی در پرونده و نقش غیرمستقیم مجلس در عدم نظارت کافی بر همان نهادها است در مطلب خبرگزاری ایرنا صورت عکس به‌خود می‌گیرد؛ «کواکبیان: مجلس هشتم را در پرونده فساد اقتصادی اخیر بی‌تقصیر نمی‌دانم. تهران ـ عضو کمیسیون امنیت ملی و سیاست خارجی مجلس شورای اسلامی گفت: پرونده اختلاس سه هزار میلیاردی افکار عمومی را مشغول کرده است و در این رابطه مجلس هشتم را بی‌تقصیر نمی‌دانم».[۲] درحالی که کم‌کاری دستگاه‌های نظارتی در همان وضع پیشین ازجمله دلایل اساسی بروز فساد مالی ارزیابی می‌گردد «اگر مسئولان دستگاه‌های نظارتی متوجه مسائل نبوده‌اند و از کارشکنی‌ها غافل بوده‌اند این یک خطای بزرگ است که مرتکب شده‌اند و اگر هم متوجه کارشکنی‌ها بوده‌اند و دست روی دست گذاشته‌اند باز هم خطایی بزرگ‌تر مرتکب شده‌اند»،[۳] متن مسئولیت برخورد با عاملان فساد مالی را برعهده قوه قضائیه می‌گذارد؛ «با توجه به تفکیک قوا و وظایف سه قوه، استیفای حقوق مربوط به قوه قضائیه است و قاضی رأی می‌دهد، بنابراین هرگونه اظهارنظر، مداخله در امر قضا محسوب می‌شود».[٤]

---

۱. نگاه کنید به: وب‌سایت بی‌بی‌سی فارسی، ۱۳۹۰/۷/۱، مطلب به‌روز شده در ساعت ۱۳:۰۰ به وقت گرینویچ.

۲. نگاه کنید به: خبرگزاری ایرنا، ۱۳۹۰/۷/٦، مطلب به‌روز شده در ساعت ۱۲:۵۷.

۳. نگاه کنید به: خبرگزاری ایرنا، ۱۳۹۰/۷/۳، مطلب به‌روز شده در ساعت ۱۷:۳٤.

٤. نگاه کنید به: خبرگزاری ایرنا، ۱۳۹۰/۷/۵، مطلب به‌روز شده در ساعت ۱۰: ۳۷.

روزنامه ایران نیز که طی روزهای سوم، چهارم و پنجم نسبت به موضوع فساد مالی بی‌تفاوت بوده است با اعلام استعفای مدیر عامل بانک ملی و تصمیمات اتخاذ شده ازسوی کمیته منتخب دولت مبنی‌بر برکناری مدیر عامل بانک صادرات، طی روزهای چهارشنبه و پنج‌شنبه به مخابره این اخبار می‌پردازد. مسئله قابل توجه در این دو روز تغییر موضع روزنامه ایران از استراتژی برخورد با عاملان فردی به استعفای مدیران بانکی درگیر در پرونده می‌باشد؛ «درحالی که خواست قاطبه مردم ایران پس از انتشار خبر اختلاس اخیر استعفای مدیران بانکی درگیر بود پس از گذشت یک ماه بالاخره روز گذشته را با خبر استعفای محمودرضا خاوری، مدیرعامل بانک ملی ایران آغاز کردیم. هر چند این خبر در یک رفت و برگشت رسانه‌ای پس از چند بار تأیید و تکذیب در سر خط خبرگزاری‌ها قرار گرفت ولی انتشار گزارش رسمی وزارت امور اقتصادی و دارایی درخصوص موافقت وزیر اقتصاد با استعفای مدیرعامل بانک ملی به این شایعات پایان داد. علاوه‌بر این در این گزارش رسمی خبر عزل فرزاد احمدی یکی از اعضای هیئت مدیره بانک ملی نیز آمده است».[۱] روزنامه ایران در این روز پس از وقوع استعفا و برکناری مدیران بانکی تلاش می‌کند اتفاقات جدید را پاسخی ازسوی دولت به خواسته‌های مردم معرفی نماید. به‌کارگیری واژه اختلاس برای پوشش این اخبار ازجمله موارد تأمل‌برانگیز تحلیل بازنمایی این رسانه می‌باشد. با این‌حال در روز بعد، پنج‌شنبه ۷ مهر، از به‌کارگیری واژه اختلاس خودداری و از واژه «تخلف بانکی» استفاده می‌کند. علی‌اکبر جوانفکر در سرمقاله روز چهارشنبه ٦ مهرماه ذیل عنوان «چرا توجیه»[۲] تلاش می‌کند که با رد هرگونه نقش دولت در وقوع «تخلف در نظام بانکی» مسئولیت آن را متوجه قوه قضائیه در مرحله اول و قوه مقننه در مرحله دوم نماید؛ «اینک ماجرایی تحت عنوان تخلف در نظام بانکی کشور مشهور به اختلاس سه هزار میلیاردی به وقوع پیوسته است. به‌طور طبیعی دستگاه‌های نظارتی باید پاسخ دهند که چرا در انجام وظایف نظارتی خود اهمال کرده‌اند؟ اگر آنها این وظایف را به‌درستی به انجام می‌رساندند، آیا فسادی مانند اختلاس یا اختلال در نظام اقتصادی کشور به وقوع می‌پیوست؟ از دردهای روزگار ما این است که متهم بلافاصله جای خود را با مدعی عوض می‌کند و به‌جای پاسخگویی به مردم، خود را در موضع طلبکاری قرار می‌دهد و با فرافکنی، می‌کوشد خود را از آسیب‌ها در امان نگه دارد».[۳] نویسنده که با نقد عملکرد رسانه‌ها در پوشش اخبار پرونده فساد مالی فعالیت‌های آنها را عاملی جهت «سرپوش گذاشتن بر حقیقت و گمراه کردن

---

۱. نگاه کنید به: روزنامه ایران، ۱۳۹۰/۷/٦، ص ۱۲.

۲. نگاه کنید به: روزنامه ایران، ۱۳۹۰/۷/٦، ص ۱.

۳. **همان**.

اذهان جامعه» معرفی می‌کند، بخشی از مسئولیت وقوع فساد مالی اخیر را متوجه نمایندگان مجلس از حیث قصور در وظایف نظارتی خود می‌نماید.

تیتر اصلی روزنامه ایران در این روز، «برخورد قاطع دولت با فساد بانکی»،[۱] درواقع پاسخی به اتفاقات روزهای اخیر در نظام بانکی است. اتفاقات مذکور موجب می‌شود که این رسانه با توجه نشان دادن به مسئولیت و حضور دولت در پرونده، استراتژی برخورد را از مجازات عاملان به استعفا یا برکناری مدیران بانکی ارتقا دهد. البته واضح است که این تغییر استراتژی بیش از آنکه پیشینی و مطالبه‌گرانه باشد در درون عمل انجام شده، استعفای مدیران بانکی، محقق گردیده است.

خوشه ۲ ـ در روز یکشنبه ۳ مهر روزنامه‌های اصولگرا در تیترهای اصلی خود به پوشش اظهارات «رئیس‌جمهور ایران» در سازمان ملل می‌پردازند؛ «۱۵ سؤال ایران از نظام سلطه»،[۲] «رئیس‌جمهور ایران در سازمان ملل، نظام سلطه را به محاکمه کشید».[۳]

روزنامه تهران امروز طی روزهای دوشنبه و سه‌شنبه، ٤ و ٥ مهرماه، با قرار دادن مجلس و قوه قضائیه در مقابل دولت تصویری پررنگ از عامل دولتی فساد مالی اخیر ارائه می‌کند؛ گزارش زیر تیتر اصلی روز دوشنبه «طرح استیضاح سیدشمس‌الدین حسینی در مجلس به راه افتاد؛ وزیر اقتصاد اولین قربانی اختلاس بزرگ»،[٤] با اشاره به این نکته که «این طرح استیضاح که بیش از ۱۰ نماینده مجلس آن را امضا کرده‌اند در اعتراض به «دخالت جریان انحرافی در اختلاس سه هزار میلیارد تومانی» آماده شده است» این بار مسئولیت برخورد با عاملان دولتی فساد مالی را برعهده مجلس می‌گذارد؛ «اختلاس ۳ هزار میلیارد تومانی که این روزها حواشی فراوانی را برای دولت به‌همراه داشته، شرایطی را فراهم آورده است تا نمایندگان مجلس تا پایان بررسی این پرونده بزرگ در قوه قضائیه صبر نکنند و زودتر دولت را در این مورد، مؤاخذه کنند».[٥] روزنامه تهران امروز در روز بعد با تیتر «سؤال مهم دستگاه قضایی از نقش دولت در اختلاس بزرگ»[٦] تلاش دیروز خود برای متهم نمودن دولت در پرونده فساد مالی را ادامه می‌دهد. گزارش اصلی در صفحه دوم با استفاده ازجمله دادستان کل کشور که «تخلفات به این گستردگی را افراد نمی‌توانند به تنهایی انجام دهند»[۷] سعی می‌نماید که به تیتر درج شده در صفحه نخست پاسخ دهد. روزنامه تهران امروز در همان صفحه در مطلب دیگری «شکایت شهرداری تهران از روزنامه وابسته به جریان انحرافی» با

---

۱. نگاه کنید به: روزنامه ایران، ۱۳۹۰/۷/۷، ص ۱.

۲. نگاه کنید به: روزنامه تهران امروز، ۱۳۹۰/۷/۳، ص ۱.

۳. نگاه کنید به: روزنامه کیهان، ۱۳۹۰/۷/۳، ص ۱.

٤. نگاه کنید به: روزنامه تهران امروز، ۱۳۹۰/۷/٤، ص ۱.

٥. **همان**.

٦. نگاه کنید به: روزنامه تهران امروز، ۱۳۹۰/۷/٥، ص ۱.

۷. **همان**، ص ۲.

واگویه دست داشتن بخشی از دولت در «اختلاس بی‌سابقه ۳ هزار میلیارد تومانی» رسانه‌های دولتی را به سکوت در قبال پرونده متهم می‌کند؛ «در چند هفته گذشته و بعد از بر ملا شدن اختلاس بی‌سابقه ۳ هزار میلیارد تومانی در کشور و افشای نامه رئیس دفتر رئیس‌جمهور درخصوص واگذاری بدون تشریفات قانونی سهام شرکت فولاد خوزستان به گروه امیرحسین آریا این روزنامه [ایران] در این خصوص سکوت اختیار کرده و هیچ مطلبی را درخصوص نامه‌ای که اسنادش در تمام کشور منتشر شده به میان نیاورده است!».[۱]

روزنامه کیهان که طی روزهای یکشنبه و دوشنبه نسبت به موضوع فساد مالی بی‌تفاوت بوده است در روز سه‌شنبه، ۵ مهر، با تیتر اصلی «جزئیات تازه‌ای از پرونده ۳۰۰۰ میلیارد تومانی»[۲] اظهارات دادستان کل کشور را در مصاحبه مطبوعاتی با خبرنگاران در رابطه با «ابعاد پرونده بزرگ اختلاس اخیر در حوزه بانکی کشور» به‌صورت کاملی پوشش می‌دهد.

خبرگزاری فارس طی روزهای چهارشنبه، پنج‌شنبه و جمعه با ۱۱۱ مطلب (با شمارش موارد تکراری)[۳] بیشترین حجم خبر را از طریق مصاحبه با نمایندگان مجلس، ائمه جمعه و سایر مسئولین تولید می‌کند. تمرکز این سه روز در زمینه اختلاف قوه قضائیه و مقننه با دولت، بر طرح اتهام مسئولان مختلف (به‌خصوص نمایندگان مجلس) به دولت در رابطه با پرونده فساد مالی اخیر می‌باشد؛ «سخنگوی کمیسیون اقتصادی مجلس: برکناری‌ها سرپوشی برای برخورد قضایی با اختلاس‌گران نشود»،[٤] «تحلیل جدید رئیس خبرگزاری و روزنامه دولت درباره اختلاس ۳ هزار میلیاردی؛ جوانفکر؛ دولت مشغول کار است / مجلس و قوه قضائیه در اختلاس اهمال کرده‌اند»،[٥] «یکی از طراحان استیضاح در گفتگو با فارس استیضاح وزیر اقتصاد سیاسی نیست، اختلاس چند هزار میلیاردی یادشان رفته»،[٦] «حجت‌الاسلام بزرگواری [نماینده مردم کهگیلویه و بویراحمد] در گفتگو با فارس حمله به مجلس و قوه قضائیه ننگ اختلاس را از دامن جریان انحرافی پاک نمی‌کند»،[٧] «واکنش عضو هیئت رئیسه مجلس به یادداشت جوانفکر دهقان: رسواتر از اختلاس ۳ هزار میلیاردی، فرافکنی جریان انحرافی است»،[٨] «نیره اخوان [عضو کمیسیون قضایی مجلس] در گفتگو

---

۱. **همان**.

۲. نگاه کنید به: روزنامه کیهان، ۱۳۹۰/۷/۵، ص ۱.

۳. خبرگزاری فارس مطلب واحدی را در صفحات و بخش‌های مختلف، معمولاً سه بخش، پوشش می‌دهد.

٤. نگاه کنید به: خبرگزاری فارس، ۱۳۹۰/۷/٦، مطلب به‌روز شده در ساعت ۱۰:۱۵.

٥. نگاه کنید به: خبرگزاری فارس، ۱۳۹۰/۷/٦، مطلب به‌روز شده در ساعت ۱۳:٤۸.

٦. نگاه کنید به: خبرگزاری فارس، ۱۳۹۰/۷/٦، مطلب به‌روز شده در ساعت ۱٤:٤۱.

۷. نگاه کنید به: خبرگزاری فارس، ۱۳۹۰/۷/٦، مطلب به‌روز شده در ساعت ۱٦:۳۳.

۸. نگاه کنید به: خبرگزاری فارس، ۱۳۹۰/۷/٦، مطلب به‌روز شده در ساعت ۱۷:۲۲.

با فارس اتهام‌زنی به قوای دیگر برای تطهیر دولت از کوتاهی‌های خود در پرونده اختلاس است»،[۱] «رئیس دیوان عدالت اعلام کرد: رد پای برخی مسئولان در اختلاس ۳ هزار میلیاردی»،[۲] «واکنش موسی قربانی [نماینده مردم قائنات در مجلس] به اختلاس ۳ هزار میلیاردی: اختلاس اخیر یک رانتخواری بزرگ بود؛ باید منتظر حکم دادگاه باشیم»[۳]، «یک نماینده مجلس در گفتگو با فارس خبر داد: کشف اسناد جدید از اختلاس؛ بانک مرکزی و وزارت اقتصاد به هم مرتبطند»،[٤] «رئیس دیوان عدالت اداری در گفتگو با فارس: اختلاس ۳ هزار میلیاردی کار یک جریان است نه یک فرد»،[٥] «مقیمی [نماینده مردم بهشهر، نکا و گلوگاه در مجلس شورای اسلامی] در گفتگو با فارس: مسئولان مرتبط با پرونده اختلاس ۳ هزار میلیاردی استعفا دهند»،[٦] «امام جمعه موقت رشت: مسئولان به دنبال اختلاس‌کنندگان اصلی باشند».[۷]

آنچنان‌که هویداست خوشه رسانه‌ای ۲ پس از تثبیت روایت رسانه‌ای خود از موضوع فساد مالی اخیر تصویری مکرر از موضوع مزبور ارائه می‌دهد؛ معرفی فساد مالی اخیر به‌مثابه اختلاس بزرگ با منشأ فراسازمانی و دولتی که در آن دولت تلاش می‌کند مسئولیت خود در قبال پرونده را فرافکنی کند و از این حیث مسئولیت برخورد با متخلفان و عاملان آن باید برعهده قوه مقننه و قوه قضائیه نهاده شود.

خوشه ۳ ـ کمرنگ‌تر شدن بحث فساد مالی اخیر در روزنامه‌های این خوشه رسانه‌ای طی دو سه روز اول این هفته، ادامه پیدا می‌کند. روزنامه مردم‌سالاری در روز یک‌شنبه ۳ مهر، علاقمندی خود به پیگیری پرونده «اختلاس بزرگ» را با گزارش «جزئیات نشست بررسی اختلاس بزرگ»[۸] نشان داده و استراتژی رسانه‌ای خود در رابطه با متهم کردن دولت را دنبال می‌کند. روزنامه شرق نیز در روز سه‌شنبه ۵ مهر با پوشش «نخستین نشست مطبوعاتی اژه‌ای، ناظر ویژه پرونده تخلف بزرگ مالی»[۹] ناخشنودی خود را از نحوه اطلاع‌رسانی سخنگوی قوه قضائیه ذیل عنوان «نه رقم اعلام شد، نه عنوان اتهامی» اعلام می‌دارد.

---

۱. نگاه کنید به: خبرگزاری فارس، ۱۳۹۰/۷/۷، مطلب به‌روز شده در ساعت ۹:٤۰.
۲. نگاه کنید به: خبرگزاری فارس، ۱۳۹۰/۷/۷، مطلب به‌روز شده در ساعت ۱٤:۸.
۳. نگاه کنید به: خبرگزاری فارس، ۱۳۹۰/۷/۷، مطلب به‌روز شده در ساعت ۱٦:۳٦.
٤. نگاه کنید به: خبرگزاری فارس، ۱۳۹۰/۷/۸، مطلب به‌روز شده در ساعت ۹:۱۲.
٥. نگاه کنید به: خبرگزاری فارس، ۱۳۹۰/۷/۸، مطلب به‌روز شده در ساعت ۹:۰۰.
٦. نگاه کنید به: خبرگزاری فارس، ۱۳۹۰/۷/۸، مطلب به‌روز شده در ساعت ۱٤:٥٥.
۷. نگاه کنید به: خبرگزاری فارس، ۱۳۹۰/۷/۸، مطلب به‌روز شده در ساعت ۱٥:۲۸.
۸. نگاه کنید به: روزنامه مردم سالاری، ۱۳۹۰/۷/۳، ص ۱.
۹. نگاه کنید به: روزنامه شرق، ۱۳۹۰/۷/٦، ص ۱.

در روز سه‌شنبه ۱۳۹۰/۷/۵ با انتشار متن استعفای خاوری دوباره بازار عرضه و تقاضای خبر تکان می‌خورد. روزنامه شرق که تأکید ویژه‌ای برای استفاده از واژه «اختلاس» دارد، فردای اعلام خبر، چهارشنبه ۱۳۹۰/۷/٦، با به‌کار بردن تعبیر «زلزله بانکی» به خبر استعفای خاوری، برکناری جهرمی و دیگر تغییرات در مدیریت بانکی کشور می‌پردازد. نویسنده در پایان این گزارش، که بخش عمده صفحه اقتصاد را به‌خود اختصاص داده است، با اشاره به اظهارات رئیس‌جمهور در رابطه با پاک بودن دولت در این پرونده، استعفای خاوری و پذیرش بخشی از مسئولیت پرونده را ناقض ادعای رئیس‌جمهور می‌داند. روزنامه شرق در صفحه پنج این شماره در مطلب کوتاهی به نقل از ایسنا، «اختلاس میلیاردی و توانی که از دست رفت»،[1] کماکان برمبنای آوردن مثال‌ها و مواردی از این دست که با رقم «اختلاس» چه می‌توان کرد سعی می‌کند میزان بالای رقم را یادآوری کند.

در روز پنج‌شنبه، ۱۳۹۰/۷/۷، روزنامه شرق درحالی که تیتر اصلی خود را به شکایت نمایندگان از رئیس‌جمهور و عدم واریز درآمد نفت به خزانه اختصاص داده است، در صفحه اقتصادی خود به‌طور مفصل به اظهارات رئیس برکنار شده بانک صادرات و موضوع «فرار» رئیس مستعفی بانک ملی پرداخته است.[2]

ستون کاریکاتور، کارتون خواب، شرق نیز که طی این روزها به موضوع فساد مالی حساس بوده است، در این روز قطار درحال عبور از پرتگاهی را به تصویر می‌کشد که به استعاره از رقم فساد مالی اخیر ۱۳ چرخ دارد و دود آن رقم ۳ را در آسمان ایجاد می‌کند. کاریکاتوریست تلاش کرده است تا با نشان دادن سه نفر در حال سقوط به اعماق پرتگاه، ماجرای استعفا و برکناری مدیران بانکی را ترسیم کند.[3] به‌عبارت دیگر کاریکاتور مذکور موضوع فساد مالی را به‌مثابه امری متداوم و در حال عبور از بحران نشان می‌دهد که تاکنون چند قربانی داشته است. تصویر بازنمایی شده به‌خوبی با روایت این خوشه رسانه‌ای در رابطه با ریشه‌دار و ساختاری بودن فساد تطابق دارد.

روزنامه اعتماد نیز در روز چهارشنبه، ۱۳۹۰/۷/٦، با عنوان اصلی، «سه برکناری و یک استعفا برای عبور از استیضاح»،[4] تصویر ساخته در بالا را به نوعی دیگر تکرار می‌کند؛ بدین ترتیب که برکناری یا استعفای افراد، بهایی است که برای حفظ وزیر اقتصاد ازسوی دولت پرداخته شده است؛ دولتی که در این خوشه رسانه‌ای ازجمله مسببان فساد مالی اخیر است. ازسوی دیگر این

---

۱. **همان**، ص ٥.

۲. نگاه کنید به: روزنامه شرق، ۱۳۹۰/۷/۷، ص ۱ و ٥.

۳. **همان**، صفحه آخر.

٤. نگاه کنید به: روزنامه اعتماد، ۱۳۹۰/۷/٦، ص ۱.

روزنامه از طریق انتشار مصاحبه خود با دکتر پژویان،[۱] مردی که به‌زعم روزنامه «دیدگاه او ... درواقع مترادف نظردولت است»، مبنی‌بر اینکه «در اختلاس سه هزار میلیاردی هیچ تخلفی اتفاق نیفتاده» علاوه‌بر اینکه تلاش می‌کند برمبنای ادبیات شکل گرفته حول پرونده «اختلاس» بر تناقض اظهارات پژویان و به تبع آن دولت تأکید نماید، از خلال مصاحبه با وی به دنبال این است که تصویر فراگیر بودن موضوع اختلاس و مسائلی از این دست را تثبیت کند؛ «روزانه ده‌ها اختلاس در این مملکت، به‌ویژه نظام بانکی رخ می‌دهد».[۲]

گزارش اصلی روز بعد روزنامه اعتماد،[۳] پنج‌شنبه ۱۳۹۰/۷/۷، به اظهارات آملی لاریجانی در «واکنش به ادعای همراهی نکردن دستگاه قضایی در مبارزه با مفاسد اقتصادی» ازسوی دولت می‌پردازد. مخابره ساده صحبت‌های رئیس قوه قضائیه ضمن تصریح مخاطبِ این اظهارات ـ آملی لاریجانی بدون آنکه نامی از رئیس‌جمهور ببرد با اشاره مستقیم به گفته‌های وی گفت: «در این زمینه برخی کارشکنی‌هایی می‌کنند ولی ما می‌گوییم خطوط قرمزهایی که اعلام می‌شود توهمی است»[٤] ـ بازنمای تنش و اختلاف شدید مسئولان در مورد پرونده فساد مالی اخیر می‌باشد.

خوشه ۴ ـ رسانه‌های بیگانه نیز طی روزهای یک‌شنبه، دوشنبه و سه‌شنبه هفته اول مهرماه تحرک خاصی از خود نشان نداده و در روز دوشنبه به پوشش مصاحبه مطبوعاتی محسنی اژه‌ای بسنده می‌کنند.

رسانه‌های خوشه مزبور پس از اعلام خبر استعفای رئیس بانک ملی و برکناری رئیس بانک صادرات به پوشش این دو خبر به نقل از خبرگزاری‌های داخلی می‌پردازند؛ سایت بی‌بی‌سی که سه روز پیش به نقل از خبرگزاری ایسنا از «احتمال برکناری دو مدیرعامل بانک‌های درگیر اختلاس بزرگ»[٥] خبر داده بود، در روز سه‌شنبه ۵ مهر، به نقل از خبرگزاری مهر استعفای مدیرعامل بانک ملی را به‌دلیل «اختلاس ۳ هزار میلیارد تومانی» مخابره،[٦] پس از یک ساعت آن را با خبر برکناری جهرمی تکمیل می‌کند.[۷]

وب‌سایت رادیو فردا در روز بعد پس از انتشار بیانیه رئیس برکنار شده بانک صادرات، برمبنای اظهارات وی تصویری مبهم از روند برکناری مدیران بانکی ارائه می‌دهد و دعاوی موجود در رابطه با دست داشتن برخی از نیروهای دولتی را تکرار می‌کند.[۸] سایت بی‌بی‌سی نیز در همان

---

۱. **همان**.

۲. **همان**.

۳. نگاه کنید به: روزنامه اعتماد، ۱۳۹۰/۷/۷، ص ۱.

٤. **همان**.

۵. نگاه کنید به: وب سایت بی‌بی‌سی فارسی، ۱۳۹۰/۷/۲، مطلب به‌روز شده در ساعت ۲۰:۳۹ به وقت گرینویچ.

٦. نگاه کنید به: وب‌سایت بی‌بی‌سی فارسی، ۱۳۹۰/۷/۵، مطلب به‌روز شده در ساعت ۱۲:۲۷ به وقت گرینویچ.

۷. نگاه کنید به: وب‌سایت بی‌بی‌سی فارسی، ۱۳۹۰/۷/۵، مطلب به‌روز شده در ساعت ۱۳:۳٦ به وقت گرینویچ.

۸. نگاه کنید به: رادیو فردا، ۱۳۹۰/۷/٦.

روز ذیل عنوان «جهرمی: خاوری به کانادا گریخت، حامیانش پاسخگو باشند»، با تأکید بر اظهارات جهرمی مبنی‌بر اینکه «عوامل اصلی اختلاس بزرگ در شبکه بانکی ایران، در بانک مرکزی، بدنه دولت و شبکه بانکی هستند» تصویر دولتی و گسترده از فساد را برجسته‌تر می‌سازد.[۱] مطلب دیگر بی‌بی‌سی فارسی[۲] به مخابره اظهارات رئیس قوه قضائیه در همان روز می‌پردازد؛ «رئیس قوه قضائیه ایران: بر سر پرونده‌های اقتصادی در حال جنگیم». این خبر صرفاً به مطالبی از صحبت‌های وی اشاره نموده است که تصویر اختلاف بین قوه قضائیه به‌عنوان مسئول پیگیری پرونده و سایر دستگاه‌ها را تشدید می‌کند؛ «قوه قضائیه ۵۰ روز است که به پرونده اختلاس رسیدگی می‌کند و اگر قوه قضائیه وارد معرکه نمی‌شد، هیچ اقدامی ازسوی دیگر دستگاه‌ها نمی‌توانست صورت بگیرد».[۳] در ادامه خبر، نویسنده با مرور مطالب منتشر شده در رسانه‌ها در رابطه با دست داشتن مقامات دولتی در پرونده فساد مالی اخیر کماکان استراتژی رسانه‌ای قبلی خود را پیگیری می‌نماید. در همین راستا رادیو فردا[٤] ادعاهای رئیس قوه قضائیه مبنی‌بر اینکه «در برخورد با مفاسد خط قرمزی وجود ندارد» واکنشی نسبت به اظهارات پیشین رئیس‌جمهور در رابطه با خط قرمز بودن اعضای کابینه برای «دست‌اندازی» ارزیابی می‌کند.

رسانه‌های این خوشه آخر هفته را با مخابره اخبار کوتاه پرونده فساد مالی سپری می‌کنند؛ «توصیه دادستان ایران برای بازگشت رئیس پیشین بانک ملی به ایران»،[۵] «سازمان بازرسی ایران: عامل اختلاس بزرگ، نرخ سود بانکی بود»،[٦] «مدیرعامل مستعفی بانک ملی به ایران بازنگشت»،[۷] «پیگیری استیضاح وزیر اقتصاد ایران بعد از تعطیلات مجلس».[۸]

ح) ۹ مهر ۱۳۹۰

خوشه ۱ ـ یک روز بعد از ماجرای عدم بازگشت خاوری به ایران،[۹] رسانه‌های طرفدار دولت که با دو قوه دیگر و ـ در ابتدا بیشتر با قوه مقننه و سپس با قوه قضائیه ـ تا این زمان درگیری داشتند

---

۱. نگاه کنید به: وب‌سایت بی‌بی‌سی فارسی، ۱۳۹۰/۷/٦، مطلب به‌روز شده در ساعت ۱۲:٤٦ به وقت گرینویچ.

۲. نگاه کنید به: وب‌سایت بی‌بی‌سی فارسی، ۱۳۹۰/۷/٦، مطلب به‌روز شده در ساعت ۱۷:۲۰ به وقت گرینویچ.

۳. **همان**.

٤. نگاه کنید به: وب‌سایت رادیو فردا، ۱۳۹۰/۷/۷.

۵. نگاه کنید به: وب‌سایت بی‌بی‌سی فارسی، ۱۳۹۰/۷/۷، مطلب به‌روز شده در ساعت ۱۲:۲۸ به وقت گرینویچ.

٦. نگاه کنید به: وب‌سایت بی‌بی‌سی فارسی، ۱۳۹۰/۷/۷، مطلب به‌روز شده در ساعت ۱۵:۱۸ به وقت گرینویچ.

۷. نگاه کنید به: وب‌سایت بی‌بی‌سی فارسی، ۱۳۹۰/۷/۸، مطلب به‌روز شده در ساعت ۹:۱۸ به وقت گرینویچ.

۸. نگاه کنید به: وب‌سایت بی‌بی‌سی فارسی، ۱۳۹۰/۷/۸، مطلب به‌روز شده در ساعت ۱۸:۲۷ به وقت گرینویچ.

۹. اواسط هفته اول مهرماه خبر استعفای محمودرضا خاوری مدیرعامل بانک ملی و بعد متن نامه این استعفا از طریق وزارت امور اقتصادی و دارایی رسانه‌ای می‌شود. در پی انتشار این استعفانامه ازسوی خاوری، روابط عمومی بانک ملی روز سه‌شنبه ۱۳۹۰/۷/۵

این بار دعوا را به سطح رئیس قوه کشانده و روزنامه ایران در مطلبی به قلم جوانفکر رئیس قوه قضائیه را تهدید به شکایت می‌کند.[۱] در پی تقریرات مدیر مسئول روزنامه ایران در سرمقاله روز چهارشنبه ـ «چرا توجیه» ـ رسانه‌های مختلف واکنش‌های متفاوتی را نسبت به آن ابراز داشته بودند که در نهایت این واکنش‌ها با اظهارات رئیس قوه قضائیه همراه می‌شود؛ «روز چهارشنبه، مجموعه‌ای از رسانه‌های زنجیره‌ای تحت انقیاد جریانی که ادبیات تکفیری وجهه شاخص آن است، با هدایت یک موج تبلیغاتی تلاش کرد تا قوای قضائیه و مقننه را علیه سرپرست مؤسسه فرهنگی مطبوعاتی به‌عنوان نگارنده این نوشتار تحریک کند و چنین القا کرد که مجلس و قوه مقننه در انجام وظایف خود اهمال کرده‌اند. جناب آقای صادق لاریجانی که در زنجان به‌سر می‌بردند، به اظهارنظری عجولانه در این زمینه پرداختند و ضمن تأکید بر نقش دستگاه قضایی در رسیدگی به پرونده تخلف بانکی، تصریح فرمودند که وقاحت هم حدی دارد... . [اگر] ایشان، بنده را به‌دلیل سرمقاله روز سه‌شنبه گذشته، بسیار وقیح توصیف کرده باشند، از ایشان سؤال می‌کنم که برای شکایت از این توهین صورت گرفته، به کجا باید مراجعه کنم»؟.[۲] خبرگزاری ایرنا نیز در این روز به نقل از یکی از نمایندگان مجلس دلیل اصلی بروز فساد مالی اخیر را ضعف دستگاه‌های نظارتی، قوه قضائیه و قوه مقننه، معرفی می‌نماید؛ «نماینده مجلس: ضعف سیستم‌های نظارتی منجر به اختلاس شد. تهران ـ نماینده مردم شیراز در مجلس شورای اسلامی ضعف سیستم‌های نظارتی و نبود سازوکار مناسب در این حوزه را عامل بروز اختلاس در سیستم بانکی دانست».[۳]

خوشه ۲ ـ روزنامه کیهان در صفحه نخست خود با سرتیتر «متن و حاشیه اختلاس بزرگ، مدیرعامل بانک ملی برمی‌گردد؟»[٤] به گزارش اخبار مربوط به مسئله خروج مدیرعامل بانک ملی، استعفای او و بازگشتش به کشور می‌پردازد. گزارش اصلی با ارتباط دادن عدم بازگشت خاوری به جریان انحرافی کماکان تصویری رو به گسترش از ابعاد پرونده مخابره می‌کند؛ «آنچه اکنون از دستگاه قضایی، که عزم جدی دارد تا این پرونده را قاطعانه و عادلانه به سرانجام برساند، انتظار می‌رود بررسی ویژه این مسئله است که آیا خاوری فرار کرده است و اگر پاسخ به این سؤال مثبت است چه گروه و جریانی وی را فراری داده‌اند؟ و آیا فراری‌دهندگان وی از افشای حضور مؤثر

این موضوع را رد می‌کند. در این بین جهرمی مدیرعامل سابق بانک صادرات با انتشار بیانیه‌ای اعلام می‌کند که خاوری به کشور کانادا گریخته است (نگاه کنید به: روزنامه کیهان، ۱۳۹۰/۷/۹، ص ۳). روابط عمومی بانک ملی در واکنش اعلام می‌دارد که خاوری برای انجام مأموریت به لندن رفته است و پنج‌شنبه ۱۳۹۰/۷/۷ به کشور برمی‌گردد. در ادامه مشخص می‌شود که مدیرعامل سابق بانک ملی تابعیت دوگانه، ایرانی و کانادایی، داشته است و قصد بازگشت به ایران را ندارد.

۱. نگاه کنید به: روزنامه ایران، ۱۳۹۰/۷/۹، ص ۱، سرمقاله اصلی.

۲. **همان**.

۳. نگاه کنید به: خبرگزاری ایرنا، ۱۳۹۰/۷/۹، مطلب به‌روز شده در ساعت ۱۱:۲۹.

٤. نگاه کنید به: روزنامه کیهان، ۱۳۹۰/۷/۹، ص ۱.

خود در پرونده این فساد اقتصادی کلان در هراس نبوده‌اند؟».[۱] مطلب مزبور در ستون دیگر روزنامه، چرت‌وپرت !(گفت‌وشنود)، نیز آشکارا دنبال می‌شود؛ «گفت: بالاخره مدیرعامل بانک ملی فرار کرده یا بعضی‌ها او را فراری داده‌اند؟! گفتم: کدام بعضی‌ها؟! گفت: مثلاً، همان‌ها که به فلان وزیر نامه می‌نوشتند و به او دستور می‌دادند هوای فلان مفسد اقتصادی را داشته باشد!».[۲]

خبر اصلی این روز روزنامه تهران امروز نیز به موضوع استیضاح وزیر اقتصاد و عدم بازگشت خاوری به کشور اختصاص دارد؛ «فتنه اقتصادی وارد فاز جدیدی شد».[۳] به‌کار بردن تعبیر فتنه اقتصادی ازسوی این روزنامه علاوه‌بر اینکه بر گسترده بودن ابعاد پرونده فساد مالی اخیر تأکید دارد موضوع فساد اقتصادی را در بافتی سیاسی ـ امنیتی به‌کار می‌برد.

خوشه ۳ ـ روزنامه‌های اصلاح‌طلب که در اواخر هفته فرصت نکرده بودند به اتفاقاتی چون واکنش مسئولان قوه قضائیه به اظهارات دولت، عدم برگشت خاوری به کشور و... بپردازند در ابتدای این هفته، شنبه ۱۳۹۰/۷/۹، تلاش می‌کنند با مخابره همزمان آنها، عقب‌افتادگی خبری خود را جبران کنند. روزنامه شرق که درواقع مدت‌ها رویه ثابتی را در پوشش اخبار و گزارشات مرتبط با پرونده اتخاذ کرده است در این روز در کنار پوشش کامل مواضع هفته گذشته مسئولان قضایی کشور، که بر زمینه برجسته‌ای از نقد دولت استوار بود، علاوه‌بر اینکه کماکان تصویری آشفته، گسترده و ریشه‌دار از موضوع فساد مالی اخیر ترسیم می‌کند، تلقی خود از اختلافات مسئولان کشور بر سر پرونده «اختلاس ۳ هزار میلیاردی» را در ستون کارتون خواب[۴] به تصویر می‌کشد؛ تصویر، دو نفر کشتی‌گیر را نشان می‌دهد که بر روی تشکی از یک بسته اسکناس به مبلغ ۳ هزار میلیارد تومان مشغول رقابت با یکدیگرند و این درحالی است که از زیر لباس طرفین پول بر زمین می‌ریزد. بر این اساس در امتداد استراتژی اصلی این خوشه رسانه‌ای، معنای برآمده از این تصویر درگیری مسئولان مختلف کشور بر سر پرونده فساد مالی، درحالی که همه آنها در آن دست دارند، می‌باشد.

خوشه ۴ ـ وب‌سایت بی‌بی‌سی که در روزهای قبلی به اندازه کافی، اخبار آخر هفته پرونده فساد مالی را پوشش داده است در این روز، شنبه ۹ مهر واکنشی از خود نشان نمی‌دهد. در مقابل وب‌سایت رادیو فردا علاوه‌بر اینکه به نقل از روزنامه «گلوب اند میل» کانادا به خانه ۳ میلیون دلاری خاوری در کانادا می‌پردازد،[۵] در مطلبی تحلیلی، «دیکتاتوری و فساد همزادند»،[۶] به رابطه

---

۱. **همان**، ص ۳.

۲. **همان**.

۳. نگاه کنید به: روزنامه تهران امروز، ۱۳۹۰/۷/۹، ص ۱.

٤. نگاه کنید به: روزنامه شرق، ۱۳۹۰/۷/۹، ص آخر.

۵. نگاه کنید به: وب‌سایت رادیو فردا، ۱۳۹۰/۷/۹.

٦. **همان**.

تنگاتنگ اختناق و فساد اشاره نموده و با طرح این پیش‌فرض دلیل اصلی و انکارناپذیر این نوع اختلاس‌ها و سوءاستفاده‌ها را «جَو حاکم و سیستم حکومتی دیکتاتوری در ایران» می‌داند. از نگاه نویسنده افشای پرونده فساد مالی اخیر در ایران صرفاً در زمینه «اختلافات روزافزون جناح‌های حکومتی» امکان بروز پیدا نموده است.

ط) ۱۰ مهر ۱۳۹۰

خوشه ۱ ـ رسانه‌های این خوشه در این روز که بیانات مقام معظم رهبری در سخنرانی افتتاحیه اجلاس بین‌المللی حمایت از انتفاضه فلسطین را تیتر اصلی خود قرار داده‌اند نسبت به موضوع فساد مالی واکنش خاصی نشان نمی‌دهند. روزنامه ایران در یکی از عناوین فرعی خود به درج اظهارات رئیس بانک مرکزی مبادرت می‌نماید؛ «رئیس کل بانک مرکزی در گفت‌وگو با ایران در واکنش به اتهام‌زنندگان به دولت: مسائل گروهی و تسویه‌حساب‌های شخصی را کنار بگذارید... . بهمنی خطاب به اتهام‌زنندگان تصریح کرد: من خطاب به این افراد می‌گویم که مسائل گروهی، تسویه‌حساب‌های شخصی و فرافکنی‌ها را کنار بگذاریم واقعیات را بپذیریم و همه به قوه قضائیه کمک کنیم تا در جریان واقعی قرار گیرد و براساس آن تصمیم‌گیری کند».[1] بر این اساس این روزنامه کماکان بر به‌کارگیری موضوع فساد مالی اخیر در یک بافت اقتصادی تأکید دارد و بر غیردولتی بودن آن پافشاری می‌نماید.

خوشه ۲ ـ خبرگزاری فارس در روز یک‌شنبه ۱۰ مهرماه با ۱۰ مطلب ـ ۳۵ مطلب با شمارش موارد تکراری ـ به موضوع «اختلاس بزرگ» می‌پردازد. نکته قابل توجه در این روز سهم ۸۰ درصدی مصاحبه با نمایندگان مجلس در مطالب مزبور می‌باشد. البته آنچنان‌که قبلاً به آن اشاره شده است طی روزها و هفته‌های گذشته بیشترین اخبار این خبرگزاری به نقل از نمایندگان مجلس شورای اسلامی بوده است. آنچنان‌که از عناوین مطالب آشکار است عمده مطالب به نقش دولت در پرونده فساد و ارتباط جریان انحرافی با آن می‌پردازد:

«باید با عوامل اصلی اختلاس برخورد قاطع صورت گیرد».

«کمیته طرح تحول نظام بانکی با حضور وزیر اقتصاد تشکیل جلسه داد».

«نقش جریان انحرافی در اختلاس روشن است».

«انتصابات سیاسی زمینه‌ساز اختلاس‌های اخیر است».

«برخورد با عوامل پشت پرده اختلاس ۳ هزار میلیارد تومانی».

---

۱. نگاه کنید به: روزنامه ایران، ۱۳۹۰/۷/۱۰، ص ۱ و ۳.

«بازگشت مظنون اصلی اختلاس بزرگ».

«شناسایی «مرتبطان بیرونی» و اثبات «فشار افراد خاص» در پرونده اختلاس».

«وزارت اقتصاد و بانک مرکزی برای عدم تکرار اختلاس برنامه‌ای ندارند».

«نقش جریان انحرافی در اختلاس به وضوح نمایان است / همکاری برخی مسئولان با مفسدان اقتصادی».

«احتمال فرار مقصران اصلی اختلاس به دنبال فرار خاوری / هفته آینده وزیر اقتصاد استیضاح می‌شود».

خوشه ۳ ـ در زمینه مصاحبه‌ها و گفتگوهای متقابل اعضای دولت و قوه قضائیه، روزنامه شرق در گزارش اصلی خود در این روز به بهانه انتشار یادداشت جوانفکر در روز قبل، موضوع اختلاف دولت و قوه قضائیه را برجسته می‌نماید؛ «سرپرست روزنامه ارگان دولت دست به قلم شد، تهدید جوانفکر به شکایت از رئیس قوه‌قضائیه».[۱] این یادداشت با گزارش اظهارات رئیس قوه قضائیه و یادداشت مشاور رئیس‌جمهور در واکنش به آن، به نقل از بعضی منتقدان دولت، دولتی‌ها را به فرافکنی و فرار رو به جلو برای منع برخورد قوه قضائیه با تخلفات حلقه اصلی کابینه متهم می‌کند.

روزنامه اعتماد نیز که عناوین اصلی شماره این روز خود را به فرمایشات مقام معظم رهبری در همایش بین‌المللی انتفاضه اختصاص داده است،[۲] همچون روزنامه شرق ترجیح می‌دهد که بخشی از ایده خود در مورد پرونده فساد مالی را در لفافه و در حاشیه به تصویر بکشد؛ تیتر مصور این شماره روزنامه،[۳] دزدی را نشان می‌دهد که کیسه بسیار بزرگی را بر پشت خود حمل می‌کند و پلیس بی‌توجه به او بر روی کیسه بزرگ، دزدی را دنبال می‌کند که کیسه کوچکی را بر دوش خود گذاشته است. معنای برآمده از این تصویر که در زمینه خبری و رسانه‌ای پرونده فساد مالی منتشر می‌شود، بی‌تفاوتی نظام قضایی به مسئولان اصلی فساد و درگیر شدن آنها با متهمان درجه چندم است. بر این اساس این خوشه رسانه‌ای همانگونه که بارها بر آن تأکید کرده است پیشاپیش هرگونه اقدام قضایی را زیر سؤال می‌برد. یادداشت صفحه نخست روزنامه اعتماد با عنوان «نگاهی متفاوت به پرونده اختلاس»[۴] تلاش دارد که نگاهی ساختاری به مقوله فساد در ایران داشته باشد. نویسنده که اعتقاد به فساد گسترده در نظام بانکی ایران دارد، مهمترین عامل ایجاد فساد در ایران را دخالت بیش از حد دولت در اقتصاد می‌داند. او در بخش دوم یادداشت با

---

۱. نگاه کنید به: روزنامه شرق، ۱۳۹۰/۷/۱۰، ص ۱.

۲. نگاه کنید به: روزنامه اعتماد، ۱۳۹۰/۷/۱۰، ص ۱.

۳. **همان**، ص آخر.

٤. نگاه کنید به: روزنامه اعتماد، ۱۳۹۰/۷/۱۰، ص ۱.

برشمردن ویژگی‌های مدیر برکنار شده بانک صادرات و عملکرد قابل دفاع اقتصادی متهم ردیف اول پرونده، امیرمنصور آریا، مطرح شدن موضوع فساد مالی اخیر در درون منازعات سیاسی قبل از انتخابات معنادار می‌کند؛ «صرف مطرح کردن چنین موضوعاتی در آستانه انتخابات طبیعی است و جناح‌های سیاسی معمولاً در آستانه انتخابات چنین کارهایی می‌کنند».

خوشه ۴ ـ رادیو فردا در این روز نسبت به پرونده فساد مالی بی‌تفاوت است. وب‌سایت بی‌بی‌سی نیز به درج «حکمی برای تعقیب بین‌المللی متهمان اختلاس صادر نشده است»[۱] بسنده می‌کند.

ی) ۱۱ و ۱۲ مهر ۱۳۹۰

خوشه ۱ ـ خبرگزاری ایرنا با تیتر «مسئولان، در ماجرای سوءاستفاده بانکی دست‌های خائن و مفسد را بدون ترحم قطع کنند»[۲] و خبرگزاری برنا با عنوان «هشدار صریح رهبر معظم انقلاب به دستگاه‌ها: دست‌های خائن در فساد بانکی قطع خواهد شد»[۳] در روز دوشنبه ۱۱ مهر به پوشش بیانات مقام معظم رهبری در میان دست‌اندرکاران حج می‌پردازند.

روزنامه‌های وطن امروز و ایران نیز که در روز دوشنبه ۱۱ مهر نسبت به موضوع فساد مالی بی‌تفاوت‌اند، روز سه‌شنبه ۱۲ مهر با یک روز فاصله به پوشش بیانات مقام معظم رهبری در روز گذشته مبادرت می‌نمایند. نکته قابل توجه در این پوشش خبری تفاوت این دو روزنامه در نحوه بازنمایی خبر می‌باشد. روزنامه ایران اظهارات مقام معظم رهبری را تأییدی برای پوشش محدود خبری خود در این مدت تلقی می‌نماید و تیتر «۳ قوه با فساد بانکی مقابله می‌کنند، جنجال رسانه‌ای ممنوع» را برای خود انتخاب می‌کند.[٤] انتخاب تیتر «دست‌های خائن و مفسد را قطع کنید» ذیل سوتیتر «رهبر انقلاب با تأکید بر قاطعیت قوه قضائیه در پرونده فساد بانکی»[٥] ازسوی روزنامه وطن امروز برای روز سه‌شنبه در عین اینکه همسو با خبرگزاری‌های ایرنا و برنا بر فردی بودن فساد مالی تصریح می‌کند، بر مسئولیت قوه قضائیه در مجازات عوامل فردی فساد مالی تأکید دارد.

خوشه ۲ ـ روزنامه کیهان که طی روزهای یکشنبه و دوشنبه به اجلاسیه بین‌المللی حمایت از انتفاضه در تهران پرداخته بود در روز سه‌شنبه ۱۲ مهرماه به پوشش بیانات رهبر انقلاب در رابطه با فساد مالی اخیر می‌پردازد؛ «رهبر انقلاب: دست‌های خائن در فساد اخیر بدون ترحم قطع

---

۱. نگاه کنید به: وب‌سایت بی‌بی‌سی فارسی، ۱۳۹۰/۷/۱۰، مطلب به‌روز شده در ساعت ۱۱:۵۵ به وقت گرینویچ.

۲. نگاه کنید به: خبرگزاری ایرنا، ۱۳۹۰/۷/۱۱، مطلب به‌روز شده در ساعت ۱۳:٤٦.

۳. نگاه کنید به: خبرگزاری برنا، ۱۳۹۰/۷/۱۱، مطلب به‌روز شده در ساعت ۱۳:۵۷.

٤. نگاه کنید به: روزنامه ایران، ۱۳۹۰/۷/۱۲، ص ۱.

۵. نگاه کنید به: روزنامه وطن امروز، ۱۳۹۰/۷/۱۲، ص ۱.

می‌شود».[1] روزنامه کیهان درحالی تیتر مزبور را، که بر استراتژی برخورد و مجازات متکی است، برای فرمایشات رهبری انتخاب می‌کند که نقطه کانونی صحبت‌های ایشان اجتناب از هیاهوسازی رسانه‌ای بوده است. روزنامه تهران امروز نیز بر همان مبنا تیتر «مسئولان قضایی دست‌های خائن را قطع کنند»[2] برای بیانات مقام معظم رهبری انتخاب می‌کند. نکته قابل توجه در این روز بی‌اعتنایی این روزنامه به تحذیر مقام معظم رهبری از ادامه دادن جنجال توسط رسانه‌ها می‌باشد؛ امر مزبور به عینه در مطبی که در ستون پایینی تیتر اصلی آمده است نمودار می‌گردد؛ «راز سکونت برخی از مدیران پنج بانک بزرگ دولتی در خارج از کشور، اشتیاق مدیران بانکی به خارج‌نشینی؛... فرار مدیرعامل بزرگ‌ترین بانک دولتی از کشور شاید بمب دوم خبری پس از فاش شدن اختلاس ۳ هزار میلیارد تومانی بود. خاوری پیش از آنکه ممنوع‌الخروج شده باشد و کار پرونده فساد بزرگ اقتصادی در قوه قضائیه پیش رود، فرار را بر قرار ترجیح داد و به خانواده‌اش که سال‌هاست در کانادا زندگی می‌کنند پیوست تا در ویلای ٤ میلیارد تومانی‌اش به استراحت بپردازد. این موضوع واکنش‌های فراوانی را به‌همراه داشت؛ سلیمی نمین در گفت‌وگویی اعلام کرد وزارت اطلاعات در این امر کوتاهی کرده است. نمایندگان مجلس هم کسانی را به پاسخگویی دعوت کرده‌اند که خاوری را به این سمت گمارده بودند. وزیر اقتصاد و رئیس کل بانک مرکزی این روزها خود را درحالی پاسخگو نمی‌دانند که ازسوی افکار عمومی و نمایندگان مجلس مسئول اصلی این اتفاقات شناخته می‌شوند». بدین ترتیب در همان وضع پیشین این خوشه رسانه‌ای بر توسیع ابعاد پرونده و بازنمایی آن به‌مثابه یک تخلف دولتی تأکید دارد.

خوشه ۳ ـ در روز دوشنبه ۱۱ مهرماه، گزارشات پرونده فساد مالی اخیر در صدر اخبار رسانه‌های اصلاح‌طلب قرار دارد. تیتر اصلی روزنامه آرمان روابط عمومی با پرداختن به گزارش کمیته ویژه بررسی «اختلاس بزرگ» در مجلس، به محرز شدن «فشار افراد خاص در پرونده اختلاس» در بررسی-های کمیته مزبور اشاره می‌کند.[3] با وجود اینکه گزارش اصلی این خبر بسیار کوتاه می‌باشد، تصریح روزنامه آرمان روابط عمومی برای انتخاب این خبر به‌عنوان تیتر اصلی خود حکایت از علاقه آن به حفظ تصویری فراسازمانی، دولتی و گسترده از پرونده فساد مالی دارد.

با وجود اینکه رهبر معظم انقلاب در روز ۱۱ مهرماه از رسانه‌ها خواسته است تا قضیه را خیلی کش ندهند، رسانه‌های این خوشه با انتخاب عنوان «مسئولان قضایی دست‌های خائن را قطع کنند»، خود فرمایشات ایشان را بهانه‌ای برای ادامه استراتژی رسانه‌ای خود قرار می‌دهند. به‌عنوان

---

۱. نگاه کنید به: روزنامه کیهان، ۱۳۹۰/۷/۱۲، ص ۱.

۲. نگاه کنید به: روزنامه تهران امروز، ۱۳۹۰/۷/۱۲، ص ۱.

۳. نگاه کنید به: روزنامه آرمان روابط عمومی، ۱۳۹۰/۷/۱۱، ص ۱.

نمونه روزنامه آرمان روابط عمومی با پوشش کمرنگ فرمایشات رهبری در صفحه دوم ذیل عنوان یاد شده در بالا، بی‌اعتنا به انذار ایشان به‌صورت گسترده‌ای عناوین اصلی خود را به موضوع «اختلاس بزرگ» یا «اختلاس تاریخی» اختصاص می‌دهد؛ «درباره اختلاس تاریخی صورت گرفت؛ شکایت ۱۱ نماینده مجلس از احمدی‌نژاد»، «پورمحمدی خطاب به متهمان اختلاس و حامیان آنها: سر جای خود بنشینید تا از حجم مجازات کم شود»، «ورود کابینه کانادا به اختلاس بزرگ».[۱] روزنامه اعتماد نیز در رفتاری مشابه با محدود نمودن فرمایشات رهبری به کادر کوچکِ «دستگاه قضایی نباید به افراد مفسد ترحم کند» در تیترهای اصلی خود به این موارد می‌پردازد؛ «جنگ مدرک پس از جنجال اختلاس؛ تیم‌های رسانه‌ای برای تغییر زمین بازی تلاش می‌کنند»، «تهدید مصطفی پورمحمدی: بنا باشد حرف بزنیم خیلی چیزها را مطرح می‌کنیم».[۲]

خوشه ۴ ـ در این روز، ۱۱ مهر، رادیو فردا به پوشش اظهارات رهبری در مورد پرونده فساد مالی و مرور اخبار هفته‌های گذشته می‌پردازد. این رسانه با تکرار اختلافات و تنش‌های سیاسی حول این موضوع در پایان گزارش به نقل از یکی از تشکل‌های سیاسی رقم سه هزار میلیارد تومان اختلاس افشا شده را «تنها رقمی جزئی از تاراج وسیع منافع ملی ایران در نظام اسلامی» می‌داند.[۳] با این‌حال وب‌سایت بی‌سی‌سی در روز ۱۱ مهر با وجود اینکه ذیل پنج خبر به پوشش گسترده موضوع فساد مالی اخیر می‌پردازد، در اقدامی تعجب‌برانگیز به فرمایشات مقام معظم رهبری در رابطه با آن هیچ اشاره‌ای نمی‌کند.

ویژگی‌های بازنمایی سوءاستفاده مالی در فاز دوم

۱. از لحاظ کمّی بسامد اخبار منتشر شده در این فاز، نوعی روند سینوسی را طی می‌کند. به این صورت که در ابتدا اوج می‌گیرد و بعد با اتفاقاتی دیگر نظیر خروج رئیس دولت از ایران و مسئله تشکیل دولت فلسطینی و غیره کاهش می‌یابد، اما دوباره و پس از مطرح شدن اختلافات میان قوای مجریه و قضائیه در رسانه‌ها و خبر استعفا و برکناری رئیس دو بانک اصلی افزایش می‌یابد تا اینکه کمی بعد و پس از واکنش رهبری دوباره سیر نزولی پیدا می‌کند.

۲. آنچنان‌که در فاز ۱ بازنمایی نیز مشهود است بیشترین اخبار و مطالب منتشر شده در رابطه با موضوع فساد مالی اخیر مربوط به رسانه‌های خوشه ۲ و کمترین آنها در ارتباط با خوشه ۱

---

۱. نگاه کنید به: روزنامه آرمان روابط عمومی، ۱۳۹۰/۷/۱۲، ص ۱.

۲. نگاه کنید به: روزنامه اعتماد، ۱۳۹۰/۷/۱۲، ص ۱.

۳. نگاه کنید به: وب‌سایت رادیو فردا، ۱۳۹۰/۷/۱۱.

می‌باشد. به‌عنوان نمونه خبرگزاری برنا در طی بازه زمانی فاز ۱ و ۲ ذیل عنوان «اختلاس» در ۱۳ مورد و ذیل عنوان فساد مالی در ۱۱ مورد به موضوع فساد مالی اخیر پرداخته است.

۳. کمترین و بیشترین میزان مخابره خبر مربوط به دوره دوم بازنمایی مسئله می‌باشد که به‌صورت متوالی اتفاق افتاده است. به نحوی که بیشترین تعداد خبر در فاصله بین ۲۵ تا ۲۸ شهریور و کمترین میزان آن در فاصله بین ۲۸ شهریور تا ۵ مهر کار شده است. برای مثال خبرگزاری فارس در فاصله سه‌روزه بین ۲۵ تا ۲۸ شهریور حدود ۱۵۰ عنوان خبر (با شمارش موارد تکراری در صفحات) را تحت پوشش قرار می‌دهد و سپس در طی ۷ روز بعد (در بیش از دو برابر این زمان) تنها چیزی حدود ۱٤۰ خبر را (با شمارش موارد تکراری در صفحات) روی خروجی خود قرار می‌دهد.

۴. تثبیت یافتن استراتژی بازنمایی در خوشه‌ها؛ یکی از ویژگی‌های اصلی فاز دوم بازنمایی شکل یافتن حرکت کلی خوشه‌های رسانه‌ای مختلف است، به شکلی که حداقل تا زمان مداخله رهبری این روند کلی حفظ شده و به غیر از موارد محدودی که موضوع غافلگیرکننده‌ای سبب دستپاچگی در خبررسانی می‌شود، شکل بازنمایی در هریک از خوشه‌های رسانه‌ای ثابت ماند.

۵. یکی از ویژگی‌های مشترک رسانه‌های داخلی در بازنمایی موضوع فساد مالی اخیر، توجه بیشتر به خود در مقابل موضوع بود؛ به این صورت که هر کدام از این سایت‌ها و خبرگزاری‌ها با هر گرایش سیاسی سعی در نشان دادن این مطلب داشتند که ما بیشتر می‌دانیم و با توجه به سیاسی شدن کل داستان، هریک از آنها سعی می‌کردند که خود را رسانه مشروع (از جهت صداقت خبری) معرفی کنند و این مسئله از دو کانال صورت می‌گرفت؛ نخست ناپاک و غیرصادق خواندن طرف مقابل و دوم قرار گرفتن در زیر چتر حمایتی نهادهایی که مشروعیت خود را به‌صورت قانونی از پیش کسب کرده بودند نظیر دولت و مجلس.

۶. پوشش اخبار رسانه‌های بیگانه به‌صورت ارائه خبر کوتاه در کنار تحلیل طولانی است، ضمن اینکه در این فاز از لحاظ محتوای بیشترین تمرکز آنها بر انعکاس مطالب مربوط به اختلاف قوا بوده است.

۷. ابهام در مورد فساد مالی اخیر و همراه شدن آن با تشکیک تا آخرین روزهای فاز دوم بازنمایی ادامه می‌یابد، به نحوی که بیشتر حجم مطالب ارائه شده ازسوی رسانه‌های داخلی در تناقض با حرف‌های رسانه دیگر بوده است که همراه شدن این مسئله با تشکیک در حقایقی که قبلاً ارائه شده بود از لحاظ نظری می‌تواند باعث بی‌اعتمادی مخاطب به رسانه شود.

۸. حفظ روند استفاده سیاسی از مسئله از طریق نسبت دادن فساد به رقیب اما تغییر آن به این صورت که در این مرحله کم‌کم سوژه مورد هدف از سطح بدنه نیروی انسانی رقیب به رأس آنها می‌رسد.

۹. ادامه روند پروژکسیون و فرافکنی.

۱۰. تلاش برای تصحیح تصویر مخابره شده از رسانه‌ها در رابطه با سوءاستفاده مالی ازسوی دولت و ناکام ماندن آن.

۱۱. تنش میان مجلس و دولت در مورد نحوه پوشش اخبار سوءاستفاده مالی.

۱۲. ایجاد اراده معطوف به مجازات و یا استعفا در سطح کلان و به تبع آن دامن زدن به انتظارات مخاطبان در این رابطه.

۱۳. مرور اخبار خسته‌کننده به نحوی که به نوعی منجر به ایجاد بی‌میلی نسبت به ادامه موضوع می‌شود. به‌عبارت بهتر بی‌توجهی به سازوکارهای اقتصادِ توجه و شیوه‌های همراه کردن مخاطب از طریق رعایت میزان عرضه پیام برحسب میزان تقاضا. در این فاز درواقع بالا بودن میزان عرضه اخبار که بیشتر آنها مرور پیگیری‌های فعلی بود تا شفاف‌سازی فرآیند خود فساد مالی، بازنمایی را سردرگم‌کننده و خسته‌کننده می‌کند.

۱۴. توجه به بازنماییِ خود ازسوی رسانه‌های داخلی؛ به نحوی که هیچ‌گونه ارزشگذاری خنثایی که اساس کار خبررسانی است قابل مشاهده نمی‌باشد و افراد و وقایع با توجه به این مطلب بازنمایی می‌شوند که مشروعیت رسانه و یا جناح همسو با آن حتماً نشان داده شود. این مطلب باعث می‌شود که الگوی ارتباطی شکل گرفته بیشتر از آنکه توسعه‌گرا باشد با الگوهای حزبی مطابقت نماید.

۲. گزارش نتایج بازنمایی خوشه‌های رسانه‌ای

برمبنای «روش تحلیل کیفی مستندات ارتباطی» در این بخش تلاش می‌شود تا نتایج نهایی بازنمایی خوشه‌های رسانه‌ای برمبنای طبقات برآمده از تحلیل داده‌های بررسی شده در مراحل قبلی ارائه گردد. در این راستا تلاش شده است تا به‌جای گزارش مجزای طبقات، روایت‌های برآمده از ترکیب آنها ذیل هریک از خوشه‌های رسانه‌ای شناسایی و فصل‌بندی شود. در مجموع تحلیل بازنمایی خوشه‌های رسانه‌ای سه روایت مرکزی از موضوع فساد مالی اخیر برمی‌سازد:

۱. روایت اول که عمدتاً ازسوی رسانه‌های همسو با دولت ارائه می‌شود ناظر بر تصویرِ مبهم فرد یا افرادی است که براساس منافع شخصی خود و با سوءاستفاده از ضعف سیستم‌های نظارتی، با همکاری برخی از کارمندان برخی از شعب بانکی، مبلغ قابل توجهی را از طریق اسناد غیرقانونی

به دست آورده‌اند. با این حال در درون منطق سیاسی حاکم بر بازنمایی فساد مالی، در این روایت شاهد واکنش‌های تلافی‌جویانه برای اتهام گروه‌های رقیب نسبت به سوءاستفاده از رسانه‌ای شدن مسئله فساد هستیم. ازاین‌رو شاهد واکنش مقامات مختلف دولتی نسبت به سایر قوا و حتی تهدید آنها هستیم. در نتیجه این روایت احتمالاً به دنبال آن است که فارغ از مجازات عاملین غیردولتی مسئله، آن دسته از افراد که دولت را متهم به مشارکت در فساد کرده‌اند نیز به نوعی تنبیه شوند.

۲. روایت دوم که بیشتر ازسوی گفتمان منتقد دولت (خوشه ۲ و ۳) پیگیری می‌شود تلاش دارد تا با بازنمایی فساد مالی به‌مثابه امری فراسازمانی، غیرفردی و ریشه‌دار در درون دولت، از طریق مجاز جزء به کل ـ یعنی مجاز گرفتن فساد مجموعه‌ای از نیروهای موجود در سازمان‌ها به فساد کل دولت، موضوع یاد شده را به‌مثابه مصداقی از ناکارآمدی و فساد از پیش موجود و از پیش معلوم در دولت معرفی نماید ـ البته ضروری است به این نکته توجه شود که با وجود اتفاق نظر هر دو خوشه رسانه‌ای اصولگرا و اصلاح‌طلب در دولتی بودن عامل فساد مالی، رسانه‌های اصلاح‌طلب در عین حال تلاش دارند تا فساد مالی اخیر را به‌صورت غیرمستقیم به بدنه اصولگرایان، از حیث نقش آنها در به قدرت رسیدن دولت، تسری دهند. مهمترین عناصر روایت دوم عبارتند از: تأکید بر واژه اختلاس برای عنوان دادن به سوءاستفاده اخیر، تأکید بر همراهی عناصری از درون دولت با عاملین سوءاستفاده، تأکید بر تخلفات سیاسی و اقتصادی پیشین دولت، تأکید بر اندازه و حجم سوءاستفاده و تلاش برای بی‌سابقه نشان دادن آن و... . با این وصف احکامی که در نتیجه طرح این روایت صادر می‌شود، به این انتظار دامن می‌زند که برای جبران خسارتی که این سوءاستفاده مالی ایجاد کرده است ـ شامل خسارت به بیت‌المال و خسارت به حیثیت نظام سیاسی ـ حتماً باید مجازاتِ خودخواسته و یا تحمیلی، معطوف به مسئولین دولتی باشد. از این جهت وقتی سخن از مجازات عاملین می‌رود بیشتر منظور استعفا یا برکناری مدیران دولتی و بانکی است و نه فرد و یا افراد خاطی.

۳. روایت سوم به‌عنوان برآیند تلاش‌های رسانه‌ای اپوزیسیون و رسانه‌های بیگانه همسو با آنها، روایتِ از پرده برون افتادن فسادی عمیق، ریشه‌دار و ساختاری در کل نظام و مصداقی برای ناکارآمدی و غیرحقیقی بودن شعار مبارزه با فساد می‌باشد. در اینجا بر اختلافات قوا، جنگ‌های فیمابین رسانه‌های داخلی، نقد و انتقاد مدیران و مسئولین از یکدیگر و اطلاعات و اظهارات متناقض آنان تأکید می‌شود تا این‌چنین وانمود شود که این پرونده به‌عنوان نمونه‌ای از فساد فراگیر در کل بدنه نظام مقامات مختلف را به نوعی دستپاچه کرده و به تکاپو انداخته است.

جدول روایت‌های برآمده از بازنمایی رسانه‌ای

روایت / مؤلفه	روایت ۱	روایت ۲	روایت ۳
حاملان روایت	طرفداران دولت	منتقدان دولت	مخالفان نظام
عامل فساد	فردی، درون‌سازمانی	دولتی و فراسازمانی	فراسازمانی (در گستره نظام)
منشأ فساد	سودجویی و فرصت‌طلبی	عملکرد ضعیف دولت	ساختار بیمار
استراتژی برخورد	مجازات عاملین فردی	برکناری، استعفا و استیضاح مقامات دولتی	تغییر نظام
زمینه کاربرد فساد مالی	اقتصادی و فنی	سیاسی ـ امنیتی	سیاسی
مسئول برخورد با عاملان فساد	قوه قضائیه	قوه مقننه و قضائیه	مخالفان نظام

باید توجه داشت که امکان استنباط روایت‌های متفاوت از متون منتشر شده از رسانه‌های مختلف، نباید این تصور را ایجاد کند که رسانه‌های مزبور دارای راهبردهای دقیق و هدفمندی بوده‌اند. درواقع بیشتر رسانه‌های داخلی از یک‌سو به‌دلیل نبود اخبار شفاف و وثیق از پرونده و ازسوی دیگر به‌واسطه ارتباط ارگانیکی که با افراد درگیر در منازعات قدرت داشته‌اند، که بر روی روندهای بازنمایی آنان تأثیر نوسانی گذارده است، به نوعی در بازنمایی مسئله دست‌وپا می‌زده‌اند. به همین جهت خود این فقدان راهبرد به آشفتگی حاصل از مسئله دامن زده و مدیریت فرهنگی مسئله را پیچیده‌تر کرده است. به‌عنوان مثال می‌توان به استقبال اولیه رسانه‌های منتقد دولت از استعفای خاوری اشاره کرد که پس از درز خبر خروج او از کشور، به انتقاد شدید از او و از دستگاه‌های قضایی و امنیتی تبدیل شد که چرا یک متخلف بزرگ مالی امکان فرار پیدا کرده است و یا به این مورد می‌توان توجه کرد که تمامی رسانه‌های داخلی خصوصاً رسانه‌های اصولگرا برای معتبر نشان دادن خود به‌جای تلاش برای تهیه اخبار دقیق و معتبر و تازه، سعی داشته‌اند با غیرمعتبر و ناصادق خواندن حریف رسانه‌ای، به نحوی تحلیل خود را زیر چتر مشروعیت دولت، مجلس و یا قوه قضائیه، جا بیندازند.

از این منظر این انتقاد به بخش عمده‌ای از رسانه‌های داخلی وارد است که چرا بدون آنکه نسبت به ابعاد مسئله آگاهی دقیق و درستی داشته باشند، بی‌توجه به تبعات سازوکارهای بازنمایی، حرکت ماشین تولید متن و تحلیل خود را چنان سرعت بخشیده‌اند که عملاً در ادامه مسیر، کنترل آن از دست‌شان خارج شده است.

۳. گفتمان و انگاره‌های مرتبط با فساد مالی در ایران

همان‌گونه که در مقدمه به آن اشاره شد آنچه برای متن پیش رو دارای اهمیت است، شناسایی سازوکارها و روندهایی می‌باشد که به نحوه تلقی مردم و گروه‌های مختلف اجتماعی از فساد مالی شکل می‌دهد. در بخش قبلی ذیل بررسی بازنمایی خوشه‌های رسانه‌ای، روایت‌های موجود در رابطه با فساد مالی اخیر آشکار شد. با این حال روایت‌های مزبور فراتر از ارجاعات درون‌متنی خود ناظر به گفتمان‌ها و انگاره‌های خاصی نسبت به فساد مالی می‌باشند که این انگاره‌ها درواقع فضایی را برای زیست، پذیرش و معناداری به روایت‌های مذکور فراهم می‌آورد. به‌عبارت دیگر رسانه‌ها با تکیه به انگاره‌های خاصی از فساد مالی، روایت‌هایی را در رابطه با موضوع مزبور پیش می‌کشند که در ادامه همان روایت‌ها به قدرتمندتر شدن انگاره‌های یاد شده کمک می‌کنند. ازسوی دیگر با توجه به این امر که گروه‌های مختلف اجتماع در مواجهه با مسائل متفاوت، برای معنادار کردن محیط اطراف خود همواره به برخی مفاهیم و گزاره‌ها استناد می‌کنند که در اثر آموزش و اجتماعی شدن در محیط‌های مختلف، تجربه تاریخی و زیسته افراد و گروه‌ها، تصورات قالبی و... سامان یافته‌اند، نحوه قرائت و خوانش مخاطبان در رابطه با فساد مالی اخیر نیز با اتکا به انگاره‌های رایج و پذیرفته شده در رابطه با آن میسر می‌گردد. بر این اساس روایت‌های طرح شده ازسوی رسانه‌ها با ارجاع ذهن مخاطب به هر کدام از انگاره‌های پذیرفته شده، مخاطبان را در روایت‌های خود سهیم می‌کنند.

در این بخش تلاش خواهد شد که به‌صورت مجمل انگاره‌های مرکزی موجود در رابطه با فساد مالی را شناسایی کرده و در ادامه با مقایسه این انگاره‌ها با روایت‌های برآمده از دل این تحقیق، به بخشی از تبعات بازنمایی رسانه‌ای اشاره شود.

با وجود اینکه در رابطه با مقوله فساد مالی در ایران نظرات و ایده‌های مختلفی وجود دارد با این‌حال ایده‌های مزبور را می‌توان در دو گفتمان مرکزی و قدرتمند طبقه‌بندی نمود که ذیل هر یک نیز برخی خرده‌انگاره‌ها و خرده‌گفتمان‌های دیگر قرار می‌گیرند.

۱. گفتمان ریشه‌دار و نهادینه بودن فساد

ایده مرکزی این گفتمان، فساد نهادینه و ریشه‌دار در تمامی اجزای جامعه ایران می‌باشد. در این نگاه فساد در محیط سیاسی ـ اقتصادی نه به‌عنوان یک استثنا که درواقع امری همیشه در جریان تلقی می‌گردد. چنین تصوری برآمده از تجربه زیسته و تاریخی کنشگر ایرانی در دوره‌های مختلف می‌باشد. در طول تاریخ ایران استقرار نظام‌های خودکامه و استبدادی در درون خود اشکال نهادینه

و مستقری را از فساد به نمایش می‌گذارند که قابل انفکاک از صورتبندی اجتماعی نمی‌باشد. مرور دورهٔ قاجاریه و رژیم پهلوی مشحون از اشکال آشکار فساد اقتصادی و مالی در سطوح مختلف جامعه و به‌ویژه نهادهای حکومتی است.[۱] گستردگی فساد در این دوره آنچنان قابل اعتنا است که ازجمله دلایل اعتراضی مردمی و گروه‌های مختلف ناظر به فساد حکومت‌ها می‌باشد. به‌عنوان نمونه در زمان سلطنت ناصرالدین شاه عملاً هیچ کاری بدون رشوه انجام نمی‌شود.[۲] غلامرضا نجاتی هم در کتاب تاریخ بیست‌وپنج‌ساله ایران به نقل از علی‌اصغر حاج سیدجوادی در رابطه با رژیم پهلوی می‌نویسد: «دولت با فساد و در کنار فساد زندگی کرده است و با عوامل و اسباب فساد در حال سازش دائمی و همزیستی مسالمت‌آمیز به‌سر برده است».[۳]

در کنار مصادیق تاریخی، تناظرات نظری و تحلیلی ویژه‌ای اجزای این گفتمان را تشکیل می‌دهند که ناظر به مقولاتی چون استقرار «دولت رانتیر»[۴](تحصیل‌دار) در ایران، «دولت پسااستعماری»،[۵] امتزاج سیاست و اقتصاد در یکدیگر، اختناق و خودکامگی حاکمیت و ... می‌باشد.

۲. گفتمان مطالبه و مبارزه با فساد

انقلاب اسلامی که با هدف مبارزه با مفاسد اقتصادی محقق شده و آرمان عدالت اجتماعی را در صدر آمال خود قرار داده است، از ابتدای پیروزی خود و شکل‌گیری جمهوری اسلامی ایران، مقوله فساد مالی و اقتصادی و لزوم مبارزه و ریشه‌کن کردن آن را به مقوله کانونی خود تبدیل می‌کند. بر همین مبنا مبارزه با فساد سهم برجسته‌ای در ادبیات سیاسی جامعه ایران پساانقلابی به‌دست می‌آورد. در این دوره گروه‌ها و نیروهای سیاسی مختلف با اعتنا به جو عمومی گسترده در برابر فساد مالی، تلاش دارند که فساد مالی را به یک مسئله اجتماعی مبدل کنند و مردم را ذیل مبارزه با آن منسجم نمایند. با این‌حال ضروری است که بین کردارهای سیاسی سهم‌خواهانه ـ تسویه‌جویانه و اعمال اصلاح‌گرایانه تمایزی بنیادی قائل شویم.

تأکیدات مکرر مقام معظم رهبری طی سال‌های اخیر بر لزوم مبارزه با مفاسد اقتصادی ازجمله

---

۱. نمونه‌های فساد در این دوره بی‌شمار است برای آگاهی بیشتر بنگرید به:

ـ محمدناظم‌الاسلام کرمانی، تاریخ بیداری ایرانیان، تهران: بنیاد فرهنگ ایران (با همکاری انتشارات آگاه و نوح)، ۱۳۵۷.

ـ غلامرضا نجاتی، تاریخ سیاسی بیست‌وپنج‌ساله ایران، تهران، مؤسسه خدمات فرهنگی رسا، ۱۳۷۷.

۲. حسن وفایی، «رشوه در سیستم اداری ایران»، نشریه زمینه، سال ششم، شماره‌های ۵۷–۵۸، فروردین و اردیبهشت ۱۳۷۵. منقول در (بینا، ۱۳۸۲: ۲۳).

۳. غلامرضا نجاتی، تاریخ سیاسی بیست‌وپنج‌ساله ایران، ج ۲، تهران: مؤسسه خدمات فرهنگی رسا، ۱۳۷۷، ص ۱٤.

4. Rentier state

5. Postcolonial state

اصلی‌ترین جریان‌های اصلاح‌گرایانه در مقوله مفاسد اقتصادی است[۱] که موفق می‌شود به مطالبات عمومی در این زمینه دامن بزند، آنها را هدایت نماید و به شکل‌گیری برخی از تشکل‌ها و نیروها در این راستا بیانجامد.[۲] در عین حال تأکیدات مکرر مقام معظم رهبری و عزم جدی ایشان برای مبارزه و ریشه‌کن کردن فساد مشروعیت ویژه‌ای به نیروهای مطالبه‌گر در رابطه با فساد می‌بخشد. در درون همین منطق و پس از تلاش‌های مکرر مقام معظم رهبری، مقوله مبارزه با مفاسد اقتصادی عملاً به یکی از شعارهای اصلی و سرمایه‌های گفتمانی نیروهای انقلاب مبدل می‌شود. اوج کنش‌های سیاسی شکل گرفته حول مقوله مبارزه با فساد اقتصادی مربوط به انتخابات ۱۳۸٤ و ۱۳۸۸ ریاست‌جمهوری می‌باشد که در آن نیروهای سیاسی مختلف با اعتنا به این مطلب که درک گسترده‌ای از فساد مالی در جامعه وجود دارد، با طرح شعار مبارزه با فساد و سوءاستفاده مالی ـ اقتصادی مردم را با خود همراه می‌کنند و رقیب را به دست داشتن در آن متهم می‌نمایند. ازجمله دلایل پیروزی دکتر احمدی‌نژاد در دو دوره انتخابات اخیر ریاست‌جمهوری تمرکز ایشان بر ایده‌های مبارزه با مفاسد اقتصادی و گسترش عدالت بوده است که این حاکی از حساسیت مردم و شرکت‌کنندگان در انتخابات به مقولات مزبور می‌باشد. بر همین مبنا ذیل تأکیدات مکرر مقام معظم رهبری و فضای سیاسی ـ اجتماعی شکل گرفته حول دولت‌های نهم و دهم ما شاهد تبدیل شدن مسئله فساد اقتصادی به یک مسئله اجتماعی ـ ملی و نقطه ثقل گفتمانی نظام جمهوری اسلامی هستیم.

بر این اساس مجموعه کردارهای سیاسی خاصی در درون زمینه اجتماعی مشخصی موفق می‌گردد که بحث مبارزه با مفاسد اقتصادی را به ایده کانونی و محوری حداقل ٦ سال اخیر مبدل نماید. بدون شک در دوره پس از انقلاب و چه بسا در کل تاریخ ایران این دوره شاهد بیشترین کاربرد واژگانی در رابطه با مبارزه با مفاسد اقتصادی بوده است. به‌صورت عینی هم شکل‌گیری موقعیت‌های اجرایی از قبیل ستاد مبارزه با مفاسد اقتصادی و فعالیت‌های انجام شده در این راستا موجب قدرتمندتر شدن گفتمان مبارزه با فساد گردیده است. مجموع عوامل یاد شده فضایی را در

---

۱. طرح مبارزه با ثروت‌های بادآورده و فرمان هشت ماده‌ای مبارزه با مفاسد اقتصادی، که در اوایل دهه ۷۰ و دهه ۸۰ ازسوی مقام معظم رهبری مطرح می‌شود ازجمله مهمترین و جریان‌سازترین اظهارات ایشان در زمینه مفاسد اقتصادی می‌باشد. با این‌حال مقایسه این دو مورد حاوی معانی قابل اعتنایی می‌باشد؛ اگر ثروت‌های بادآورده حاکی از زیاده‌خواهی عده‌ای قلیل داشت در مقابل عنوان مفاسد اقتصادی در بطن خود نشان از گسترده شدن فساد اقتصادی در سطح وسیعی بود. اشرافیت، ثروت‌های بادآورده، زرسالاران اقتدارطلب، مفاسد اقتصادی و... ازجمله واژگانی است که مقام معظم رهبری در خلال دو دهه گذشته تأکید ویژه‌ای برای وارد نمودن آنها به ادبیات سیاسی داشته‌اند، ۱۳۸۰/۲/۱۰.

۲. ازجمله جریان‌های منبعث از فرمایشات و تأکیدات مقام معظم رهبری در زمینه مبارزه با فساد اقتصادی، جنبش عدالتخواه دانشجویی است.

سال‌های اخیر ایجاد کرد که اساساً مسئله مبارزه با مفاسد اقتصادی را به یکی از شئون حکومتی مبدل نمود.

با این‌حال متأسفانه تلاش‌های انجام شده در این مدت به نسبت جو عمومی ایجاد شده و برانگیختگی که در افکار عمومی داشته است با موفقیت چندانی روبرو نبوده است.[۱] کما اینکه بر اثر کانونی بودن مسئله مبارزه با مفاسد اقتصادی در فضای سیاسی ـ اجتماعی سال‌های اخیر، این موضوع به محملی برای ستیزه‌جویی‌های سیاسی گروه‌های سهم‌خواه مبدل و باعث سیاسی شدن آن شده است.

آمارهای منتشر شده در رابطه با ادراک فساد در ایران حاکی از بدتر شدن وضعیت ایران در سال‌های اخیر و تشدید تجربه فساد در آن می‌باشد. فراتر از آمارهای یاد شده، آمارهایی که به‌لحاظ روش‌شناسی و بار ارزشی بعضاً قابل مناقشه می‌باشند، تجربه روزمره حاکی از آن است که روند حوادث و آشکار شدن ابعاد رقابتی و سیاسی مبارزه با فساد باعث کم‌رنگ‌تر شدن اقبال عمومی به ایده مذکور گردیده است.

در چنین وضعیتی بر ملا شدن سوءاستفاده مالی چند هزار میلیارد تومانی جدی‌ترین چالش را در برابر گفتمان مبارزه با فساد قرار می‌دهد و نحوه مدیریت آن را به آزمونی نفس‌گیر برای موجودیت بخش عمده‌ای از مشروعیت نظام سیاسی مبدل می‌نماید.

بر این اساس هرگونه کردار و کنشی که گفتمان «ریشه‌دار و نهادینه بودن فساد» را تقویت و موجب تضعیف گفتمان «مطالبه و مبارزه با فساد» گردد عملاً موجب تضعیف نظام و جمهوری اسلامی و آرمان‌های انقلاب اسلامی می‌گردد. مرور روایت‌های بازنمایی شده در خوشه‌های رسانه‌ای چهارگانه متأسفانه حاکی از تقویت گفتمان اول و تضعیف گفتمان دوم می‌باشد. ارائه تصویری گسترده، دامنه‌دار، مبهم و فراسازمانی از فساد مالی اخیر در زمینه تنش مسئولان قوای مختلف برای متهم نمودن یکدیگر آنچنان‌که هویداست مقوم گفتمان دوم می‌باشد و چالش‌های عظیمی را فرا روی نظام می‌نهد. جدال اساسی و محوری در هر سه روایت به‌جای تحلیل دقیق

---

۱. «چند سال قبل از این - نمی‌دانم حالا ده سال است یا بیشتر است ـ من توصیه‌های مؤکدی را راجع به مقابله با فساد اقتصادی به مسئولین کشور کردم؛ استقبال هم کردند؛ اما خب، اگر عمل می‌کردند، دیگر این فساد بانکی اخیر - که حالا همه روزنامه‌ها و همه دستگاه‌ها و همه ذهن‌ها را پر کرده - پیش نمی‌آمد. وقتی عمل نمی‌کنیم، دچار این حوادث می‌شویم. اگر با فساد مبارزه بشود، دیگر این چند هزار میلیارد - یا هرچه - سوءاستفاده‌ای که افرادی بیایند بکنند، پیش نمی‌آید. وقتی عمل نمی‌کنیم، خب، پیش می‌آید؛ ذهن مردم را مشغول می‌کند، دل مردم را مشغول می‌کند، دل آدم‌ها را می‌شکند. چقدر در این کشور از بروز یک چنین فسادی دل‌ها ناراحت می‌شود؟ چقدر آدم‌ها امیدشان را از دست می‌دهند؟ این سزاوار است؟ این به‌خاطر این است که عمل نکردیم. از همان وقت که گفته شد فساد ریشه‌دار می‌شود، ریشه پیدا می‌کند، شاخ‌وبرگ پیدا می‌کند، هرچه که بگذرد، کندنش مشکل می‌شود - اینها گفته شد، اینها تأکید شد، اینها همه بیان شد؛ اینها سرمایه‌گذار پاکدامن و صادق را مأیوس می‌کند - اگر عمل می‌شد، مبتلا به این مسائل نمی‌شدیم. حالا مبتلا شدیم». (بیانات مقام معظم رهبری در دیدار کارگزاران حج، ۱۳۹۰/۷/۱۱).

وقایع، ریشه‌یابی آن، شناسایی ظرفیت‌های نظام برای مقابله با آن و تحریک این ظرفیت‌ها بر متهم کردن افراد و دستگاه‌های مختلف استوار است. در چنین وضعیتی در یک جمع کسری، طرح هر سه روایت به نحوی به تقویت گفتمان اول منجر می‌شود و عملاً در میان کشمکش خوشه‌های رسانه‌ای مختلف، این گفتمان دوم است که روز به روز بیشتر به حاشیه رانده و منزوی می‌شود.

جمع‌بندی

وقتی سخن از تبعات فرهنگی مسئله سوءاستفاده مالی اخیر می‌شود باید توجه داشته باشیم که این تبعات از طریق کانال‌های مشخصی صورت می‌گیرد. مهمترین این کانال‌ها مجموعه‌ای از اخبار و تحلیل‌هایی است که در رسانه‌های مختلف در مورد مسئله مذکور منتشر می‌گردد. در اینجا ما از مجموعه این اخبار و تحلیل‌ها به بازنمایی تعبیر می‌کنیم.

لذا برای تحلیل تبعات فرهنگی مسئله سوءاستفاده اخیر ابتدا باید روند و الگوی بازنمایی‌های صورت گرفته از آن تحلیل گردد. در گام بعدی می‌توان به تأثیر این بازنمایی‌ها بر مخاطبان و شیوه‌های تفسیر مخاطبان از بازنمایی‌ها توجه نشان داد. در گزارش حاضر سعی کرده‌ایم روند بازنمایی صورت گرفته را تحلیل و بررسی کنیم.

اصلی‌ترین محور آسیب‌های وارده بر بازنمایی، فقدان اطلاع‌رسانی به‌موقع، شفاف و صریح بوده است. به این معنا که مجموعه‌ای از اطلاعات مبهم، متضاد و پراکنده از مراجع متفاوت و متعددی در مورد پرونده سوءاستفاده مالی صادر شده است که توانایی یک تحلیل واقعی را از مخاطبان می‌گیرد. در چنین وضعیتی اطلاعات و داده‌ها ـ از آنجایی که نمی‌توانند به شکل خام و غیرتحلیل شده به حیات خود ادامه دهند ـ در پرتو کلیشه‌ها و قالب‌هایی که از نیروهای گفتمانی مختلف متأثرند، در قالب روایت‌هایی متفاوت، بسته به هر گفتمان، مطرح و منتشر می‌شوند. لذا رسانه‌ها برای جلب مخاطبان خود ـ یا به‌عبارت دیگر گفتمان‌ها برای استقرار حیات خود ـ نیازمندند اطلاعات را به‌سرعت تبدیل به روایت‌هایی جذاب کنند. در ادامه این روایت‌ها، که هر کدام بخش محدودی از واقعیت را شامل می‌شوند، مبنای تصمیم‌گیری و قضاوت قرار می‌گیرند و ازاین پس اینها هستند که شکل‌دهنده انتظارات مخاطبان‌اند.

همان‌طور که دیدیم در فقدان اطلاعات شفاف و جامع از مسئله سوءاستفاده مالی، گفتمان‌های مختلف بر روایت‌های متفاوتی در بازنمایی‌ها تمرکز داشته‌اند و انتشار سایر اطلاعات و یا تحلیل‌ها را متناسب با این الگوهای روایی در دستور کار خود قرار داده بودند. در خلال بخش‌های قبلی از میان مجموعه اخبار و تحلیل‌های مختلفی که در مورد سوءاستفاده اخیر در مطبوعات و فضای

مجازی منتشر شده است، سه نوع روایت از هم تفکیک گردید که هر کدام از این روایت‌ها را یک گروه‌بندی سیاسی ـ اجتماعی خاص پیگیری می‌کند با این‌حال هر سه روایت در نهایت مقوم گفتمان ویژه‌ای از فساد مالی می‌گردد:

۱. بازنمایی فساد مالی به‌مثابه امری تک‌سازمانی، فردی و مبتنی‌بر ضعف سیستم‌های نظارتی.

۲. بازنمایی فساد مالی به‌مثابه امری فراسازمانی، غیرفردی و ریشه‌دار در درون دولت.

۳. بازنمایی فساد مالی به‌مثابه گواهی بر فساد عمیق، ریشه‌دار و ساختاری در کل نظام.

نکته تأسف‌برانگیز کشمکش این سه روایت آنجاست که برآیند این جدال عملاً منجر به تقویت گفتمانی می‌شود که ناظر بر وجود فسادی ریشه‌دار و نهادینه در کلیت نظام است. درحالی که از ابتدای انقلاب تاکنون تلاش رهبران انقلاب و نیروهای وفادار آن بوده است که فساد اداری و اقتصادی به‌عنوان بیماری غیرقابل اجتنابی که همیشه سیستم اداری و سیاسی را تهدید می‌کند تا حد ممکن محدود و ریشه‌کن شود. تقویت گفتمان مذکور منجر به آن شده است که مجموعه عظیم این تلاش مورد غفلت قرار گرفته و به نوعی گفتمان مطالبه‌گری و مبارزه با فساد به حاشیه رانده شود.

نکته مهم در این میان آن است که هر نوع روایتی که منجر به این تلقی شود که فساد مالی یک مسئله فراگیر و ریشه‌دار، «گفتمان فساد نهادینه و ریشه‌دار»، است و تمامی عزم‌های دولتی و حکومتی به نوعی تبلیغات توخالی است، موجب تضعیف نظام و بروز آسیب‌های غیرقابل جبران می‌گردد و در سطحی دیگر از حیث اخلاقی آنچه بیشترین اهمیت را دارد آن است که مدیریت منصفانه و عادلانه پرونده‌ای این‌چنینی مستلزم درک صحیح و درست واقعیت آن فارغ از تمایلات سیاسی ازسویی و خارج از محیط پرهیاهوی رسانه‌ای ازسوی دیگر است.

موضوع بسیار مهمی که در این گزارش فرصت پرداختن به آن میسر نگردید کنش رسانه‌ای مسئولان و نهادهای کلان و مؤثر کشوری در قبال موضوع فساد مالی اخیر می‌باشد.[۱] بررسی بازنمایی فساد مالی اخیر نشان می‌دهد که در مواردی با ابعاد ملی، ضروری است که در رابطه با افکار عمومی و ابعاد رسانه‌ای موضوع، اقدامات اندیشیده و حساب شده‌ای در سطح کلان صورت بگیرد و امکانی برای شکل‌دهی به یک مدیریت رسانه‌ای هوشمندانه و منعطف فراهم گردد تا در لحظات بحرانی لطمات و آسیب‌های احتمالی به حداقل ممکن کاهش یابد. جهت‌گیری کلان در رابطه با موضوعات خاص، این امکان را به نیروهای مختلف درگیر در مسئله می‌دهد که اقدامات خود را متناسب با آن سامان و سازمان دهند. آنچنان‌که در تحلیل بازنمایی فساد مالی اخیر آشکار است متأسفانه مجموع اقدامات صورت گرفته ازسوی مجموعه‌های درگیر، در چارچوب یک مدیریت

---

۱. این امید وجود دارد که گزارش تکمیلی پژوهش پیش رو به «بررسی و تحلیل کنش رسانه‌ای مسئولان در رابطه با موضوع فساد مالی اخیر» بپردازد.

رسانه‌ای منسجم و واحد شکل نگرفته است و سوءمدیریت رسانه‌ای این موضوع، عملاً موجب حاد شدن فضای رسانه‌ای گردیده است.

با این نگاه توصیه رهبر انقلاب مبنی‌بر حفظ آرامش توسط رسانه‌ها، معنایی نوین می‌یابد. ایشان با درک درست این مسئله که جنجال‌های کور رسانه‌ای باعث می‌شود کنش‌های مسئولین به شکل جدی تحت تأثیر قرار گیرد و آنان را دچار شتاب‌زدگی و اقدامات نیندیشیده سازد، از رسانه‌ها خواسته‌اند تا از هیاهوپردازی دست بردارند تا «مسئولان کارشان را بکنند».[۱] در عین حال روی دیگر سخن رهبری به مسئولان می‌باشد که از ایشان می‌خواهد که نسبت به اطلاع‌رسانی صحیح به مردم حساس باشند.

از این حیث ضروری است که مسئولان مرتبط با پرونده فساد مالی اخیر علاوه‌بر پیگیری دقیق مسئله و توجه به واقعیت حقوقی ـ فنی و تصمیم‌گیری عادلانه درباره آن، نسبت به ابعاد رسانه‌ای مسئله حساس بوده و توجه جدی به مدیریت رسانه‌ای هوشمندانه‌ای داشته باشند که بر اطلاع‌رسانی بهنگام و متین به مردم مبتنی باشد.[۲]

---

۱. «خب، البته خبررسانی شد؛ مطبوعات، دیگران، کارهایی کردند، خبررسانی کردند، ایرادی ندارد؛ اما دیگر نباید قضیه را خیلی کش بدهند. بگذارید مسئولین کارشان را بکنند؛ عاقلانه، مدبرانه، قوی و با دقت قضایا را دنبال کنند. جنجال و هیاهو تا یک مقداری برای آگاهی‌ها لازم است؛ دیگر همین‌طور هی ادامه دادن ـ به‌خصوص که اگر بعضی‌ها هم بخواهند در این بین استفاده‌های دیگری از این مسائل بکنند ـ هیچ مصلحت نیست. باید مراقبت بشود. البته مسئولین دنبال کنند. مردم هم بدانند که این چیزها دنبال می‌شود و متوقف نمی‌شود و ان‌شاءالله به توفیق الهی دست‌های خائن قطع خواهد شد. مسئولین قضایی هم که به‌حمدالله حالا دنبال این مسئله را با جدیت گرفته‌اند، اطلاع‌رسانی کنند و در موارد خود به مردم اطلاع بدهند؛ مردم هم بدانند که دارد کار پیش می‌رود و به بدکاره و خرابکار و مفسد هم نباید ترحم کنند» (بیانات مقام معظم رهبری در دیدار کارگزاران حج، ۱۳۹۰/۷/۱۱).

۲. «بنده معتقد به خبررسانی و اطلاع‌رسانی‌ام. باید افکار عمومی را مطلع کرد و اطلاع‌رسانی صحیح و درست انجام داد، لکن اطلاع‌رسانی بهنگام، به‌جا و به شکل متین و صحیح». «مراقب باشید اول، کار انجام گیرد و بعد مردم از کاری که انجام گرفت، مطلع شوند. جنجال تبلیغاتی نسبت به کاری که هنوز انجام نگرفته است، نه فقط مفید فایده نیست، بلکه ضررهایی هم ایجاد می‌کند». (بیانات در دیدار رئیس، معاونان و کارکنان قوه قضائیه، در آستانه سالروز هفتم تیر ۱۳۸۱/٤/٥).

پیوست

پروتکل تحلیل بازنمایی رسانه‌ها:

۱. خوشه رسانه‌ای و نام رسانه

الف) طرفداران دولت؛ ایران وطن امروز، برنا و ایرنا.

ب) اصولگرایان؛ کیهان، رجانیوز، جهان‌نیوز، فارس، همشهری، تهران امروز.

ج) اصلاح‌طلبان؛ شرق، اعتماد، مردم‌سالاری، آرمان روابط عمومی.

د) بیگانه و اپوزیسیون؛ بی‌بی‌سی فارسی، رادیو فردا، جرس.

۲. تاریخ.

۳. آدرس مطلب:

۱-۳. موقعیت انگاره

الف) عنوان یا زیرعنوان اصلی ب) خبر، گزارش، یادداشت، کاریکاتور و سایر.

٤. متنی یا عنوانی که انگاره فساد مالی در آن به‌کار رفته است کدام یک از موارد زیر را انتقال می‌دهد؟

٥. الف) تصویر ب) عامل فساد ج) دلیل فساد د) نحوه برخورد با فساد

۱-٥. صفت‌هایی که در مورد فساد مالی به‌کار می‌رود کدام است؛ (اختلاس، تخلف، فساد مالی، سوءاستفاده مالی، اختلاس بزرگ، بزرگ‌ترین فساد مالی تاریخ ایران و...).

۲-٥. عامل فساد مالی چه می‌باشد؟ (فردی، سازمانی، فراسازمانی، دولتی، غیردولتی، جناحی و...).

۳-٥. منشأ و دلیل فساد مالی چه می‌باشد؟ (فرصت‌طلبی، سودجویی، ساختار بیمار، ضعف نظارت، عملکرد ضعیف قوا و...).

٤-٥. استراتژی برخورد با عاملان فساد چه می‌باشد؟

الف) مجازات عاملان ب) برکناری مدیران ج) استعفای مدیران د) سایر

٥-٥. استراتژی برخورد با دلایل فساد چه می‌باشد؟

٦. انگاره فساد مالی در چه بافتی به‌کار رفته است؟

الف) اقتصادی ب) سیاسی ج) اجتماعی د) فرهنگی هـ) امنیتی و) سایر

۱-٦. چنانچه همپوشانی‌هایی در بافت‌ها وجود دارد توضیح دهید.

۲-٦. موارد غیرقابل پیش‌بینی.

۷. متن مسئولیت برخورد با فساد مالی را برعهده چه کسانی می‌گذارد؟

الف) قوه قضائیه ب) قوه مجریه ج) قوه مقننه د) سایر

۸. توصیف محقق از متن.

منابع و مآخذ

روزنامه‌ها:

۱. کیهان.

۲. شرق.

۳. آرمان روابط عمومی.

٤. همشهری.

٥. تهران امروز.

٦. ایران.

۷. وطن امروز.

۸. مردم‌سالاری.

۹. اعتماد.

سایت‌ها و خبرگزاری‌ها:

۱۰. جهان‌نیوز، jahannews.com

۱۱. فارس‌نیوز، www.farsnews.com

۱۲. رجانیوز، rajanews.com

۱۳. ایرنا، irna.ir

۱٤. برنانیوز، www.bornanews.ir

۱٥. بی‌بی‌سی (فارسی)، www.bbc.co.uk/persian

۱٦. جرس، www.rahesabz.net

۱۷. رادیو فردا، www.radiofarda.com

منابع کتابخانه‌ای:

۱. آیت‌الله خامنه‌ای، سیدعلی. مبارزه با فساد از دیدگاه رهبری، تهران، مجلس شورای اسلامی، مرکز پژوهش‌های مجلس، ۱۳۸٦.

۲. بینا. فساد مالی و اقتصادی، ریشه‌ها، پیامدها، پیشگیری و مقابله، ج ۲، پژوهش و تدوین مؤسسه تحقیقاتی تدبیر اقتصاد، تهران، ص ۲۳، ۱۳۸۲.

۳. رز اکرمن، سوزان. فساد و دولت، علت‌ها، پیامدها و اصلاح، ترجمه منوچهر صبوری، تهران، پردیس دانش، ۱۳۸٥.

٤. صادقی، حسین و عصاری، عباس، شقاقی شهری وحید. اندازه‌گیری فساد مالی در ایران با استفاده از منطق فازی (رویکرد اقتصادی)، پژوهشنامه اقتصادی، سال دهم، شماره چهارم، زمستان، ص ۱۳۹ ـ ۱۷٤، ۱۳۸۹.

٥. فاضلی، محمد. مقدمه‌ای بر سنجش فساد، تهران، مجلس شورای اسلامی، مرکز پژوهش‌های مجلس، ۱۳۸۸.

٦. مهدی‌زاده، سیدمحمد. رسانه‌ها و بازنمایی، تهران، دفتر مطالعات و توسعه رسانه‌ها، ۱۳۸۷.

۷. ناظم‌الاسلام کرمانی، محمد. تاریخ بیداری ایرانیان، تهران، بنیاد فرهنگ ایران (با همکاری انتشارات آگاه و نوح)، ۱۳۵۷.
۸. نجاتی، غلامرضا. تاریخ سیاسی بیست‌وپنج‌ساله ایران، تهران، مؤسسه خدمات فرهنگی رسا، ۱۳۷۷.
۹. هیوود، پل. فساد سیاسی، ترجمه محمد طاهری و میرقاسم بنی‌هاشمی، تهران، پژوهشکده مطالعات راهبردی، ۱۳۸۰.
۱۰. همایونی، غلامحسین. روش‌های سنجش فساد، گزارش پژوهشی، سازمان بازرسی کل کشور، معاونت برنامه‌ریزی و مدیریت منابع، مرکز پژوهش و برنامه‌ریزی، معاونت پژوهشی، ۱۳۸۸.
۱۱. همدمی خطبه‌سرا، ابوالفضل. فساد مالی: علل، زمینه‌ها و راهبردهای مبارزه با آن، تهران، پژوهشکده مطالعات راهبردی، ۱۳۸۳.
12. Altheide, David qualitative media analysis, 1 edition, Sage publication, London, 1996.
13. Hall, Stuart, the work of the representation, in Stuart Hall (Ed) representation: cultural representation and signifying practices, London Sage publications, 2003.

شناسنامه گزارش	مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی	شماره مسلسل: ۱۲۰۷۴

عنوان گزارش: بررسی پیامدهای فرهنگی سوءاستفاده مالی اخیر ۱. ارزیابی و آسیب‌شناسی بازنمایی رسانه‌ای

نام دفتر: مطالعات فرهنگی (گروه فرهنگ عمومی، ارشاد و تبلیغ اسلامی)

تهیه و تدوین‌کنندگان: هادی سلیمانی قره‌گل، سیدعلی کشفی

همکاران: نرگس صادقی‌پور

ناظر علمی: سینا کلهر

متقاضی: معاونت پژوهشی

ویراستار تخصصی: ـــــ

ویراستار ادبی: ـــــ

واژه‌های کلیدی:

۱. بازنمایی

۲. رسانه

۳. گفتمان

٤. فساد مالی

تاریخ انتشار: ۱۳۹۰/۹/۲۲